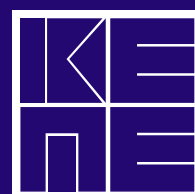

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις
- Δημοσιονομικές εξελίξεις
- Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές
- Ειδικά Θέματα

Οικονομικές

εξελίξεις

Εκδότης:

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Υπεύθυνος Σύνταξης:

Παναγιώτης Γ. Λιαργκόβας

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Σύνταξης:

Νικόλαος Ροδουσάκης

Μέλη της Επιτροπής Σύνταξης:

Κωνσταντίνος Λοίζος
Βλάσης Μισσός
Φωτεινή Οικονόμου

Γλωσσική και Τυπογραφική

Επιμέλεια:

Ελένη Σουλτανάκη

Τμήμα Εκδόσεων

Πληροφορίες:

Βούλα Δαφνιά
Τηλ.: 210 3676360

Παραγωγή:

[βιβλιοτεχνία]

Παππάς Φώτιος και ΣΙΑ Ο.Ε.

Copyright 2024

ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.350

Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136

Δικτυακός τόπος: www.kepe.gr

Το περιοδικό **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ** αναρτάται στον δικτυακό τόπο www.kepe.gr
στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Διατίθεται δωρεάν

Σύνοψη και Συμπεράσματα	3
1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις	6
1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης το πρώτο εξάμηνο του 2024, <i>Γιάννης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Λοΐζος</i>	6
1.2. Η αύξηση των τιμών στις υπηρεσίες ενισχύει εκ νέου τον πληθωρισμό, <i>Αιμιλία Μαρσέλλου</i>	15
1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ, <i>Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων</i> <i>Έρση Αθανασίου, Αριστοτέλης Κουτρούλης, Αιμιλία Μαρσέλλου,</i> <i>Θεόδωρος Τσέκερης</i>	20
1.4. Θετικό πρόσημο για τις αποδόσεις οκταμήνου του 2024 στην ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, <i>Φωτεινή Οικονόμου</i>	23
1.5. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Ενδείξεις για σταθεροποίηση της παγκόσμιας οικονομίας σε μια αναπτυξιακή τροχιά, <i>Αριστοτέλης Κουτρούλης</i>	28
2. Δημοσιονομικές εξελίξεις	31
Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών, <i>Ελισάβετ Ι. Νίτση</i>	31
3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές	39
3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας, <i>Ιωάννης Χολέζας</i>	39
3.2. Πώς μεταβάλλεται η παραγωγικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων; Μέση ετήσια μεταβολή ανά μέγεθος επιχειρήσεων, 2009-2023, <i>Βλάσης Μισσός</i>	47

Ειδικά Θέματα

51

**Αποπαγκοσμιοποίηση και εμπορικός κατακερματισμός:
η θέση της Ελλάδας στο νέο τοπίο,**

Άρτεμις Στρατοπούλου

51

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η σύνθετη εικόνα της ελληνικής οικονομίας

Η πορεία της ελληνικής οικονομίας το 2024 αποκαλύπτει μια σειρά από σύνθετες τάσεις, οι οποίες συνδυάζουν θετικές αλλά και ανησυχητικές εξελίξεις, δημιουργώντας ένα πολύπλοκο οικονομικό σκηνικό. Στις θετικές εξελίξεις ξεχωρίζουν οι σχετικά υψηλότεροι ρυθμοί ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας σε σχέση με άλλες οικονομίες της Ευρωζώνης (βλ. ενότητα 1.3), η δημιουργία υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων (βλ. ενότητα 2.1), η μείωση της ανεργίας (βλ. ενότητα 3.1), του πληθωρισμού (βλ. ενότητα 1.2) και του δημοσίου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, η αύξηση των επενδύσεων και των εξαγωγών, η βελτίωση της απόδοσης του χρηματιστηρίου (βλ. ενότητα 1.4), η ενδυνάμωση του τραπεζικού συστήματος, η ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας και η βελτίωση της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό. Δεν είναι λίγα, ούτε ασήμαντα. Διεθνείς επενδυτικοί οίκοι και οργανισμοί συχνά-πυκνά εκθειάζουν την ελληνική οικονομία για την πρόοδο που έχει συντελέσει τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία της κρίσης. Ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας αναμένεται να διαμορφωθεί σε 2,2% το 2024 και 2,2% το 2025. Βασικές κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής δραστηριότητας τα επόμενα έτη θα συνεχίσουν να είναι η ιδιωτική κατανάλωση, οι επενδύσεις, και οι εξαγωγές, ενώ η συμβολή της δημόσιας κατανάλωσης αναμένεται να κινηθεί οριακά. Ο πληθωρισμός, βάσει του εναρμονισμένου δείκτη τιμών καταναλωτή της Eurostat, αναμένεται να μειωθεί σημαντικά τα επόμενα έτη. Το 2024 αναμένεται να διαμορφωθεί σε 2,8%, από 4,2% το 2023, αντανakλώντας τη μεγάλη μείωση των τιμών των ενεργειακών αγαθών και την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού των ειδών διατροφής.

Από την άλλη πλευρά, όμως, υπάρχουν ακόμη πολλά ανοικτά ζητήματα. Σύμφωνα με τα πρόσφατα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το δεύτερο τρίμηνο του 2024, η κατανάλωση εξακολουθεί να πρωτοστατεί έναντι των εξαγωγών και των επενδύσεων, συνεισφέροντας το 88,7% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας, ποσοστό αντίστοιχο με αυτό που αποτυπωνόταν και το 2009 (βλ. ενότητα 1.1). Η ιδιωτική κατανάλωση διαμορφώθηκε στο 70%, δηλαδή, σε μια αναλογία που δεν έχει μεταβληθεί εδώ και δεκαετίες. Ως εκ τούτου, η ετήσια διαμόρφωση του ΑΕΠ εξαρτάται κυρίως από το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, τη χρηματοδότησή τους, τα επίπεδα των τιμών και βεβαίως τον τουρισμό που επηρεάζει άμεσα τον δείκτη. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η αυξημένη καταναλωτική δαπάνη κατά το πρώτο εξάμηνο του έτους συνοδεύεται από την αρνητική πορεία του δείκτη όγκου στο εμπόριο και τις ασαφείς προσδοκίες στον τομέα του λιανικού εμπορίου. Αυτή η εικόνα δείχνει ότι, παρά την αύξηση της κατανάλωσης, ο κλάδος του εμπορίου δεν έχει ανακάμψει πλήρως, γεγονός που δημιουργεί αβεβαιότητα για τη σταθερότητα της κατανάλωσης στο μέλλον. Οι επενδύσεις, μολονότι αυξάνονται, εξακολουθούν να είναι λίγες σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Η συνεισφορά τους στο ΑΕΠ διαμορφώνεται στο 16%, χαμηλότερα από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης. Δεν είναι όμως μόνο θέμα ύψους επενδυτικών κεφαλαίων, αλλά και ποιότητας. Συγκεντρώνονται κυρίως στις κατασκευές (37% του συνόλου των επενδύσεων το πρώτο εξάμηνο του 2024, με βάση την ΕΛΣΤΑΤ). Επιπλέον, η παραγωγικότητα της εργασίας, το μέσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα σε πραγματικές τιμές¹, το ποσοστό φτώχειας και εργαζόμενων φτωχών² καθώς και οι επιδόσεις της δικαιοσύνης εμφανίζονται αρκετά χαμηλότερα σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Επίσης,

1. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat που περιλαμβάνονται στην ετήσια έκδοσή της σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης των πολιτών στην Ε.Ε., το μέσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα σε πραγματικές τιμές ήταν στην Ελλάδα το 2023 χαμηλότερο κατά 28,38% σε σύγκριση με αυτό του 2010. Στο σύνολο των χωρών της Ε.Ε. χαμηλότερο εισόδημα το 2023 σε σύγκριση με το 2010 καταγράφηκε πλην της Ελλάδας σε τέσσερις ακόμη χώρες, με την απόκλιση όμως να είναι πολύ μικρή: στην Κύπρο χαμηλότερο κατά 1,85%, στη Γαλλία κατά 1,79%, στην Ιταλία κατά 0,97%, στην Ισπανία κατά 0,29%. Πρόκειται για χώρες που επλήγησαν σημαντικά από την οικονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας και στις οποίες ελήφθησαν επίσης έκτακτα δημοσιονομικά μέτρα, αν και όχι σε όλες υπό τη μορφή μνημονίων. Δύο ακόμη χώρες αυτής της κατηγορίας, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία, με την πρώτη μάλιστα να μπαίνει σε καθεστώς μνημονίου, παρουσιάζουν μέσο διαθέσιμο εισόδημα σε πραγματικές τιμές υψηλότερο από αυτό του 2010: κατά 10,83% στην Πορτογαλία και κατά 30,61% στην Ιρλανδία (βλ. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/information-data>).

2. Βλ. *Οικονομικές Εξελίξεις*, ΚΕΠΕ Τεύχος 54, Ιούνιος 2024, σελ. 55-59 στο www.kepe.gr.

ο πληθωρισμός κατέγραψε αυξητικές τάσεις τον Αύγουστο του 2024, φτάνοντας στο 3,0%, σε σύγκριση με το 2,7% του Ιουλίου. Ο δομικός πληθωρισμός, ο οποίος αντικατοπτρίζει τις μακροπρόθεσμες τάσεις, αυξήθηκε στο 3,5%. Οι αυξήσεις αυτές οφείλονται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών, με τις κατηγορίες των Ξενοδοχείων-καφέ-εστιατορίων να καταγράφουν άνοδο 6,6%. Η Στέγαση και η Ένδυση/Υπόδηση παρουσίασαν επίσης αυξήσεις, γεγονός που συνέβαλε στον πληθωρισμό, προσθέτοντας σημαντικές μονάδες στον γενικό δείκτη τιμών. Είναι αξιοσημείωτο ότι, για τρίτο συνεχόμενο μήνα, οι υπηρεσίες αυξάνονται με υψηλότερο ρυθμό από τα αγαθά. Οι τιμές αγαθών, όπως τα διαρκή αγαθά και τα είδη νοικοκυριού, παρουσίασαν πτώση κατά 0,9%, γεγονός που μετρίασε εν μέρει τις αυξήσεις στις υπηρεσίες. Παρ' όλα αυτά, οι αυξήσεις στις τιμές της ενέργειας και της στέγασης παραμένουν ανησυχητικές, καθώς το φυσικό αέριο σημείωσε άνοδο 28%, ενώ το ηλεκτρικό ρεύμα αυξήθηκε κατά 9,7%. Αυτές οι πιέσεις στις τιμές, σε συνδυασμό με τις αυξήσεις των ενοικίων και τη συντήρηση κατοικιών, δημιουργούν ένα περιβάλλον που ενδέχεται να επηρεάσει την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών και τη συνολική οικονομική σταθερότητα. Τέλος, τα πρόσφατα στοιχεία για το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών δεν είναι αισιόδοξα. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το πρώτο εξάμηνο του έτους διαμορφώθηκε στα 8,8 δισ. ευρώ, αυξημένο κατά 693,4 εκατ. ευρώ σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2023, κάτι που εκ των πραγμάτων στέλνει αρνητικό σήμα για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας³.

Η νέα κανονικότητα

Καθώς προχωρούμε στο δεύτερο εξάμηνο του έτους, αρχίζει να διαφαίνεται μια νέα κανονικότητα στην ελληνική οικονομία. Ένα πρώτο χαρακτηριστικό της είναι η επαναφορά του δημοσιονομικού πλαισίου, που θα εφαρμόζεται από τον Ιανουάριο του νέου έτους. Το νέο πλαίσιο, χωρίς να απεμπολεί τους παλαιούς στόχους για τα ελλείμματα και το χρέος, έχει τη μορφή μιας «ήπιας λιτότητας». Οι παλαιοί κανόνες των πρωτογενών πλεονασμάτων αντικαθίστανται, για πρώτη φορά, με κανόνες δημοσίων δαπανών. Κάθε χώρα δεσμεύεται να αυξήσει κατά ένα συγκεκριμένο και προαποφασισμένο ποσοστό τις κρατικές της δαπάνες και αν αυτό το όριο ξεπεραστεί, έστω και λίγο, τότε αυτόματα ενεργοποιούνται οι κυρώσεις που

παλιά ήταν γνωστές ως «διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος». Για τη χώρα μας, η αύξηση των δημοσίων δαπανών το 2025 κυμαίνεται γύρω στα 3,7 δισ. ευρώ. Η επικέντρωση στο ύψος των δημοσίων δαπανών ουσιαστικά σημαίνει ότι οι ασκούντες την οικονομική πολιτική δεν θα έχουν τη δυνατότητα για περαιτέρω παροχές και επιδόματα, εάν υπάρχουν υπερβάσεις στα πρωτογενή πλεονάσματα (δημοσιονομικός χώρος). Αν, ωστόσο, οι φόροι συνεχίσουν να αυξάνονται αρκετά πάνω από τους στόχους, όπως συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, τότε θα έχουν το περιθώριο να μειώσουν τους φόρους και ειδικά τις ασφαλιστικές εισφορές, οι οποίες, παρά τις μειώσεις κατά 4,6% των τελευταίων πέντε ετών, είναι από τις υψηλότερες στα κράτη-μέλη του ΟΟΣΑ.

Στη νέα κανονικότητα διαμορφώνεται ένα νέο τραπεζικό τοπίο. Η καλή επίδοση της ελληνικής οικονομίας και η αναβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης της Ελλάδος στην επενδυτική κατηγορία το 2023 είχαν θετικές επιδράσεις στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Ήδη φέτος πραγματοποιήθηκαν δύο αναβαθμίσεις ελληνικών συστημικών τραπεζών στην επενδυτική κατηγορία. Αναμένεται να ακολουθήσουν και άλλες αναβαθμίσεις, καθώς οι οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης έχουν μεταβάλει σε θετικές τις προοπτικές των ελληνικών συστημικών τραπεζών. Στο ευνοϊκό αυτό περιβάλλον, ο ελληνικός τραπεζικός τομέας το 2024 ενίσχυσε τους δείκτες κερδοφορίας, ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας, εν μέσω υψηλών βασικών επιτοκίων και ευνοϊκών εγχώριων οικονομικών συνθηκών.

Ένα τρίτο χαρακτηριστικό της νέας κανονικότητας είναι ο αυξημένος αριθμός των επενδυτικών εργαλείων για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας. Δεν είναι μόνο το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και το ΕΣΠΑ. Είναι και οι διάφορες αναπτυξιακές τράπεζες αλλά και εμπορικές τράπεζες (π.χ. η νέα Attica Bank) που, μετά από πολλά χρόνια, μπαίνουν στο παιχνίδι των χρηματοδοτήσεων. Σε αυτό, βέβαια, βοηθάει και ο κύκλος χαλάρωσης της νομισματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Το βασικό ερώτημα

Το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν τελικά οι τρέχουσες θετικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας θα υπερσχύσουν των αντίστοιχων αρνητικών. Εάν, δηλαδή, η τρέχουσα ανάκαμψη μετατραπεί σε μελλοντική βιώσιμη ανάπτυξη. Αυτό θα εξαρτηθεί πρω-

3. Βλ. επίσης Αναλύσεις Επικαιρότητας 6/2024, ΚΕΠΕ, Σεπτέμβριος 2024 στο www.kepe.gr.

ταρχικά από το διεθνές περιβάλλον. Τυχόν επιδείνωση της γεωπολιτικής κρίσης στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή και οι συνεπαγόμενες επιπτώσεις στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον, είναι δυνατό να επηρεάσουν αρνητικά και τη δική μας οικονομία. Αν όμως υποθέσουμε ότι δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τότε η πορεία των πραγμάτων στην οικονομία θα εξαρτηθεί από τις επιλογές της κυβέρνησης την επόμενη τριετία, μέχρι το 2027. Γιατί μέχρι το 2027; Διότι τότε τελειώνει η χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανθεκτικότητας και Ανάκαμψης. Μέχρι τότε υπάρχει σχέδιο και χρηματοδότηση, άρα υπάρχει ένα παράθυρο ευκαιρίας ανοικτό. Αυτό το παράθυρο ευκαιρίας θα πρέπει να εκμεταλλευτεί η σημερινή κυβέρνηση.

Προτεραιότητα είναι η αποτελεσματική απορρόφηση και εκταμίευση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και του ΕΣΠΑ. Κάτι τέτοιο είναι καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη των προβλεπόμενων ρυθμών αύξησης των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου κατά την επόμενη διετία. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να συνεχιστούν και να εντατικοποιηθούν οι μεταρρυθμίσεις. Παρά το γεγονός ότι σημειώθηκε αξιόλογη πρόοδος τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα υπολείπεται σημαντικά στην προώθηση μεταρρυθμίσεων στους τομείς των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών και ειδικά σε αγορές δικτύων, όπου επικρατούν ολιγοπωλιακές δομές και υψηλές τιμές και χρεώσεις, του φορολογικού συστήματος (μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης των μισθωτών, διεύρυνση της φορολογικής βάσης με καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, απλούστευση των φορολογικών διαδικασιών, επαναπροσδιορισμός του συστήματος ΦΠΑ), της εργασίας και παραγωγής (συνέχιση της μείωσης των εργοδοτικών και ασφαλιστικών εισφορών, σύνδεση της αγοράς εργασίας με τα Πανεπιστήμια), της γραφειοκρατίας (δεν αρκεί η μετατροπή της έντυπης σε ψηφιακή γραφειοκρατία, αλλά η πλήρης εξάλειψή της), της δικαιοσύνης (μείωση του χρόνου εκδίκασης υποθέσεων, ενίσχυση της ανεξαρτησίας της) και των θεσμών (ενίσχυση της αξιοπιστίας και της εμπιστοσύνης των πολιτών)⁴. Οι μεταρρυθμίσεις θα αυξήσουν με τη σειρά τους τη συνολική παραγωγικότητα της χώρας, θα δώσουν κίνητρα στους ιδιωτικούς φορείς και θα οδηγήσουν την οικονομία σε ένα νέο παραγωγικό μοντέλο που θα βασίζεται στις υψηλές αμοιβές

της μισθωτής εργασίας, τις επενδύσεις σε κλάδους υψηλής προστιθέμενης αξίας, και τις εξαγωγές. Είναι σημαντικό για τους πολίτες να γνωρίζουν πότε και πώς θα υλοποιηθούν τα σχέδια που θα επηρεάσουν την καθημερινότητά τους, ώστε να μπορέσουν να παρακολουθήσουν και να αξιολογήσουν την πρόοδο των εν λόγω μεταρρυθμίσεων. Να υπάρξει δηλαδή ένας ξεκάθαρος οδικός χάρτης, ένα σαφές χρονοδιάγραμμα. Να βλέπουν το κράτος ως έναν ισχυρό και αξιόπιστο φορέα που εργάζεται για το κοινό καλό. Αυτό αυξάνει τη συλλογική εμπιστοσύνη και ενθαρρύνει μια πιο θετική αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτών και των κρατικών οργάνων, συμβάλλοντας στην εδραίωση μιας πιο δίκαιης και αποδοτικής κοινωνικοοικονομικής δομής. Είναι απαραίτητο, επίσης, να συνεχιστεί η δημοσιονομική ισορροπία των τελευταίων ετών. Προκειμένου να επιτευχθεί η απαιτούμενη αποκλιμάκωση του λόγου δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ, είναι απαραίτητη η διατήρηση πρωτογενών πλεονασμάτων, σε κυκλικά διορθωμένους όρους, ύψους 2% του ΑΕΠ ετησίως. Ωστόσο, βασική προϋπόθεση για αυτό είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων δαπανών, μέσω καλύτερης στόχευσης των κοινωνικών δαπανών, ώστε να αυξηθούν οι δημόσιες επενδύσεις και οι δαπάνες εκπαίδευσης και υγείας, οι οποίες έχουν ιδιαίτερα θετικές επιδράσεις στη μεσομακροπρόθεσμη αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ.

Και μετά το 2027;

Μετά το 2027, τα πράγματα δυσκολεύουν: η κλιματική κρίση θα βαθαίνει, η ψηφιακή μετάβαση θα δυσκολεύει, η διευθέτηση του χρέους θα βαρύνει τον προϋπολογισμό, οι νέοι δημοσιονομικοί κανόνες θα περιορίζουν την ευχέρεια της οικονομικής πολιτικής και, το κυριότερο όλων, το δημογραφικό πρόβλημα θα διογκώνεται. Πρέπει επομένως να «εκμεταλλευτεί» η κυβέρνηση τη σημερινή συγκυρία, όπου η οικονομία βρίσκεται σε έναν ενάρετο κύκλο και να πραγματοποιήσει τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για την εξασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιώσιμης ανάπτυξης.

*Καθηγητής ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΛΙΑΓΚΟΒΑΣ
Πρόεδρος του Δ.Σ. και
Επιστημονικός Διευθυντής του ΚΕΠΕ*

4. Η πρόσφατη επιβράβευση άλλωστε των Darron Acemoglu, Simon Johnson και James Robinson με το βραβείο Nobel Οικονομικών αποτελεί μια αναγνώριση ότι οι θεσμοί παίζουν εξαιρετικά κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη και ευημερία μιας χώρας.

1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 55, 2024, σσ. 6-14

1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης το πρώτο εξάμηνο του 2024

1.1.1. Εισαγωγή - Εγχώρια και εξωτερική ζήτηση

Γιάννης Παναγόπουλος

Στη συγκεκριμένη ενότητα, αξιοποιώντας τα υπάρχοντα καταγεγραμμένα μακροοικονομικά στοιχεία, προχωρούμε στην ανάλυση των τρεχουσών εξελίξεων του πρώτου εξαμήνου του 2024. Στα αποτελέσματα του Πίνακα 1.1.1, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2024, παρατηρούμε την ύπαρξη θετικών ποσοστών μεταβολής

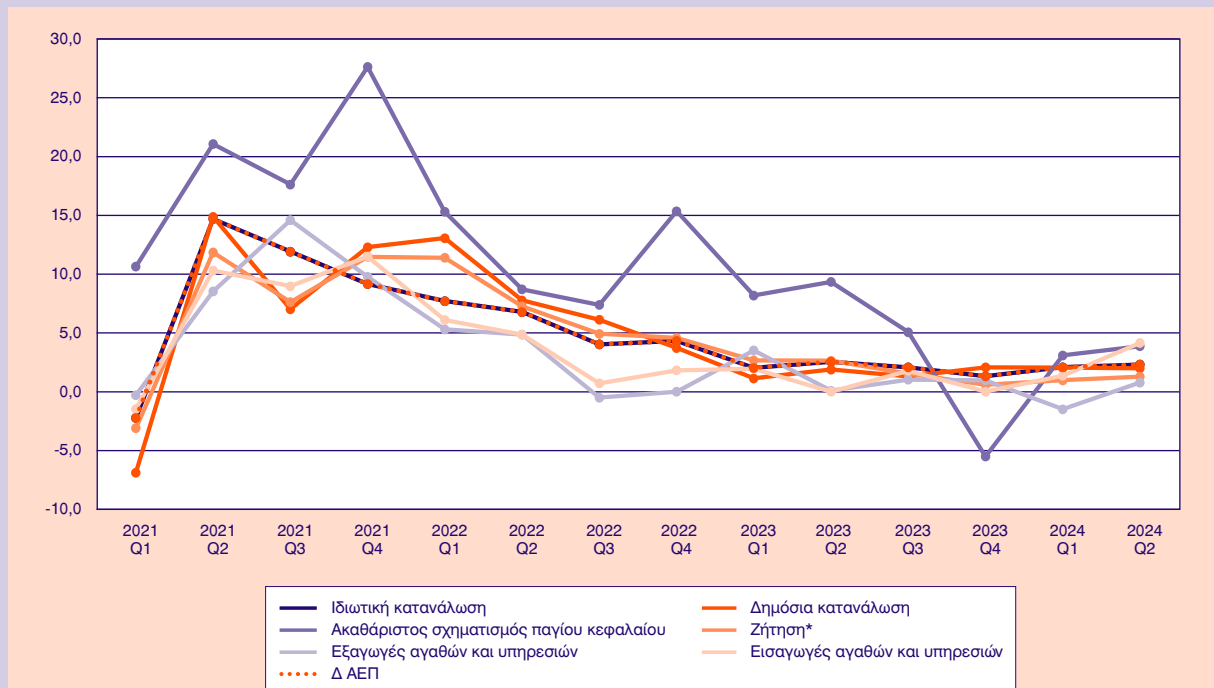
στα επιμέρους μακροοικονομικά μεγέθη εξαιρουμένων των εξαγωγών αγαθών. Διαπιστώνεται επίσης η σχετική σταθερότητα στη μεγέθυνση της οικονομίας, το πρώτο εξάμηνο του 2024, σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2023 (2,2% και 2,29%, αντίστοιχα). Αξιοπρόσεκτη, σε όρους οικονομικής μεγέθυνσης για όλους τους μακροοικονομικούς δείκτες, η ελαφρώς καλύτερη απόδοση του δεύτερου από το πρώτο τρίμηνο του 2024 εκτός της δημόσιας κατανάλωσης που ήταν ελάχιστα μικρότερη (κατά 0,1%).

Σε ό,τι αφορά τους παράγοντες που συνέβαλαν στην πορεία μεγέθυνσης του ΑΕΠ το πρώτο εξάμηνο του 2024 (2,2%), θα πρέπει να επισημάνουμε ότι από τους επιμέρους μακροοικονομικούς συντελεστές το μεγαλύτερο θετικό ποσοστό μεταβολής παρουσίασαν οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (3,5%) και

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1

Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη

(% ρυθμοί μεταβολής με εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σε σταθερές τιμές)

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

* Χωρίς τη μεταβολή των αποθεμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη

(% ρυθμοί μεταβολής με εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σε σταθερές τιμές)

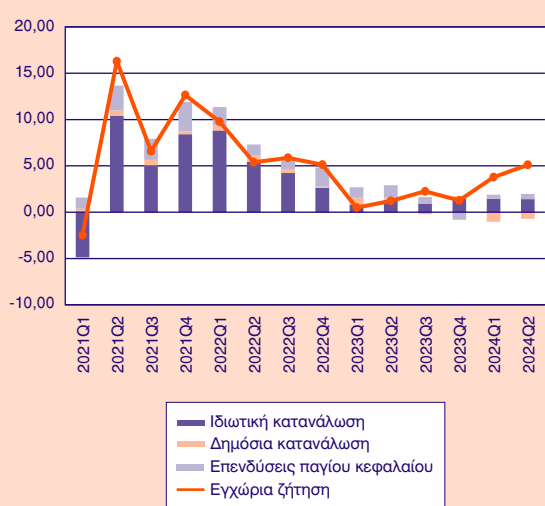
	2021 Q1	2021 Q2	2021 Q3	2021 Q4	2022 Q1	2022 Q2	2022 Q3	2022 Q4	2023 Q1	2023 Q2	2023 Q3	2023 Q4	2024 Q1	2024 Q2	6ήμιο 2023	6άμηνο 2024
Ιδιωτική κατανάλωση	-2,2	14,7	11,9	9,2	7,7	6,8	4,0	4,3	2,0	2,6	2,1	1,3	2,1	2,3	2,29	2,2
Δημόσια κατανάλωση	-6,9	14,9	7,0	12,3	13,1	7,8	6,1	3,7	1,1	1,9	1,3	2,1	2,1	2,0	1,52	2,0
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	10,7	21,1	17,6	27,6	15,3	8,7	7,4	15,4	8,2	9,3	5,1	-5,5	3,1	3,9	8,77	3,5
Ζήτηση*	-3,1	11,9	7,6	11,5	11,4	7,3	4,9	4,6	2,7	2,6	1,5	0,6	1,0	1,3	2,66	1,1
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	-0,3	8,5	14,6	9,8	5,3	4,9	-0,5	0,0	3,5	0,1	1,0	1,0	-1,5	0,8	1,81	-0,3
Αγαθών	11,4	21,2	15,3	10,1	5,5	4,1	2,9	2,7	10,7	0,4	1,6	-1,0	-8,6	2,0	5,57	-3,3
Υπηρεσιών	-19,1	58,2	93,6	62,1	22,8	24,9	-1,6	-3,0	6,2	1,0	4,6	5,2	2,4	2,8	3,61	2,6
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	-1,5	10,3	9,0	11,5	6,1	4,9	0,7	1,8	2,0	0,0	1,8	0,0	1,4	4,1	0,98	2,8
Αγαθών	-0,5	27,0	17,0	26,7	15,6	13,2	4,7	2,1	2,7	-1,6	5,1	1,6	2,6	10,5	0,52	6,5
Υπηρεσιών	-13,9	26,9	37,7	41,4	12,3	4,1	-8,4	8,0	10,9	5,5	0,5	-4,0	4,4	6,9	8,16	5,6
Δ ΑΕΠ	-2,2	14,7	11,9	9,2	7,7	6,8	4,0	4,3	2,0	2,6	2,1	1,3	2,1	2,3	2,29	2,2

Πηγή: Τριμηνιαίο Εθνικό Λογαριασμό.

* Χωρίς τη μεταβολή των αποθεμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.2

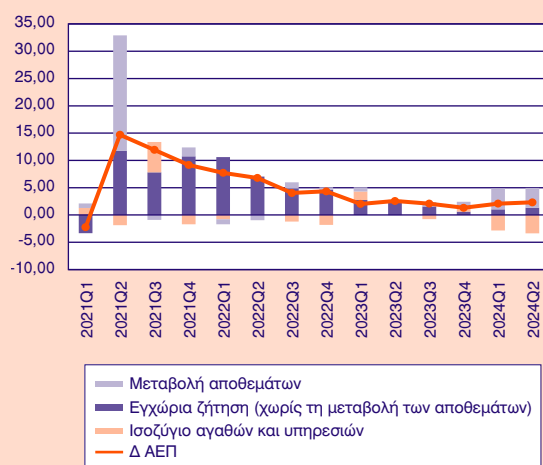
Επιμέρους συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.3

Εγχώρια και καθαρή εξωτερική ζήτηση*

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

* Η μεταβολή αποθεμάτων το 2024Q1 & Q2 είναι υπολογισμός του συγγραφέα.

ακολούθησαν, κατά σειρά μεγέθους, η *ιδιωτική κατανάλωση* (2,2%) και η *δημόσια κατανάλωση* (2,0%). Αξιοπρόσεκτο είναι ότι οι *εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών* είχαν αρνητικό πρόσημο (-0,3%).

Σε όρους τριμήνου –δεύτερο τρίμηνο του 2024– έχουμε την ίδια περίπου εικόνα με την ίδια σειρά σημαντικότητας των επιμέρους συντελεστών στην καταγεγραμμένη πορεία της μεγέθυνσης του ΑΕΠ το τρίμηνο αυτό. Θετική εδώ ήταν η συνεισφορά των *εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών* (0,8%) (Πίνακας 1.1.1).

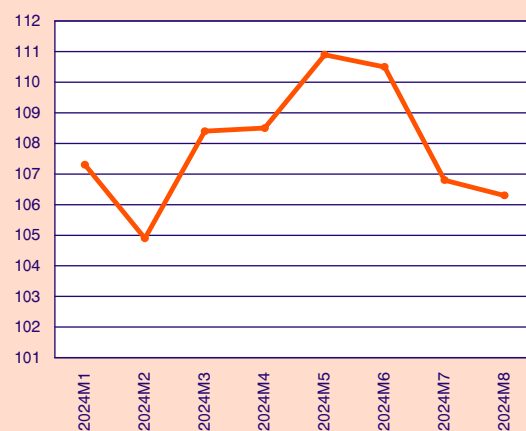
Μια αντίστοιχη περίπου πορεία καταγράφει –για το δεύτερο τρίμηνο του 2024– και η *εγχώρια ζήτηση* (Διάγραμμα 1.1.2). Έτσι, με βάση τις υπάρχουσες συνιστώσες στην καταγεγραμμένη μεγέθυνση του ΑΕΠ (χρησιμοποιώντας εποχικά διορθωμένα στοιχεία), η *ιδιωτική κατανάλωση* αποτέλεσε την πιο θετική συνιστώσα (1,40) ακολουθούμενη από τη συνιστώσα των *επενδύσεων παγίου κεφαλαίου* (0,56), ενώ η *δημόσια κατανάλωση* αποτέλεσε την αρνητική συνιστώσα (-0,72).

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή του εγχώριου και του εξωτερικού τομέα ζήτησης (δηλαδή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών) στο ΑΕΠ, για το δεύτερο τρίμηνο του 2024, τα πράγματα κρίνονται σχετικώς θετικά, κυρίως λόγω της θετικής συνεισφοράς της *Μεταβολής των αποθεμάτων* (3,62) (Διάγραμμα 1.1.3). Συγκεκριμένα, η αρνητική συνεισφορά του *ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών* (-3,36) αντιμετωπίστηκε επαρκώς από τη θετική συνεισφορά της *Μεταβολής των αποθεμάτων* (3,62) αλλά και της *εγχώριας ζήτησης* (1,33).

Σε ό,τι αφορά την πορεία του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ), ως μελλοντικού «πληρεξούσιου» της ζήτησης καταγράφονται, στο Διάγραμμα 1.1.4, οι προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρήσεων για την περίοδο 1/2024-8/2024. Ο συγκεκριμένος δείκτης, ενώ για κάποιους μήνες (Μάρτιος 2024-Μάιος 2024) παρουσίασε μια άνοδο, από τις 108,6 στις 110,9 μονάδες, ακολούθησε μια περίοδος πτώσης, με αποτέλεσμα τον Αύγουστο του 2024 να είναι λίγο πάνω από τις 106 μονάδες (106,3), επιστρέφοντας λίγο πιο πάνω από τα επίπεδα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.4

Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (1/2024-8/2024)

Πηγή: Eurostat.

του Φεβρουαρίου (104,9). Εν κατακλείδι, οι προσδοκίες των νοικοκυριών και επιχειρήσεων μετά την είσοδο στο 2024 παρουσιάζουν μια συγκρατημένη μεταβλητότητα.

Παρακάτω ακολουθεί μια πιο αναλυτική συζήτηση σχετικά με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών της χώρας στο ΑΕΠ.

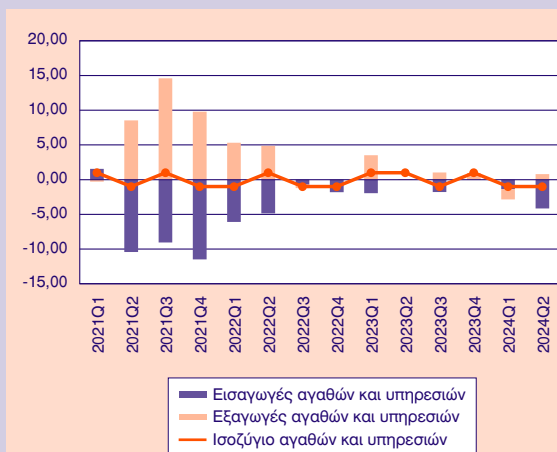
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Η εξέλιξη του εξωτερικού τομέα (ποσοστιαία μεταβολή εξαγωγών μείον εισαγωγές), για το πρώτο εξάμηνο του 2024, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω (Διάγραμμα 1.1.3), κρίνεται σε γενικές γραμμές αρνητική (-3,36). Παρακάτω θα αναφερθούμε ξεχωριστά για τον ρυθμό μεταβολής των αγαθών και ξεχωριστά για τον ρυθμό μεταβολής των υπηρεσιών. Ξεκινώντας από τις εξαγωγές, να υπογραμμίσουμε ότι σε ό,τι αφορά τις υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν και το σχετικά μικρότερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν εξαμηνιαία αύξηση της τάξης του 2,6%, ενώ αντίθετα τα αγαθά που ήταν και το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών παρουσίασαν εξαμηνιαία μείωση της τάξης του -3,3%. Από την άλλη πλευρά, οι εισαγόμενες υπηρεσίες είχαν εξαμηνιαία αύξηση της τάξης του 5,6%, ενώ τα εισαγόμενα αγαθά είχαν μια εξαμηνιαία αύξηση της τάξης του 6,5%.

Σε ό,τι αφορά τώρα τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, να επαναλάβουμε εδώ ότι, για το δεύτερο τρίμηνο του 2024, διαμορφώθηκε στις -3,36 μονάδες εν αντιθέσει με τις 0,09 μονάδες για το δεύτερο τρίμηνο του 2023. Αναλυτικότερα, είχαμε τη μικρή σχετικά συνεισφορά των εξαγωγών στο ΑΕΠ, που εκτιμάται στις 0,79 μονάδες, ενώ από την άλλη πλευρά είχαμε τη σημαντική, αρνητική συνεισφορά των εισαγωγών στο ΑΕΠ που ήταν της τάξης των -4,15 μονάδων. Η γενικότερη εικόνα, που παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.1.5, με τα αντίστοιχα ιστογράμματα των εξαγωγών και των εισαγωγών, δείχνει ότι, ανεξαρτήτως της καθαρής συμμετοχής του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών στο ΑΕΠ, μετά το δεύτερο τρίμηνο του 2022, έχουμε πλέον μια σχετικώς μικρή εκατέρωθεν συνεισφορά και για τις δύο συνιστώσες σε σχέση με την περίοδο 2021Q2 - 2022Q2 κατά την οποία και οι δύο συνιστώσες είχαν σημαντική συνεισφορά.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.5

Επιμέρους συνιστώσες της εξωτερικής ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

1.1.2. Ιδιωτική κατανάλωση και επενδύσεις

Κωνσταντίνος Λοΐζος

1.1.2.1. Ιδιωτική κατανάλωση

Αύξηση της ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης και διατήρηση του μεριδίου της στο ΑΕΠ το πρώτο εξάμηνο του 2024

Σύμφωνα με τα τριμηνιαία εποχικά διορθωμένα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*¹, η ιδιωτική κατανάλωση των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ² αυξήθηκε από 38.629 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές, στο τελευταίο τρίμηνο του 2023 σε 39.003 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο και 39.396 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2024. Παρόμοια, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου με έτος αναφοράς το 2015, η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε από 34.499 εκατ. ευρώ στο τελευταίο τρίμηνο του 2023 σε 34.552 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο και 34.747 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2024. Σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών³ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου, η ιδιωτική κατανάλωση παρουσίασε θετικούς κυμαινόμενους ρυθμούς, οι οποίοι ήταν 1,6% στο τελευταίο τρίμηνο του 2023, 0,2% στο πρώτο τρίμηνο του 2024

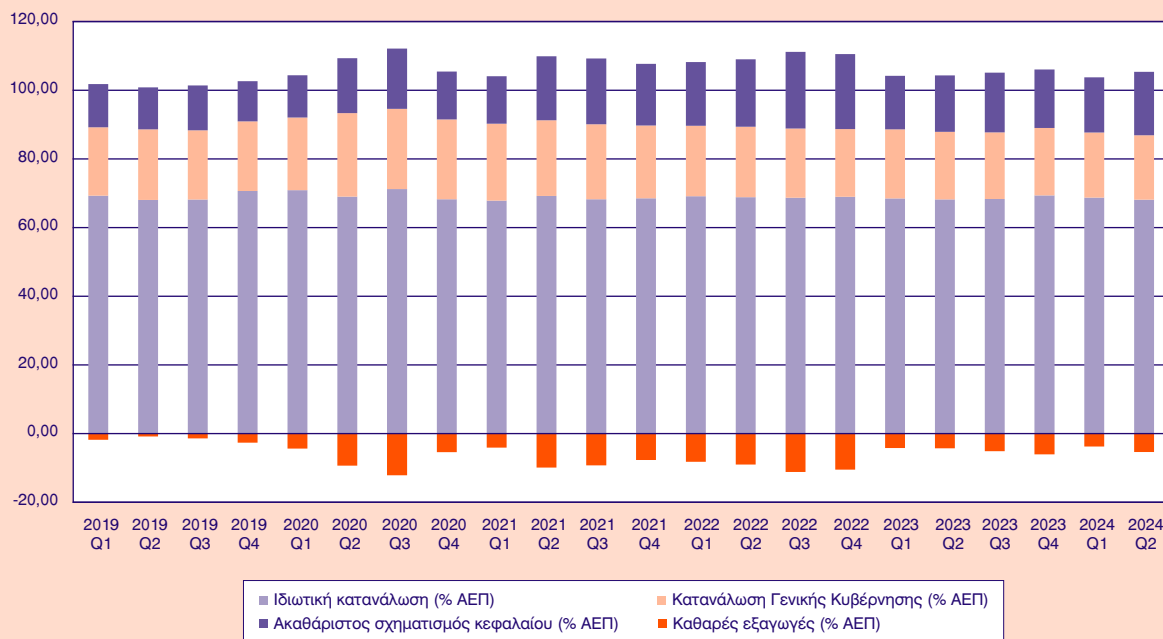
1. Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, Δελτίο τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 6 Σεπτεμβρίου 2024.

2. Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά.

3. Οι ποσοστιαίες μεταβολές υπολογίζονται με τον τύπο $\frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}}$.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.6

Εξέλιξη της ιδιωτικής κατανάλωσης και των άλλων συνιστωσών της ζήτησης ως ποσοστού του ΑΕΠ (προσέγγιση δαπάνης) (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

και 0,6% στο δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους. Σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους οι αντίστοιχοι ρυθμοί ήταν σχετικά σταθεροί και ίσοι με 2,1%, 2,1%, και 2,0%.

Η ιδιωτική κατανάλωση ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 68,43% κατά μέσο όρο κατά το πρώτο εξάμηνο του 2024, ουσιαστικά ίδια με τον μέσο όρο της το 2023 που ήταν 68,60%. Παρόμοια, η δημόσια κατανάλωση ήταν, ως ποσοστό του ΑΕΠ, 18,85% το πρώτο εξάμηνο του 2024, ενώ αποτελούσε το 19,71% της συνολικής δαπάνης το 2023. Αντίθετη ήταν η τάση στον ακαθάριστο σχηματισμό κεφαλαίου (παγίου κεφαλαίου και μεταβολής αποθεμάτων), ο οποίος αποτελούσε κατά μέσο όρο το πρώτο εξάμηνο του 2024 το 17,28% του ΑΕΠ, υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με τον μέσο όρο του το 2023 που ήταν 16,61% του ΑΕΠ. Τέλος, το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο μειώθηκε ελαφρά κατά μέσο όρο ως ποσοστό του ΑΕΠ από -4,92%, κατά μέσο όρο, το 2023 σε -4,56% του ΑΕΠ το πρώτο εξάμηνο του 2024. Οι εξελίξεις αυτές παρουσιάζονται άλλωστε στο Διάγραμμα 1.1.6. Η αύξηση του μεριδίου των επενδύσεων στο ΑΕΠ, σε συνδυασμό με τη μικρή μείωση του εμπορικού ελλείμματος, που συνοδεύτηκε και από μείωση του μεριδίου της δημόσιας κατανάλωσης, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν θετικές, καθώς άλλω-

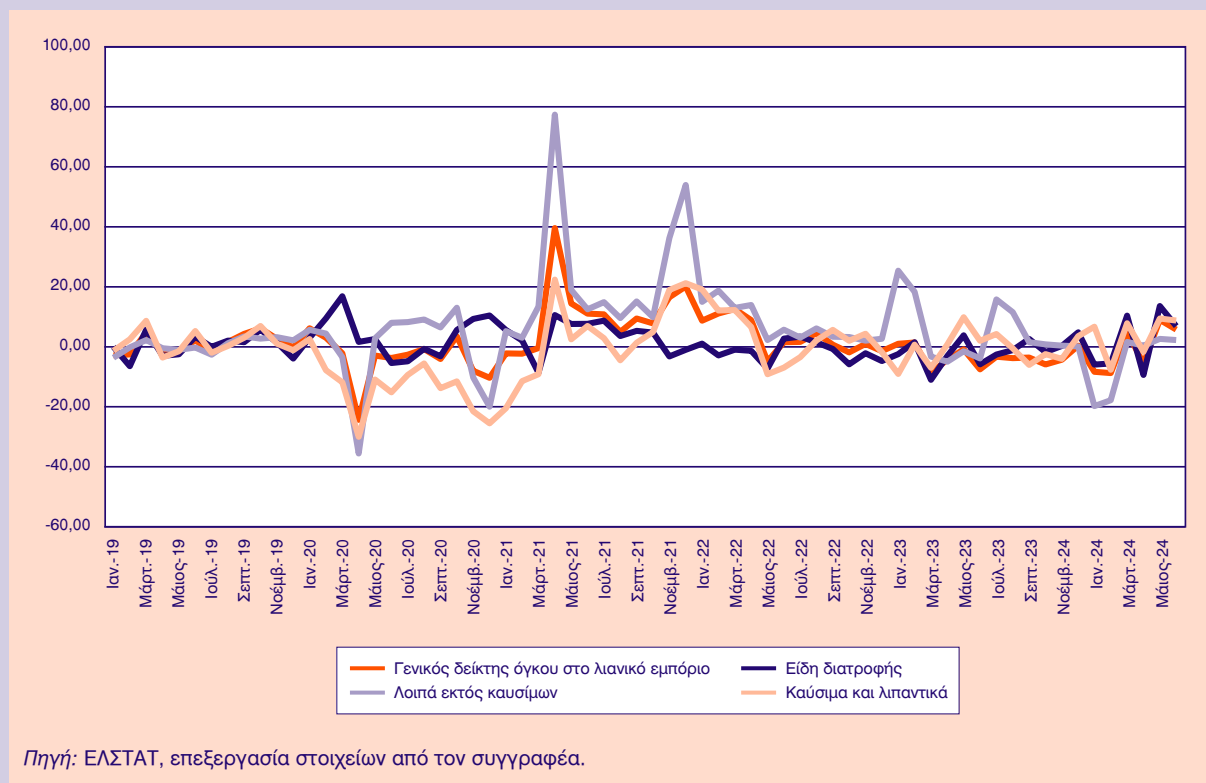
στε το μερίδιο της ιδιωτικής κατανάλωσης ουσιαστικά διατηρήθηκε στα ίδια επίπεδα. Στον βαθμό που το 78% της μείωσης του μεριδίου της δημόσιας κατανάλωσης στο ΑΕΠ μετατράπηκε σε αύξηση του μεριδίου των ιδιωτικών επενδύσεων, φαίνεται να υπάρχει ένας είδος αντίστροφου εκτοπισμού, αυτή τη φορά της δημόσιας κατανάλωσης προς όφελος των ιδιωτικών επενδύσεων αντί για το αντίθετο μεταξύ των δύο υπό εξέταση περιόδων.

Αβέβαιη η εξέλιξη στο λιανικό εμπόριο

Η εξέλιξη του λιανικού εμπορίου σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών του γενικού δείκτη όγκου παρέμεινε αρνητική, κατά μέσο όρο, στο πρώτο εξάμηνο του 2024 (-0,47%) σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του προηγούμενου έτους βάσει των μηνιαίων στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, όπως διαπιστώνουμε στο Διάγραμμα 1.1.7. Ωστόσο, η αρνητική αυτή τιμή ήταν σαφώς κατώτερη εκείνης του 2023, όταν κατά μέσο όρο η ποσοστιαία μεταβολή του γενικού δείκτη όγκου ήταν της τάξεως του -3,27%. Πιο ειδικά, στα είδη διατροφής παρατηρήθηκε θετική μέση ποσοστιαία μεταβολή το πρώτο εξάμηνο του 2024 (1,67%), σε αντίθεση με την αρνητική μέση μεταβολή για το 2023 (-1,22%), ενώ στα καύσιμα πα-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.7

Ποσοστιαίες μεταβολές γενικού δείκτη όγκου και δεικτών στις κύριες κατηγορίες καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

ρουσιάστηκε η ακριβώς αντίθετη εξέλιξη, με αρνητική μέση ποσοστιαία μεταβολή -5,11% το πρώτο εξάμηνο του 2024, αλλά θετική 5,03% το 2023. Τέλος, στα άλλα είδη εκτός καυσίμων ο αρνητικός μέσος ρυθμός μεταβολής -0,65% το 2023 μετετράπη σε θετικό ρυθμό 3,93%, κατά μέσο όρο, το πρώτο εξάμηνο του 2024. Επομένως, η εικόνα παραμένει αμφιλεγόμενη και αβέβαιη για το λιανικό εμπόριο στο πρώτο εξάμηνο του 2024, δεδομένου ότι τόσο οι μέσοι θετικοί ρυθμοί στη διατροφή και στα καύσιμα, όσο και ο μέσος αρνητικός ρυθμός στα είδη εκτός καυσίμων, προκύπτουν από μηνιαία στοιχεία που παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις. Το ίδιο άλλωστε διαπιστώνουμε αν δούμε την εξέλιξη του γενικού δείκτη με αρνητικές ποσοστιαίες μεταβολές στους τρεις από τους έξι μήνες του 2024.

Διακυμάνσεις των προσδοκιών στο λιανικό εμπόριο χωρίς εμφανή τάση

Από τους δημοσιευμένους από την Eurostat δείκτες εμπιστοσύνης, όπως παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.1.8, παρατηρούνται διακυμάνσεις και των δύο δεικτών προσδοκιών από το τελευταίο τρίμηνο του 2023 έως τον Αύγουστο του 2024, χωρίς σαφή τάση. Η

διακύμανση των προσδοκιών είναι σαφώς μικρότερη στον δείκτη εμπιστοσύνης καταναλωτών σε σχέση με τον δείκτη εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο, αλλά αυτό δεν αναιρεί την ασάφεια των εξελίξεων στον τομέα αυτό της οικονομίας. Αν αυτό το αποτέλεσμα που αφορά τις προσδοκίες για το μέλλον συνδυαστεί με τις ήδη αμφιλεγόμενες εξελίξεις βάσει των δεικτών όγκου που αναφέραμε παραπάνω, τότε η αβεβαιότητα στο λιανικό εμπόριο φαίνεται να εδραιώνεται περαιτέρω.

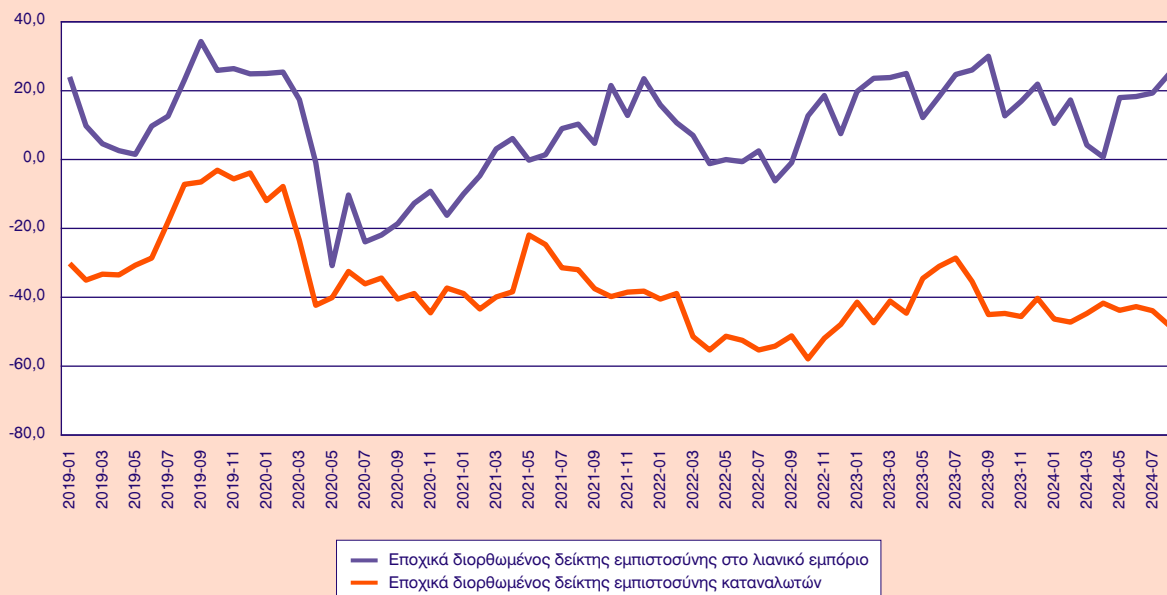
1.1.2.2. Επενδύσεις

Θετικές εξελίξεις στις ακαθάριστες επενδύσεις και ιδίως στον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό στο πρώτο εξάμηνο του 2024

Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε από 7.636 εκατ. στο τελευταίο τρίμηνο του 2023, σε τρέχουσες τιμές, σε 7.794 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο και σε 8.053 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2024. Παρόμοια, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου παρουσίασε αυξητική τάση από 6.798 εκατ. ευρώ στο τελευταίο τρίμηνο του 2023 σε 7.290 εκατ. ευρώ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.8

Δείκτες εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο

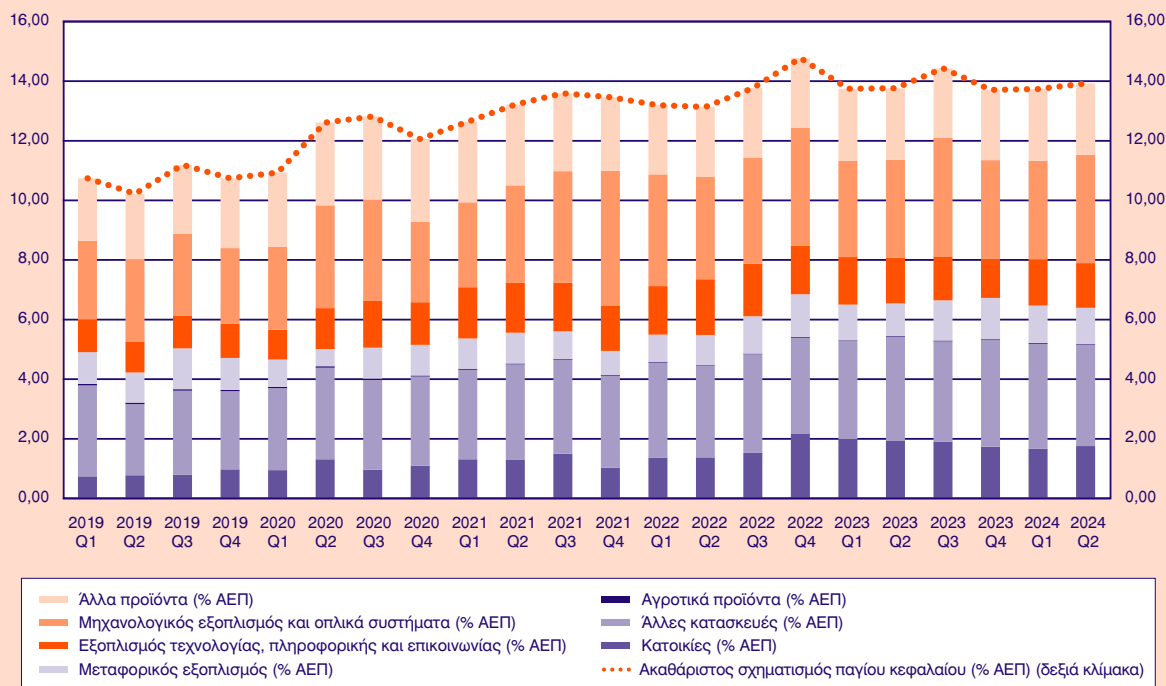

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.9

Εξέλιξη των επενδύσεων και της σύνθεσής τους ως ποσοστού του ΑΕΠ

(εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

στο πρώτο τρίμηνο και 7.345 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2024. Σε όρους ρυθμού μεταβολής ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, παρατηρείται συνεχής ανοδική τάση με ρυθμούς των ακαθάριστων επενδύσεων που από -5,5% στο τελευταίο τρίμηνο του 2023 κινήθηκαν στα επίπεδα του 3,1% για το πρώτο τρίμηνο και 3,9% για το δεύτερο τρίμηνο του 2024. Όσον αφορά τους ρυθμούς μεταβολής σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, αυτοί παρέμειναν θετικοί το 2024, με ποσοστιαίες μεταβολές 7,2% στο πρώτο τρίμηνο (από -2,2% στο τελευταίο τρίμηνο του 2023) και 0,8% στο δεύτερο τρίμηνο του έτους, σύμφωνα με τα εποχικά διορθωμένα στοιχεία αλυσωτών δεικτών όγκου.

Οι παραπάνω θετικές εξελίξεις επιβεβαιώνονται από την αύξηση του μεριδίου των επενδύσεων (ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου) ως ποσοστού του ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.1.9) το πρώτο εξάμηνο του 2024, με μέσο ρυθμό μεταβολής 0,78% σε αντίθεση με τον αρνητικό μέσο ρυθμό μεταβολής το 2023 (-1,74%). Το ίδιο ισχύει για τον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό ως ποσοστό του ΑΕΠ όπου την αρνητική μέση ετήσια ποσοστιαία μεταβολή -3,16% για το 2023 διαδέχεται η μέση θετική ποσοστιαία μεταβολή 2,76% για το πρώτο εξάμηνο του 2024. Αντίθετα, στις κατασκευές (κατοικίες και άλλες κατασκευές) ως ποσοστό του ΑΕΠ, διατηρείται το αρνητικό πρόσημο

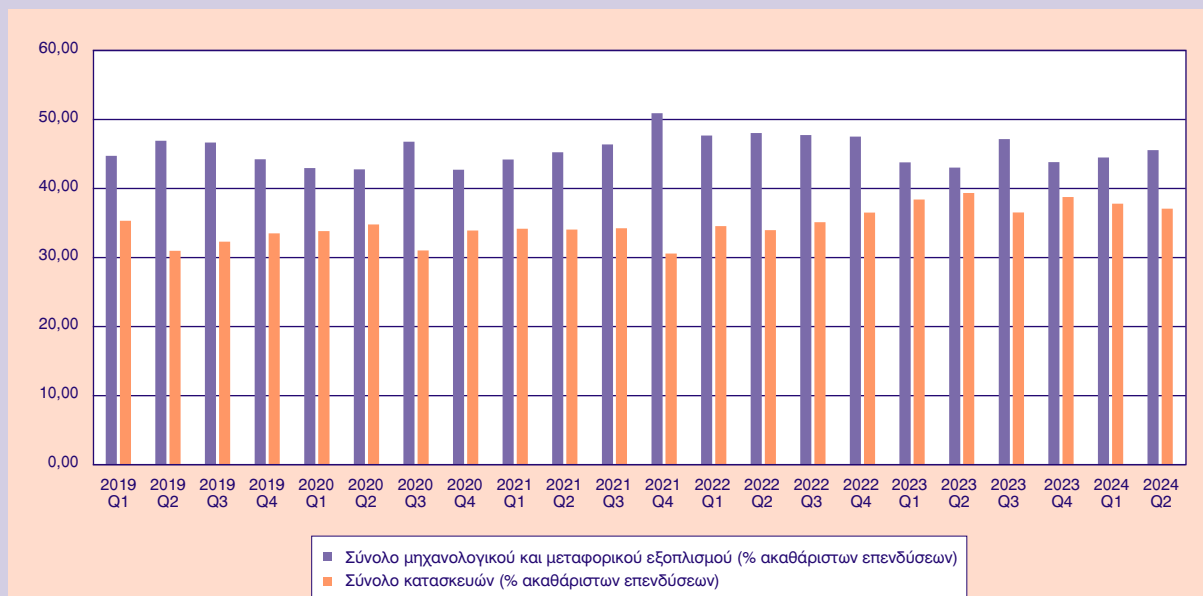
στις ποσοστιαίες μεταβολές, καθώς από -0,34% κατά μέσο όρο το 2023 διαπιστώνουμε πάλι αρνητικό μέσο ρυθμό μεταβολής -1,43% στο πρώτο εξάμηνο του 2024. Η αύξηση της συμμετοχής των ακαθάριστων επενδύσεων στο ΑΕΠ κατά το πρώτο εξάμηνο του 2024, η οποία διαπιστώθηκε και παραπάνω, και ιδιαίτερα η σχετική θετική εξέλιξη στον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό, είναι θετικό μήνυμα για την ελληνική οικονομία, καθώς θα μπορούσε να θέσει τις βάσεις για αύξηση του εισοδήματος και της δαπάνης στο μέλλον, εφόσον διατηρηθεί.

Το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στις ακαθάριστες επενδύσεις αυξήθηκε περαιτέρω έναντι των κατασκευών

Σύμφωνα με το Διάγραμμα 1.1.10, το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στο σύνολο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου υπερτερούσε αυτού των κατασκευών και στο πρώτο εξάμηνο του 2024 και μάλιστα με αυξητική τάση. Άλλωστε, κατά μέσο όρο, το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στις ακαθάριστες επενδύσεις αυξήθηκε από 44,45% το 2023 σε 45,03% το πρώτο εξάμηνο του 2024 και, αντίστοιχα, το μερίδιο των κατασκευών μειώθηκε από 38,27% το 2023 σε 37,45% το πρώτο εξάμηνο του 2024.

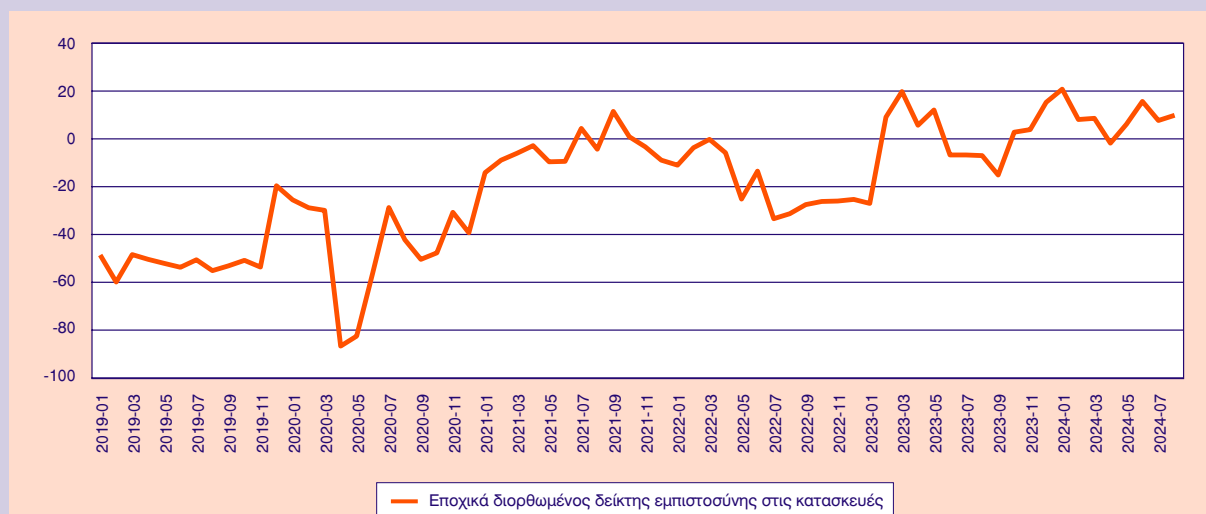
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.10

Μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός και κατασκευές ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.11
Δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

Διατήρηση της αισιοδοξίας με διακυμάνσεις στον τομέα των κατασκευών

Η αισιοδοξία των επιχειρηματικών προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών διατηρείται και το πρώτο οκτάμηνο του 2024 παρά τις διακυμάνσεις του. Ο σχετικός δείκτης εμπιστοσύνης παρουσίασε ανοδική τάση στους τέσσερις από τους οκτώ μήνες έως τον Αύγουστο του 2024, αλλά παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα με μικρότερη διακύμανση σε σχέση με την τιμή του το 2023. Πράγματι, ο δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές ήταν κατά μέσο όρο 9,39 με τυπική απόκλιση από τον μέσο αυτό 6,67 κατά το πρώτο οκτάμηνο του 2024, σε σχέση με μέση τιμή 0,52 και τυπική απόκλιση 13,5 για το έτος 2023. Τα παραπάνω καταδεικνύουν διατήρηση της αισιοδοξίας στις κατασκευές παρά τις διακυμάνσεις.

1.1.2.3. Συμπεράσματα

Η παραπάνω ανάλυση, με φόντο το πρώτο εξάμηνο του 2024 και με προέκταση των προσδοκιών μέχρι

το πρώτο οκτάμηνο του ίδιου έτους, καταδεικνύει την αντιφατικότητα των εξελίξεων στην ελληνική οικονομία, καθώς συνδυάζονται η αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης με την αρνητική εξέλιξη του δείκτη όγκου του εμπορίου. Αυτά συνδυάζονται επιπλέον με την ασαφή εξέλιξη των προσδοκιών στο λιανικό εμπόριο. Από την άλλη πλευρά όμως, διαπιστώνονται θετικές εξελίξεις στις ακαθάριστες επενδύσεις και ιδιαίτερα στον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό σε επίπεδο δαπάνης αλλά και στις κατασκευές σε επίπεδο προσδοκιών. Η ελληνική οικονομία έχει άμεση ανάγκη τόσο από την αύξηση των επενδύσεων και τη βελτίωση της συμμετοχής τους στο ΑΕΠ, όσο και από τη βελτίωση της συμμετοχής του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού ως μεριδίου των ακαθάριστων επενδύσεων προκειμένου να δοθεί μια νέα αναπτυξιακή ώθηση. Από την άλλη πλευρά, η τόνωση του εγχώριου εμπορίου είναι σημαντική για τη διατήρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, προκειμένου να στηριχτεί η απασχόληση και στον τομέα της λιανικής, ο οποίος είναι τόσο σημαντικός στην ελληνική οικονομία.

1.2. Η αύξηση των τιμών στις υπηρεσίες ενισχύει εκ νέου τον πληθωρισμό

Αιμιλία Μαρσέλλου

Εισαγωγή

Ενίσχυση παρουσίασε ο πληθωρισμός στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 2024, όταν διαμορφώθηκε στο 3,0%, υψηλότερα από το 2,7% τον Ιούλιο. Ο δομικός¹ πληθωρισμός κινήθηκε, επίσης, ανοδικά και διαμορφώθηκε στο 3,5%, υψηλότερα από το 3,1% τον Ιούλιο.

Οι υποδείκτες τιμών στην ομάδα Ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια (6,6%) κατέγραψαν τις μεγαλύτερες αυξήσεις και ακολουθούν η ομάδα Ένδυση και υπόδηση (6,2%) και η Στέγαση (5,5%). Αναφορικά με την επίπτωση κάθε υποδείκτη στη διαμόρφωση του πληθωρισμού τον Αύγουστο του 2024, τη μεγαλύτερη επίπτωση είχε η ομάδα Ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια (με 0,73 ποσοστιαίες μονάδες), και ακολουθεί η Στέγαση (0,69 π.μ.), η Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά (0,63 π.μ.) και η Υγεία (0,25 π.μ.).

Για τρίτο κατά σειρά μήνα (από τον Ιούνιο 2024) παρατηρείται ότι οι αυξήσεις των τιμών στις υπηρεσίες τείνουν να ενισχύονται, ενώ οι αυξήσεις στις τιμές των αγαθών αποκλιμακώνονται.

Σε επίπεδο Ευρωζώνης, με βάση τις εκτιμήσεις της Eurostat ο πληθωρισμός διαμορφώθηκε στο 2,2% έναντι 2,6% τον Ιούλιο του 2024. Τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης στις τιμές κατέγραψε η ομάδα των Υπηρεσιών (4,1%) και η ομάδα των Τροφίμων, αλκοόλ και καπνού (2,3%). Οι τιμές στην ομάδα των Μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων κατέγραψαν μικρή αύξηση (0,4%), ενώ στην Ενέργεια καταγράφηκε μείωση κατά -3,0%.

1.2.1. Ελλάδα

Βάσει των στοιχείων μηνιαίας εξέλιξης, ο Εθνικός ΔTK τον Αύγουστο του 2024 κατέγραψε ετήσια αύ-

ξηση κατά 3,0% έναντι 2,7% και 2,3% τον Ιούλιο και Ιούνιο του 2024, αντίστοιχα. Ο ρυθμός αύξησης του δομικού ΔTK διαμορφώθηκε και αυτός σε υψηλότερο επίπεδο, σε 3,5%, έναντι του 3,1% και 3,0% τον Ιούλιο και Ιούνιο, αντίστοιχα.

Οι δείκτες τιμών των ομάδων αγαθών και υπηρεσιών που κατέγραψαν τη μεγαλύτερη αύξηση είναι τα Ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια (6,6%), η Ένδυση και υπόδηση (6,2%) και η Στέγαση (5,5%). Στον αντίποδα μείωση κατέγραψε μία ομάδα αγαθών των Διαρκών αγαθών, ειδών νοικοκυριού και υπηρεσιών (-0,9%).

Τη μεγαλύτερη επίπτωση στη διαμόρφωση του πληθωρισμού τον Αύγουστο του 2024 είχε η ομάδα υπηρεσιών Ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια (με 0,73 π.μ.), και ακολουθεί η Στέγαση (0,69 π.μ.), η Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά (0,63 π.μ.) και η Υγεία (0,25 π.μ.). Οριακά αρνητική επίπτωση είχε μόνο η ομάδα των Διαρκών αγαθών, ειδών νοικοκυριού και υπηρεσιών (-0,04%).

Κατά τους τρεις τελευταίους μήνες οι τιμές των υπηρεσιών τείνουν να αυξάνονται με υψηλότερο ρυθμό από αυτόν των αγαθών, ενώ οι αυξήσεις στις τιμές των αγαθών τείνουν να φθίνουν. Οι ομάδες υπηρεσιών που παρουσιάζουν αυξανόμενους ρυθμούς μεταβολής στις τιμές είναι τα Ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια, η Στέγαση, η Εκπαίδευση, η Υγεία και οι Μεταφορές.

Ο πληθωρισμός βάσει του Εθνικού Γενικού ΔTK τον Αύγουστο του 2024 (3,0%) αποτελεί συνδυαστικό αποτέλεσμα των μεταβολών των υποδεικτών στις παρακάτω ομάδες αγαθών και υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, καταγράφηκαν οι εξής αυξήσεις:

- +2,8% στην ομάδα Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά. Η αύξηση οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε ψωμί (1,0%), δημητριακά για πρωινό (11,2%), κρέατα (1,4%), νωπά ψάρια (11,3%), ελαιόλαδο (49,1%), αποξηραμένα φρούτα και ξηροί καρποί (5,0%), νωπά λαχανικά (3,1%), λαχανικά διατηρημένα ή επεξεργασμένα (1,4%), ζάχαρη-σοκολάτες-γλυκά-παγωτά (4,8%) και μεταλλικό νερό-αναψυκτικά-χυμούς φρούτων (6,9%). Η αύξηση αυτή εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών σε πίτσες και πίτες (-6,6%), γαλακτοκομικά και αυγά (-2,0%), νωπά φρούτα (-1,1%), λαχανικά κατεψυγμένα (-3,3%), πατάτες (-4,5%) και λοιπά τρόφιμα (-2,6%).

1. Ο δομικός πληθωρισμός (ή πυρήνας του πληθωρισμού) υπολογίζεται από τον (Εν.) Δείκτη Τιμών Καταναλωτή εξαιρώντας τις ομάδες των προϊόντων Ενέργειας και Διατροφής, αλκοολούχων ποτών και καπνού, οι οποίες παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη μεταβλητότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.1 Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα (%)

	Εθνικός ΔTK	Μηνιαία μεταβολή (%) ΔTK	Ετήσια μεταβολή (%) ΔTK Πληθωρισμός	Πυρήνας εθνικού ΔTK	Ετήσια μεταβολή (%) Εν. ΔTK	Ετήσια μεταβολή (%) Πυρήνας Εν. ΔTK
2023M08	114,3	0,0	2,7	5,3	3,5	5,4
2023M09	116,3	1,8	1,6	3,9	2,4	4,2
2023M10	117,0	0,6	3,4	3,5	3,8	3,6
2023M11	116,6	-0,4	3,0	3,3	2,9	2,8
2023M12	116,5	-0,1	3,5	3,1	3,7	3,3
2024M01	115,5	-0,8	3,1	3,2	3,2	3,1
2024M02	115,6	0,1	2,9	2,7	3,1	3,0
2024M03	117,4	1,5	3,2	3,2	3,4	3,4
2024M04	118,0	0,5	3,1	2,9	3,2	3,1
2024M05	117,7	-0,3	2,4	2,7	2,4	2,8
2024M06	118,2	0,5	2,3	3,0	2,5	3,4
2024M07	117,4	-0,7	2,7	3,1	3,0	3,8
2024M08	117,7	0,3	3,0	3,5	3,2	3,7

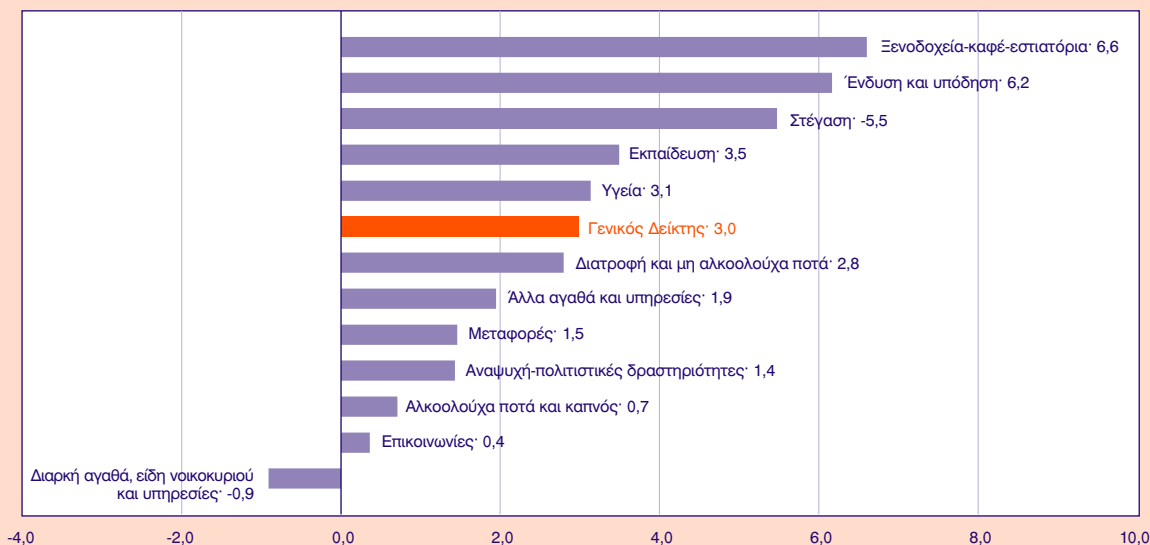
Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat.

Σημείωση: ΔTK: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Εν. ΔTK: Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

- +0,7% στην ομάδα Αλκοολούχα ποτά και καπνός, λόγω αύξησης κυρίως των τιμών στα μη σερβιριζόμενα αλκοολούχα ποτά (1,4%).
- +6,2% στην ομάδα Ένδυση και υπόδηση, λόγω αύξησης των τιμών στα είδη ένδυσης και υπόδησης.
- +5,5% στην ομάδα Στέγαση. Η αύξηση αυτή, η οποία οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε ενοίκια κατοικιών (4,6%), επισκευή και συντήρηση κατοικίας (4,4%), ηλεκτρισμό (9,7%), φυσικό αέριο (28,0%) και πετρέλαιο θέρμανσης (6,3%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στα δημοτικά τέλη (-1,5%).
- +3,1% στην ομάδα Υγεία. Η αύξηση αυτή, η οποία οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε φαρμακευτικά προϊόντα (5,1%), ιατρικές-οδοντιατρικές και παραϊατρικές υπηρεσίες (1,7%) και νοσοκομειακή περίθαλψη (3,5%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στα ιατρικά προϊόντα (-2,0%).
- +1,5% στην ομάδα Μεταφορές. Η αύξηση αυτή η οποία οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε καινούργια αυτοκίνητα (2,0%), ανταλλακτικά και αξεσουάρ αυτοκινήτου (3,3%), συντήρηση και επισκευή εξοπλισμού προσωπικής μεταφοράς (3,6%), άλλες υπηρεσίες σχετικές με την προσωπική μεταφορά (0,8%) και εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με αεροπλάνο (27,3%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών σε μεταχειρισμένα αυτοκίνητα (-2,8%) και καύσιμα και λιπαντικά (-5,9%).
- +0,4% στην ομάδα Επικοινωνίες, λόγω αύξησης κυρίως των τιμών στις τηλεφωνικές υπηρεσίες.
- +1,4% στην ομάδα Αναψυχή και Πολιτιστικές δραστηριότητες. Η αύξηση αυτή, η οποία οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε μικρά είδη αναψυχής-άνθη-κατοικίδια ζώα (1,7%), ψυχαγωγικές και πολιτιστικές υπηρεσίες (2,0%), εφημερίδες-βιβλία και χαρτικά είδη (2,5%) και πακέτα διακοπών (7,2%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στον εξοπλισμό επεξεργασίας ήχου και εικόνας (-5,9%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.1

Ετήσιες % μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών-Αύγουστος 2024

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

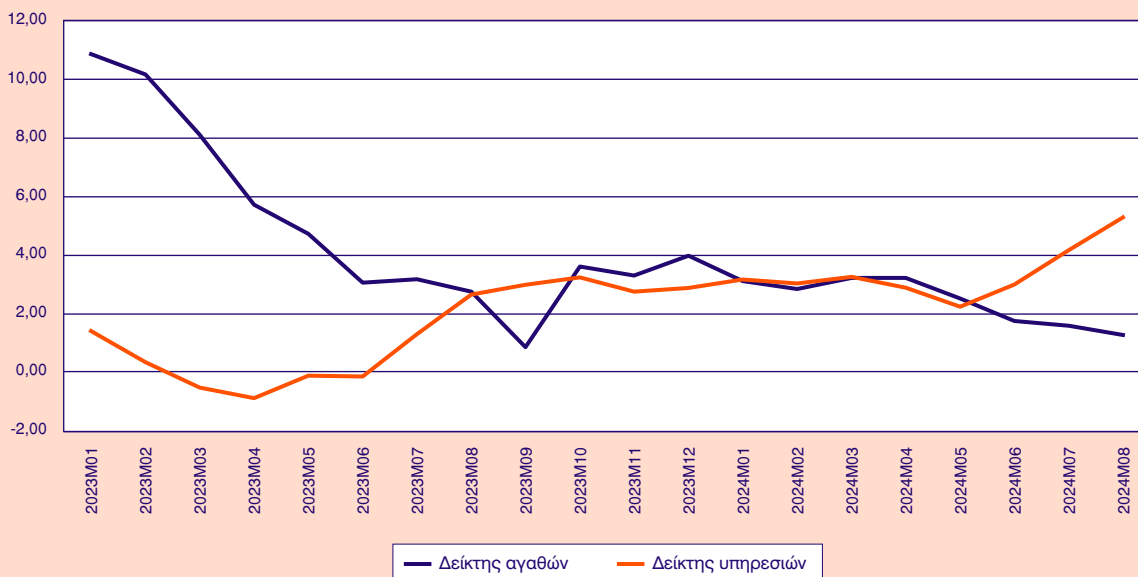
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.2 Ετήσιες % μεταβολές υποδεικτών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του ΔΤΚ, Ιανουάριος 2024- Αύγουστος 2024

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Ιαν.	Φεβρ.	Μάρτ.	Απρ.	Μάιος	Ιούν.	Ιούλ.	Αύγ.
1 Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	8,3	6,7	5,3	5,4	3,1	2,1	2,4	2,8
2 Αλκοολούχα ποτά και καπνός	2,6	2,4	1,8	2,6	1,6	1,8	0,8	0,7
3 Ένδυση και υπόδηση	3,5	1,3	5,8	4,0	6,4	4,6	4,3	6,2
4 Στέγαση	-2,7	-0,3	0,6	-0,5	-1,6	-0,4	2,4	5,5
5 Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες	1,9	1,6	0,0	0,1	-0,3	-0,4	-0,2	-0,9
6 Υγεία	5,7	3,5	4,4	3,6	2,2	2,2	1,9	3,1
7 Μεταφορές	0,2	0,5	2,0	3,2	4,0	3,2	3,5	1,5
8 Επικοινωνίες	-2,2	-1,9	-1,8	-1,3	-1,2	-0,7	-0,3	0,4
9 Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	2,6	2,9	3,3	2,1	2,2	1,8	1,7	1,4
10 Εκπαίδευση	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
11 Ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια	6,4	6,5	6,4	5,2	5,0	5,3	6,7	6,6
12 Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	1,7	1,7	1,3	2,3	1,1	2,2	2,0	1,9
Γενικός Δείκτης	3,1	2,9	3,2	3,1	2,4	2,3	2,7	3,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.2

Μηνιαίοι δείκτες αγαθών, υπηρεσιών, ετήσια % μεταβολή

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

- +3,5% στην ομάδα Εκπαίδευση. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε δίδακτρα προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (4,0%), δίδακτρα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (3,6%) και δίδακτρα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2,8%).
- 6,6% στην ομάδα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε εστιατόρια-ζαχαροπλαστική-καφεενιακυκλικεία (6,7%) και ξενοδοχεία-μοτέλ-πανδοχεία (7,6%).
- 1,9% στην ομάδα Άλλα αγαθά και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε κομμωτήρια και καταστήματα προσωπικής φροντίδας (4,8%), άλλα προσωπικά είδη (5,4%), ασφάλιστρα υγείας (14,0%) και ασφάλιστρα οχημάτων (5,6%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στα άλλα είδη ατομικής φροντίδας (-3,7%).

Από την άλλη, μείωση κατέγραψαν οι τιμές στις ακόλουθες ομάδες αγαθών και υπηρεσιών:

- -0,9% στην ομάδα Διαρκή αγαθά-Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες. Η μείωση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα είδη άμεσης κατανάλωσης νοικοκυριού (-5,1%), εν μέρει αντι-

σταθμίστηκε από την αύξηση κυρίως των τιμών σε επίπλα και διακοσμητικά είδη (3,4%) και οικιακές υπηρεσίες (2,6%).

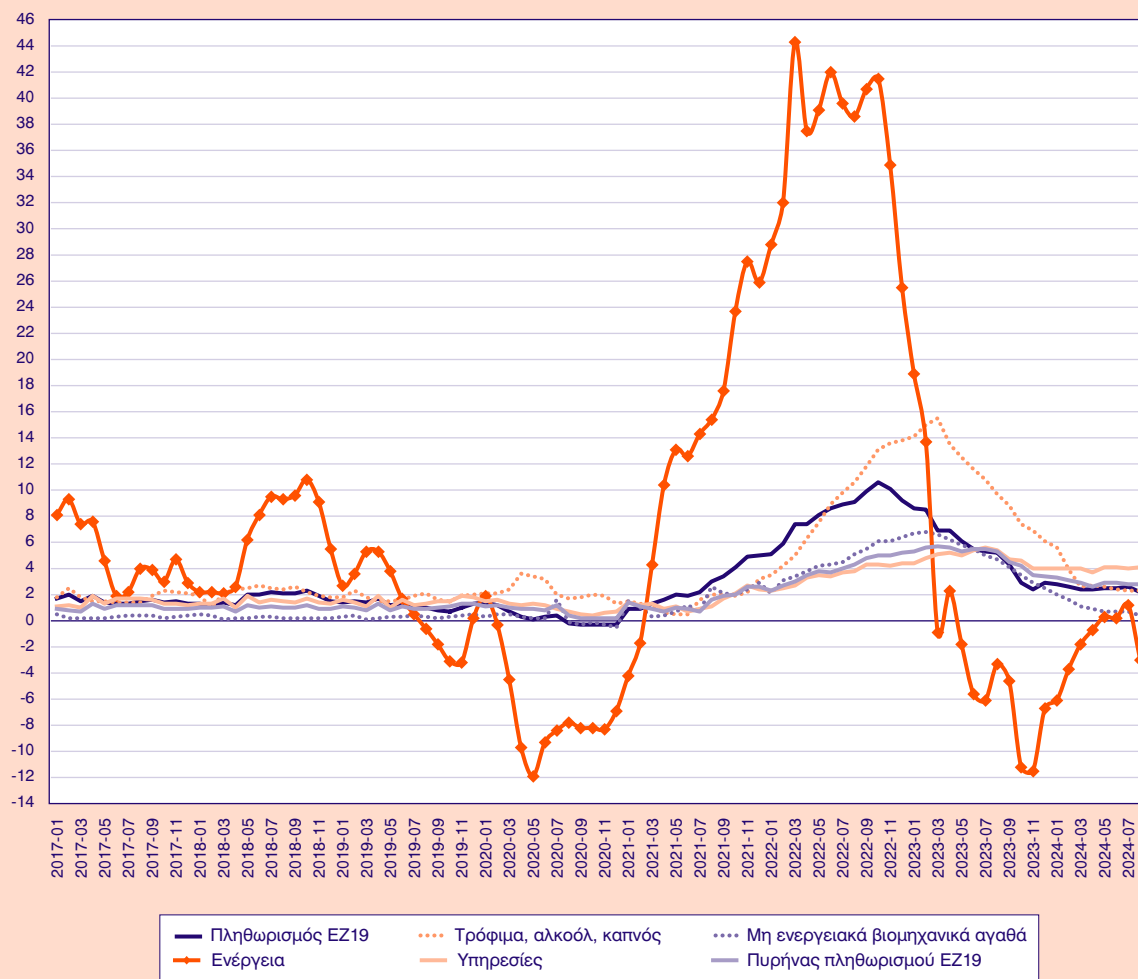
1.2.2. Ευρωζώνη

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Eurostat, τον Αύγουστο του 2024 ο πληθωρισμός στην Ευρωζώνη διαμορφώθηκε στο 2,2% έναντι 2,6% τον Ιούλιο του 2024. Ο δομικός πληθωρισμός διαμορφώθηκε στο 2,8%, στο ίδιο επίπεδο με τον Ιούλιο 2024.

Μεταξύ των επιμέρους ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του Εν. ΔTK της Ευρωζώνης, τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης στις τιμές κατέγραψε η ομάδα των Υπηρεσιών (4,1% έναντι 4,0% τον Ιούλιο) και η ομάδα των Τροφίμων, αλκοόλ και καπνού (2,3% ίδιο με τον Ιούλιο). Οι τιμές στην ομάδα των Μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων κατέγραψαν μικρή αύξηση (0,4% έναντι 0,8% τον Ιούλιο), ενώ στην Ενέργεια καταγράφηκε μείωση κατά 3,0% από αύξηση 1,2% τον Ιούλιο.

Μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης τον υψηλότερο πληθωρισμό κατέγραψαν το Βέλγιο (4,3%), η Εσθονία (3,4%) και η Ολλανδία (3,3%), ενώ στον αντίποδα με τον χαμηλότερο πληθωρισμό βρίσκεται η Λιθουανία (0,8%), η Λετονία (0,9%) και η Φινλανδία (1,1%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.3
Εναρμονισμένος ΔΤΚ στην Ευρωζώνη, ετήσια % μεταβολή

Πηγή: Eurostat.

1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ

**Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων
Υποδείγματος Παραγόντων
Έρση Αθανασίου,
Αριστοτέλης Κουτρούλης,
Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης**

Η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες προβλέψεις του ΚΕΠΕ για την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας το έτος 2024¹. Οι προβλέψεις διενεργούνται με χρήση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ². Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση του υποδείγματος και τη διεξαγωγή των προβλέψεων περιλαμβάνει 125 μεταβλητές³, οι οποίες καλύπτουν τις κύριες παραμέτρους της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα, σε τριμηνιαία συχνότητα, κατά τη χρονική περίοδο από το πρώτο τρίμηνο του 2000 και μετά.

Η πρόσθετη πληροφόρηση που ενσωματώνεται στην παρούσα επικαιροποιημένη πρόβλεψη, σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη εκτίμηση του ΚΕΠΕ που δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο του 2024, αφορά τα δημοσιευμένα στοιχεία για το δεύτερο τρίμηνο του 2024. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, και συγκεκριμένα με βάση τα προσωρινά τριμηνιαία δεδομένα των *Εθνικών Λογαριασμών*, ο πραγματικός ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας στο δεύτερο τρίμηνο του 2024 ενισχύθηκε ελαφρά, φτάνοντας το 2,3% σε ετήσια βάση από 2,1% στο πρώτο τρίμηνο. Η επίδοση αυτή αντανάκλα την επικράτηση ευνοϊκών τάσεων σε ένα μεγάλο εύρος βασικών οικονομικών μεταβλητών,

με πιο αξιοσημείωτη εξέλιξη την επιβεβαίωση των προσδοκιών για ανάκαμψη των ελληνικών εξαγωγών αγαθών, ως απόρροια της σταδιακής ανόδου του μέσου ρυθμού ανάπτυξης της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Με βάση την παραπάνω γενική εικόνα από τα στοιχεία για το δεύτερο τρίμηνο του 2024, η ελληνική οικονομία παρουσιάζει μία σταθερή και ελαφρά επιταχυνόμενη τροχιά ανάπτυξης, με τις προοπτικές για το υπόλοιπο του έτους να διαμορφώνονται, επομένως, προς την ίδια κατεύθυνση. Από την άλλη πλευρά, οι κίνδυνοι που απορρέουν από το εξωτερικό περιβάλλον παραμένουν στην παρούσα συγκυρία σοβαροί, καθώς οι γεωπολιτικές εξελίξεις εξακολουθούν να αποτελούν κυρίαρχο αστάθμητο παράγοντα, ενώ αρκετά κράτη-μέλη της ΕΕ συνεχίζουν να εμφανίζουν ασθενείς οικονομικές επιδόσεις, υπό την επήρεια του αυξημένου κόστους διαβίωσης και παραγωγής, των υψηλών επιτοκίων και της έλλειψης ώθησης από την πλευρά της διεθνούς ζήτησης. Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, οι συνθήκες αυτές δεν λειτουργούν ευνοϊκά για την άμβλυση των δομικών ανισοροπιών του παραγωγικού υποδείγματος της χώρας, με το ζήτημα του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου να έχει επανέλθει στο προσκήνιο, καθιστώντας την ελληνική οικονομία περισσότερο ευάλωτη στο ενδεχόμενο οποιωνδήποτε εξωγενών αναταράξεων.

Στο παραπάνω πλαίσιο, ο Πίνακας 1.3.1, παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες οικονομετρικές εκτιμήσεις του ΚΕΠΕ για τον ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας το έτος 2024⁴. Με βάση τις εκτιμήσεις αυτές, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2024 προβλέπεται στο 2,1%, εκτίμηση η οποία συνιστά μία ελαφρά προς τα πάνω αναθεώρηση της αντίστοιχης προηγούμενης πρόβλεψης του ΚΕΠΕ (1,9%). Για το δεύτερο εξάμηνο του 2024, η πρόβλεψη βρίσκεται λίγο υψηλότερα από εκείνη της προηγούμενης περιόδου αναφοράς, και συγκεκριμένα διαμορφώνεται στο 2,1% (από 1,9%) συνολικά για το εξάμηνο έναντι της αντίστοιχης περι-

1. Η ημερομηνία διεξαγωγής της παρούσας πρόβλεψης είναι η 18η Σεπτεμβρίου 2024.

2. Αναλυτική περιγραφή του υποδείγματος παρουσιάζεται στο Τεύχος 15 (Ιούνιος 2011, σσ. 20-22) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις*. Βλέπε <https://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/TEYXOS_15gr.pdf>.

3. Το δείγμα περιλαμβάνει μεταβλητές από τις κατηγορίες των πραγματικών και ονομαστικών μεγεθών, καθώς και σημαντικό αριθμό μεταβλητών που αντανάκλουν προσδοκίες και εκτιμήσεις, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*. Η απαραίτητη για τις εκτιμήσεις εποχική διόρθωση των χρονολογικών σειρών πραγματοποιείται με τη χρήση του προγράμματος Demetra+, στη βάση του φίλτρου TRAMO/SEATS.

4. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ για τους *Τριμηνιαίους Εθνικούς Λογαριασμούς*, με ημερομηνία 6 Σεπτεμβρίου 2024.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το 2024
(% ως προς την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους)

Τρίμηνα	2024	
	Γ τρίμηνο	Δ΄ τρίμηνο
Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής	2,22 [2,09 , 2,35]	1,93 [1,68 , 2,19]
Μέσος ρυθμός μεταβολής β΄ εξαμήνου	2,08 [1,88, 2,27]	
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής*	2,14 [2,04, 2,24]	

Σημείωση: Οι τιμές στις αγκύλες δείχνουν το κάτω και άνω όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης της πρόβλεψης στο επίπεδο 95%. *Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής ενσωματώνει τα επίσημα διαθέσιμα (προσωρινά) στοιχεία για τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2024, σε εποχικά διορθωμένη βάση.

όδου του 2023, και στο 2,2% και 1,9% (από 1,9% και 2,0%) για το τρίτο και το τέταρτο τρίμηνο του έτους, αντίστοιχα. Στις εκτιμήσεις αντανακλάται η προαναφερόμενη ελαφρά ενίσχυση του ρυθμού ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο δεύτερο τρίμηνο του 2024, και η ευνοϊκή εξέλιξη της πλειονότητας των μεταβλητών που λαμβάνονται υπόψη για την πρόβλεψη.

Πιο αναλυτικά, για το δεύτερο τρίμηνο του 2024, τα τριμηνιαία δεδομένα των *Εθνικών Λογαριασμών*, σε σταθερές τιμές, έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2023 απεικονίζουν συνεχιζόμενη σημαντική άνοδο της ιδιωτικής κατανάλωσης, μεγάλη αύξηση των αποθεμάτων, καθώς και ενίσχυση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου με μοχλό κυρίως την αύξηση της επενδυτικής δαπάνης για μεταφορικό και μηχανολογικό εξοπλισμό. Στον εξωτερικό τομέα, συνεχίστηκε η άνοδος των εξαγωγών υπηρεσιών, λόγω της περαιτέρω αύξησης των εισπράξεων από τον τουρισμό, ενώ σε θετικό πρόσημο επέστρεψε και ο ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών αγαθών, μετά από δύο τρίμηνα κάμψης. Από την άλλη πλευρά, πτωτικά κινήθηκε για ένα ακόμα τρίμηνο η καταναλωτική δαπάνη της Γενικής Κυβέρνησης, στο πλαίσιο των προσαρμογών που συνεπάγεται η επαναφορά στην τήρηση των δημοσιονομικών στόχων.

Σε ό,τι αφορά την πορεία των δεικτών που αντανακλούν τη δραστηριότητα βασικών τομέων της οικονομίας, οι εξελίξεις που καταγράφηκαν το δεύτερο τρίμηνο του 2024, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, ήταν στη μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων θετικές. Αρχικά, στον τομέα της βιομηχανίας, ο γενικός δείκτης βιομηχανικής παραγωγής κατέγραψε άνοδο, με τις τιμές του δείκτη να

εμφανίζονται ενισχυμένες σε όλες τις βασικές επιμέρους κατηγορίες, και ιδιαίτερα στην ενέργεια και στα καταναλωτικά αγαθά. Παράλληλα, ανοδική εξέλιξη ακολούθησε και ο δείκτης κύκλου εργασιών στη βιομηχανία, με εξαίρεση τις επιμέρους κατηγορίες των διαρκών καταναλωτικών αγαθών για την εγχώρια αγορά και των κεφαλαιουχικών αγαθών για την εξωτερική αγορά. Στον τομέα του εμπορίου, ο δείκτης όγκου στο λιανικό εμπόριο σημείωσε αύξηση στο σύνολο και σε έξι από τις οκτώ σχετικές υποκατηγορίες, με τις περιπτώσεις που παρουσίασαν κάμψη να αφορούν τα *τρόφιμα, ποτά, καπνό* και τα *έπιπλα, ηλεκτρικά είδη και οικιακό εξοπλισμό*. Στους τομείς του τουρισμού και των κατασκευών, σημαντική άνοδος παρατηρήθηκε για ένα ακόμα τρίμηνο στις ταξιδιωτικές εισπράξεις, ενώ ευνοϊκές ήταν οι εξελίξεις και σε ό,τι αφορά τον δείκτη παραγωγής στις κατασκευές, παρά την πτώση η οποία καταγράφηκε στα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών* σε σχέση με τη δαπάνη για επενδύσεις σε κατασκευές. Αναφορικά με την πορεία της εγχώριας αγοράς εργασίας, στο δεύτερο τρίμηνο του 2024 παρατηρήθηκε περαιτέρω βελτίωση των συνθηκών, με αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων της τάξεως του 2,2% σε σχέση με το δεύτερο τρίμηνο του προηγούμενου έτους και αντίστοιχη μείωση του αριθμού των ανέργων κατά 12,3%.

Ως προς τα δεδομένα του δεύτερου τριμήνου του 2024 για τις τιμές, οι εξελίξεις ήταν ενδεικτικές μίας περαιτέρω ήπιας υποχώρησης του ενεργειακού κόστους, με τον ευρωπαϊκά εναρμονισμένο δείκτη τιμών ενέργειας για την Ελλάδα να σημειώνει κάμψη σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο. Επιπλέον, βελτίωση καταγράφηκε σε σχέση με τον μέσο πληθω-

ρισμό, με τις πληθωριστικές πιέσεις να παραμένουν, ωστόσο, σημαντικές σε βασικές κατηγορίες καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών, όπως τα *τρόφιμα και ποτά*, η *ένδυση-υπόδηση* και τα *ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια*. Σε ό,τι αφορά την απόδοση του δεκαετούς ελληνικού ομολόγου, η οποία συναρτάται με τα επίπεδα αβεβαιότητας στην οικονομία, παρατηρήθηκε μικρή αύξηση σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2024, με το σχετικό περιθώριο (spread) έναντι του αντίστοιχου γερμανικού ομολόγου να παραμένει σταθερό. Αναφορικά με τους δείκτες που αντανακλούν τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα για την πορεία της οικονομίας, οι εξελίξεις κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2024, σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του έτους, ήταν ενδεικτικές μίας βελτίωσης του οικονομικού κλίματος στην Ελλάδα και, οριακά, στην Ευρώπη, ενώ οι επιχειρηματικές προσδοκίες στην Ελλάδα ενισχύθηκαν στον τομέα της βιομηχανίας και υποχώρησαν στους τομείς του λιανικού εμπορίου και των κατασκευών.

Οι βραχυπρόθεσμες προοπτικές για την εξέλιξη του πραγματικού ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας εξακολουθούν να περιβάλλονται από σημαντικό βαθμό αβε-

βαιότητας, με την υποκείμενη ισορροπία κινδύνων –απειλών και ευκαιριών– να παραμένει, ωστόσο, σχετικά σταθερή. Όπως και στα προηγούμενα τρίμηνα, οι οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα, αλλά και την ΕΕ συνολικά, υπόκεινται στους σοβαρούς κινδύνους που απορρέουν από τις γεωπολιτικές εξελίξεις και την κλιματική κρίση, ενώ επηρεάζονται και από την αργή αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και των επιτοκίων, με ό,τι η πορεία αυτή συνεπάγεται για την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών και τις επενδύσεις. Από την άλλη πλευρά, η ελληνική οικονομία βρίσκεται μπροστά σε ειδικότερες προκλήσεις που σχετίζονται με την αντιμετώπιση δομικών της αδυναμιών, αλλά και ενώπιον ευκαιριών που μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά την ανθεκτικότητα και τις οικονομικές προοπτικές της. Στις ευκαιρίες αυτές περιλαμβάνεται η σταδιακή άνοδος του μέσου ρυθμού ανάπτυξης της ευρωπαϊκής οικονομίας, η θετική δυναμική βασικών κλάδων δραστηριότητας (βιομηχανία, τουρισμός, ενέργεια), και η διαθεσιμότητα σημαντικών χρηματοδοτικών πόρων μέσω του Ταμείου Ανάκαμψης για την ενδυνάμωση των επενδύσεων και την προώθηση μεταρρυθμίσεων που θα συμβάλλουν στη διατήρηση μίας σταθερά θετικής πορείας.

1.4. Θετικό πρόσημο για τις αποδόσεις οκταμήνου του 2024 στην ελληνική χρηματιστηριακή αγορά

Φωτεινή Οικονόμου

1.4.1. Εισαγωγή

Με θετικές αποδόσεις για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά ολοκληρώθηκε το οκτάμηνο του 2024. Παρά τις αναταράξεις που παρατηρήθηκαν τον Αύγουστο στις διεθνείς αγορές, σημειώνονται θετικές αποδόσεις από την αρχή του έτους, αυξημένη κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών. Οι δείκτες μεσαίας και μικρής κεφαλαιοποίησης κατέγραψαν χαμηλότερες αποδόσεις σε σχέση με τον δείκτη υψηλής κεφαλαιοποίησης και τον Γενικό Δείκτη του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Γ.Δ. Χ.Α.), ενώ οι κλαδικό δείκτες παρουσίασαν ανάμικτη εικόνα, με άλλους κλάδους να σημειώνουν εντυπωσιακές αποδόσεις και άλλους απώλειες.

Το ίδιο χρονικό διάστημα, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) πραγματοποίησε τον Ιούνιο του 2024 την πρώτη μείωση επιτοκίων μετά από αλληπάλληλες αυξήσεις, με τα επιτόκια να καταγράφουν περαιτέρω πτώση στη συνεδρίαση της ΕΚΤ του Σεπτεμβρίου του 2024. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι αποδόσεις των ομολόγων τον Αύγουστο του 2024 καταγράφονται μειωμέ-

νες σε σχέση με τον Ιούνιο του 2024, όταν ξεκίνησε η αποκλιμάκωση των επιτοκίων από την ΕΚΤ. Οι επανεκδόσεις και οι νέες εκδόσεις κρατικών ομολόγων κατά τη διάρκεια του οκταμήνου του 2024 ανέδειξαν το αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον για τους ελληνικούς τίτλους, με τα εταιρικά ομόλογα να εμφανίζουν, επίσης, αυξημένη αξία συναλλαγών και τους δείκτες εταιρικών ομολόγων να καταγράφουν θετικές αποδόσεις.

Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος για την εξεταζόμενη περίοδο παρέμεινε ο στόχος επιστροφής στην επενδυτική βαθμίδα και από τον οίκο αξιολόγησης Moody's. Οι οίκοι S&P και Scope Ratings αναθεώρησαν την προοπτική για την ελληνική οικονομία από «σταθερή» σε «θετική» τον Απρίλιο και τον Ιούλιο του 2024, αντίστοιχα, ενώ ο οίκος Fitch διατήρησε την αξιολόγηση της ελληνικής οικονομίας στη βαθμίδα BBB- με σταθερή προοπτική τον Μάιο του 2024. Ο κύκλος αξιολογήσεων του Σεπτεμβρίου του 2024 ξεκίνησε θετικά, με τον канаδικό οίκο αξιολόγησης DBRS να αλλάζει την προοπτική για την ελληνική οικονομία από «σταθερή» σε «θετική», πλησιάζοντας ένα βήμα πιο κοντά στην επόμενη αναβάθμιση. Λίγες ημέρες αργότερα ο ιαπωνικός οίκος αξιολόγησης R&I διατήρησε την αξιολόγηση της ελληνικής οικονομίας στη βαθμίδα BBB- με σταθερή προοπτική. Ο κύκλος αξιολογήσεων του Σεπτεμβρίου ολοκληρώθηκε με τον αμερικανικό οίκο αξιολόγησης Moody's να αναβαθμίζει την προοπτική της ελληνικής οικονομίας από «σταθερή» σε «θετική», παρέχοντας ένα ισχυρό θετικό μήνυμα στις αγορές. Η εξέλιξη αυτή φέρνει την ελληνική οικονομία πιο κοντά στην ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας και από τον

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.1 Πιστοληπτική ικανότητα Ελλάδας

Εταιρείες αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας	Πιστοληπτική ικανότητα	Προοπτική	Τελευταία αξιολόγηση
Standard & Poor's	BBB-	Θετική	19/4/2024
Moody's	Ba1	Θετική	13/9/2024
Fitch	BBB-	Σταθερή	31/5/2024
DBRS Morningstar	BBBL	Θετική	6/9/2024
Rating and Investment (R&I)	BBB-	Σταθερή	9/9/2024
Scope Ratings GmbH	BBB-	Θετική	12/7/2024

Πηγή: Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ)-Σεπτέμβριος 2024.

οίκο Moody's, τον μόνο που δεν έχει δώσει ακόμη την επενδυτική βαθμίδα στην Ελλάδα (Πίνακας 1.4.1). Η επιστροφή στην επενδυτική βαθμίδα και από τον οίκο Moody's θα είχε θετικές επιπτώσεις για τη χρηματιστηριακή αγορά, αυξάνοντας περαιτέρω τη ζήτηση για ελληνικούς τίτλους από το επενδυτικό κοινό.

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται μια σύντομη ανασκόπηση της πορείας της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς κατά το οκτάμηνο του 2024, με έμφαση σε βασικούς χρηματιστηριακούς δείκτες και μεγέθη. Επιπλέον, παρουσιάζεται η πορεία της αγοράς ομολόγων για την ίδια περίοδο. Η τελευταία ενότητα του άρθρου συνοψίζει και ολοκληρώνει το άρθρο.

1.4.2. Η πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς κατά το οκτάμηνο του 2024

Το οκτάμηνο του 2024 ολοκληρώθηκε με θετικές αποδόσεις για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Πίνακας 1.4.2), ο Γ.Δ. του Χ.Α.

σημείωσε θετική απόδοση της τάξης του 10,68%, φτάνοντας τις 1.431,19 μονάδες στις 30/8/2024 από 1.293,14 μονάδες στις 29/12/2023. Υψηλές αποδόσεις κατέγραψαν ο δείκτης FTSE/X.A. Large Cap και ο Δείκτης ATHEX ESG στο 11,24% και 10,90%, αντίστοιχα, ενώ χαμηλότερα, αλλά με θετικό και πάλι πρόσημο, βρέθηκαν οι δείκτες μεσαίας και μικρής κεφαλαιοποίησης, με τον Ελληνικό Δείκτη Mid & Small Cap να καταγράφει απόδοση 6,17% και τον δείκτη FTSE/X.A. Mid Cap να βρίσκεται στο 3,11%. Οι αποδόσεις, αν και θετικές, καταγράφονται μειωμένες σε σχέση με αυτές του πρώτου τετραμήνου του 2024, αποτυπώνοντας τις αναταράξεις που σημειώθηκαν στις διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές τον Αύγουστο 2024.

Η εικόνα καταγράφεται ανάμικτη για τους κλαδικούς δείκτες του Χ.Α., με άλλους κλάδους να σημειώνουν εντυπωσιακά υψηλές αποδόσεις (FTSE/ATHEX ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ 27,80%, FTSE/ATHEX ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ 22,35%, FTSE/X.A. Τράπεζες 19,22%, FTSE/ATHEX ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ 18,48%) και άλλους κλάδους να σημειώνουν απώλειες (FTSE/

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.2 Μονάδες και αποδόσεις για επιλεγμένους δείκτες του Χ.Α. (30/8/2024)

	30/8/2024	Κατ. έτους	Ανώτ. έτους	Δ (%) έτους
FTSE/X.A. Large Cap	3.473,66	3.122,79	3.665,50	11,24%
Δείκτης ATHEX ESG	1.632,25	1.471,77	1.722,97	10,90%
Γενικός Δείκτης Τιμών Χ.Α.	1.431,19	1.293,14	1.505,35	10,68%
Δείκτης Όλων των Μετοχών Χ.Α.	333,24	304,60	347,29	10,34%
Ελληνικός Δείκτης Mid & Small Cap	2.047,93	1.881,89	2.157,15	6,17%
FTSE/X.A. Mid Cap	2.320,72	2.054,77	2.459,55	3,11%
FTSE/ATHEX ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	6.494,05	5.044,08	6.621,39	27,80%
FTSE/ATHEX ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ	6.225,47	5.069,68	6.491,28	22,35%
FTSE/X.A. Τράπεζες	1.265,62	1.057,67	1.354,57	19,22%
FTSE/ATHEX ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	5.940,74	4.996,31	6.357,41	18,48%
FTSE/ATHEX ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ & ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	5.503,34	4.915,95	5.705,00	8,49%
FTSE/ATHEX ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ	4.854,12	4.369,10	5.876,05	-0,32%
FTSE/ATHEX ΕΝΕΡΓΕΙΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ	4.890,32	4.536,38	5.474,06	-1,95%
FTSE/ATHEX ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	4.904,88	4.663,68	5.557,48	-2,21%
FTSE/ATHEX ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	4.849,37	4.507,00	5.120,52	-2,24%

Πηγή: Ημερήσιο δελτίο τιμών Χ.Α. στις 30/8/2024.

ΑΤΗΧ ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ -0,32%, FTSE/ΑΤΗΧ ΕΝΕΡΓΕΙΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ -1,95%, FTSE/ΑΤΗΧ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ -2,21%, FTSE/ΑΤΗΧ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ -2,24%).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2024), η κεφαλαιοποίηση του Χ.Α. (συνολική αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων για το σύνολο των εισηγμένων με τη συμμετοχή του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας - ΤΧΣ) έφτασε τα €91,85 δισ. στα τέλη Αυγούστου 2024 από €80,77 δισ. στα τέλη Δεκεμβρίου 2023, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 13,72%. Η κεφαλαιοποίηση καταγράφεται αυξημένη κατά 14,70% και σε σχέση με τα τέλη Αυγούστου του 2023 που ήταν στα €80,08 δισ. Η συμμετοχή των αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων (με ΤΧΣ) παραμένει υψηλή στο 65,53% στα τέλη Αυγούστου του 2024, πραγματοποιώντας εκροές €45,80 εκατ. και το 59,70% των συνολικών συναλλαγών τον Αύγουστο του 2024. Η αξία συναλλαγών του Αυγούστου 2024 έφτασε τα €2.300,41 εκατ., καταγράφοντας μικρή αύξηση της τάξης του 0,95% σε σχέση με τον Αύγουστο του 2023, που η αξία συναλλαγών ήταν €2.278,73 εκατ., καθώς και αύξηση 21,13% σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2023 που ήταν €1.899,19 εκατ. Επιπλέον, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές καταγράφεται ελαφρώς αυξημένη τον Αύγουστο του 2024 στα €2.273,34 εκατ. σε σχέση με τον Αύγουστο του 2023 που ήταν στα €2.254,24 εκατ., σημειώνοντας άνοδο και για το σύνολο του οκταμήνου του 2024 σε σχέση με το οκτάμηνο του 2023, στα €21.344,38 εκατ. από €17.491,18 εκατ., αντίστοιχα.

Εξετάζοντας την αβεβαιότητα για τη βραχυπρόθεσμη πορεία της αγοράς με τη βοήθεια του δείκτη τεκμαρτής μεταβλητότητας ΚΕΡΕ GRIV, του λεγόμενου δείκτη «φόβου», στα τέλη Αυγούστου 2024 παρατηρείται αύξηση της αβεβαιότητας σε σχέση με τα τέλη του 2023, με διακυμάνσεις εντός του οκταμήνου. Ο συγκεκριμένος δείκτης εκφράζει την αβεβαιότητα των συμμετεχόντων στην αγορά παραγώγων για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς και υπολογίζεται στη βάση των τιμών των δικαιωμάτων προαίρεσης του δείκτη FTSE/Χ.Α. Large Cap. Πιο συγκεκριμένα, η τιμή του δείκτη ΚΕΡΕ GRIV αυξήθηκε τον Αύγουστο του 2024, φτάνοντας το 26,85% στις 30/8/2024 από 23,09% στις 31/7/2024 και 23,86% στις 29/12/2023. Επιπλέον, η μέση ημερήσια τιμή του

δείκτη αυξήθηκε, φτάνοντας το 28,10% τον Αύγουστο του 2024 από 24,51% τον Ιούλιο του 2024. Στις 30/8/2024, ο δείκτης ήταν σε επίπεδο χαμηλότερο του ιστορικού μέσου όρου του (από τον Ιανουάριο του 2004) για την ελληνική αγορά, ο οποίος είναι στο 32,13%. Η εξέλιξη του δείκτη αποτυπώνει αύξηση της αβεβαιότητας για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς σε σχέση με τα τέλη του 2023, με διακυμάνσεις εντός του οκταμήνου.

1.4.3. Έντοκα γραμμάτια, ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου και εταιρικά ομόλογα κατά το οκτάμηνο του 2024

Οι αποφάσεις νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ παραμένουν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, καθώς επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την πορεία της αγοράς των ομολόγων. Μετά από δέκα αυξήσεις των βασικών επιτοκίων από την ΕΚΤ από τον Ιούλιο του 2022 μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2023¹, που καταγράφηκε η τελευταία αύξηση, με στόχο την έγκαιρη επαναφορά του πληθωρισμού στον μεσοπρόθεσμο στόχο της ΕΚΤ του 2%², η ΕΚΤ προχώρησε στην πρώτη μείωση επιτοκίων από το 2019 στη συνεδρίαση του Ιουνίου του 2024³ (επιτόκια πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης 4,25%, διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης 4,50% και διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων 3,75%), με το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ να δηλώνει «αποφασισμένο να διασφαλίσει ότι ο πληθωρισμός θα επανέλθει εγκαίρως στον μεσοπρόθεσμο στόχο του 2%» και ότι «θα διατηρήσει τα επιτόκια πολιτικής επαρκώς περιοριστικά για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται απαραίτητο για την επίτευξη αυτού του στόχου». Αν και στην επόμενη συνεδρίαση του Ιουλίου 2024⁴ τα επιτόκια παρέμειναν αμετάβλητα, νέα πτώση σημειώθηκε στη συνεδρίαση του Σεπτεμβρίου 2024⁵, με τα επιτόκια πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης, διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης και διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων να διαμορφώνονται σε 3,65%, 3,90% και 3,50%, αντίστοιχα.

Υπό αυτές τις συνθήκες, εξετάζοντας τις εκδόσεις εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (ΕΓΔ) που πραγματοποιήθηκαν κατά το οκτάμηνο του 2024 (Πίνακας 1.4.3), παρατηρείται ότι οι αποδόσεις τους καταγράφονται μειωμένες σε σχέση με τα τέλη του 2023 για

1. Βλ. Πληροφορίες σχετικά με τα βασικά επιτόκια της ΕΚΤ, Τράπεζα της Ελλάδος.

2. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 14^{ης} Σεπτεμβρίου 2023.

3. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 6^{ης} Ιουνίου 2024.

4. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 18^{ης} Ιουλίου 2024.

5. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 2024.

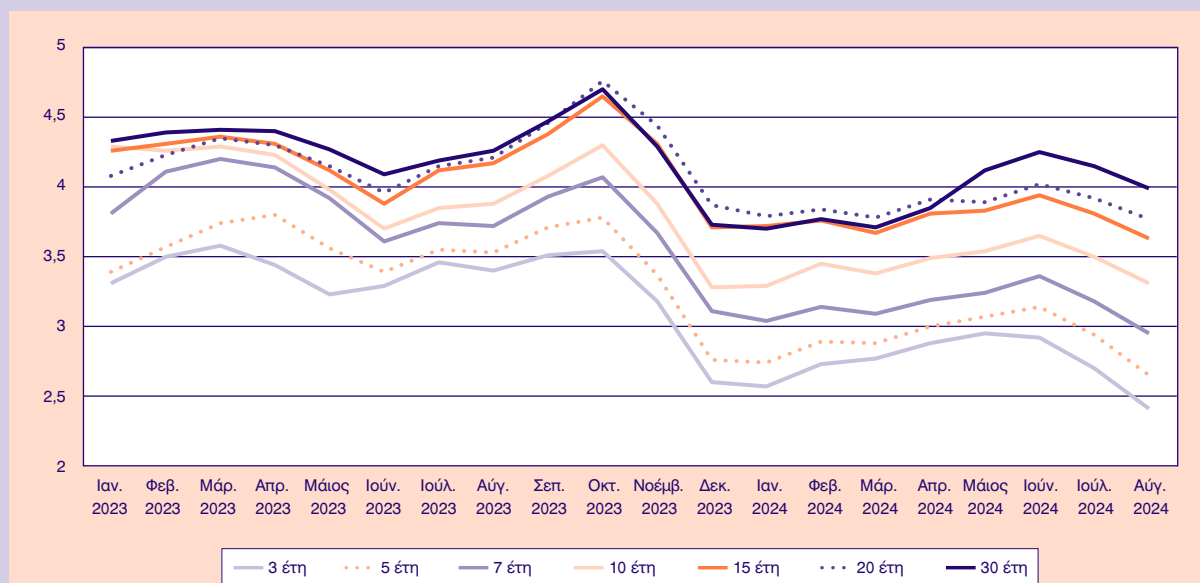
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.3 Επιτόκια εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου (εκδόσεις από τα τέλη του 2023 έως και τον Αύγουστο του 2024)

Ημ/νία έκδοσης	13 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	26 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	52 εβδομάδων
31/7/2024	3,23%	21/8/2024	3,09%	5/6/2024	3,34%
3/7/2024	3,42%	24/7/2024	3,30%	6/3/2024	3,73%
30/4/2024	3,67%	26/6/2024	3,44%	6/12/2023	3,70%
3/4/2024	3,75%	29/5/2024	3,55%		
31/1/2024	3,83%	24/4/2024	3,69%		
3/1/2024	3,84%	27/3/2024	3,75%		
1/11/2023	3,88%	21/2/2024	3,83%		
		24/1/2024	3,77%		
		27/12/2023	3,87%		

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.1

Μέση μηνιαία απόδοση (%) τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου (Ιαν. 2023 – Αύγ. 2024) για διάρκειες 3, 5, 7, 10, 15, 20 και 30 ετών

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

τις εκδόσεις ΕΓΔ 13, 26 και 52 εβδομάδων, με τη μεγαλύτερη πτώση να καταγράφεται για τα ΕΓΔ 26 εβδομάδων. Επιπλέον, εξετάζοντας τα επιτόκια των τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος για το

οκτάμηνο του 2024 (Διάγραμμα 1.4.1), παρατηρούμε ότι η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου τον Αύγουστο του 2024 ήταν εμφανώς χαμηλότερη, για όλες τις διάρκειες, σε σχέση με τον Ιούνιο του 2024, όταν ξεκίνησε η αποκλιμάκωση

των επιτοκίων από την ΕΚΤ, με το τριετές ομόλογο να σημειώνει τη μεγαλύτερη πτώση. Επιπλέον, συγκρίνοντας με τις αποδόσεις του Δεκεμβρίου 2023, η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου τον Αύγουστο του 2024 καταγράφεται μειωμένη για τα ομόλογα με διάρκεια 3, 5, 7, 15 και 20 έτη, με το τριετές ομόλογο να σημειώνει τη μεγαλύτερη πτώση, και αυξημένη για τα ομόλογα με διάρκεια 10 και 30 έτη, με το τριακονταετές ομόλογο να σημειώνει τη μεγαλύτερη άνοδο.

Η ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας για την Ελλάδα από το 2023 και η εξέλιξη των επιτοκίων ενόψει της χαλάρωσης της νομισματικής πολιτικής ήταν εύλογο να αποτυπωθούν στο αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον. Αυτό καταγράφηκε ήδη από τις επιτυχημένες εκδόσεις των πρώτων μηνών του 2024 (μεταξύ των οποίων η έκδοση νέου 10ετούς και 30ετούς ομολόγου)⁶, μέχρι και τις πιο πρόσφατες εκδόσεις (επανεκδοση του πενταετούς ομολόγου⁷ τον Ιούλιο του 2024, καθώς και οι επανεκδόσεις δεκαετούς ομολόγου⁸ του Μαΐου και του Ιουνίου του 2024), ενώ θα πρέπει να σημειωθεί και η αύξηση της άντλησης κεφαλαίων μεσομακροπρόθεσμης διάρκειας⁹ από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές.

Με θετικές αποδόσεις ολοκλήρωσαν το οκτάμηνο του 2024 και οι δείκτες εταιρικών ομολόγων του Χ.Α. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α., ο Ελληνικός Δείκτης Τιμών Εταιρικών Ομολόγων¹⁰ κατέγραψε απόδοση 2,12% και ο Ελληνικός Δείκτης Εταιρικών Ομολόγων¹¹ απόδοση 4,40% για το οκτάμηνο του 2024¹². Παράλληλα, αυξημένη καταγράφεται η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε εταιρικά ομόλογα τον Αύγουστο του 2024 σε σχέση με τον Αύγουστο του 2023, φτάνοντας τα €16,33 εκατ. από €15,35 εκατ., αντίστοιχα, σημειώνοντας άνοδο και για το σύνολο του οκταμήνου του 2024 σε σχέση με το οκτάμηνο του 2023, στα €210,13 εκατ. από €148,81 εκατ., αντίστοιχα.

1.4.4. Σύνοψη

Το οκτάμηνο του 2024 ολοκληρώθηκε με θετικό πρόσημο για την ελληνική χρηματοπιστηριακή αγορά. Παρά τις αναταράξεις στις διεθνείς αγορές που παρατηρήθηκαν τον Αύγουστο του 2024, καταγράφηκαν θετικές αποδόσεις, αυξημένη κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών από την αρχή του έτους. Οι δείκτες μεσαίας και μικρής κεφαλαιοποίησης κατέγραψαν χαμηλότερες αποδόσεις σε σχέση με τον δείκτη υψηλής κεφαλαιοποίησης και τον Γενικό Δείκτη του Χρηματιστηρίου Αθηνών, ενώ οι κλαδικοί δείκτες παρουσίασαν ανάμικτη εικόνα, με άλλους κλάδους να καταγράφουν υψηλές αποδόσεις και άλλους απώλειες. Οι θετικές επιπτώσεις της ανάκτησης της επενδυτικής βαθμίδας από το 2023 και το ξεκίνημα της αποκλιμάκωσης των επιτοκίων από την ΕΚΤ τον Ιούνιο του 2024 αποτυπώθηκαν στην αγορά κρατικών ομολόγων με αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον και μειωμένες αποδόσεις. Αυξημένη αξία συναλλαγών καταγράφουν και τα εταιρικά ομόλογα, με τους δείκτες εταιρικών ομολόγων να σημειώνουν θετικές αποδόσεις από την αρχή του έτους. Άμεσος στόχος παραμένει η επιστροφή στην επενδυτική βαθμίδα και από τον οίκο αξιολόγησης Moody's, με την πρόσφατη βελτίωση της προοπτικής της ελληνικής οικονομίας από «σταθερή» σε «θετική» να φέρνει την Ελλάδα ένα βήμα πιο κοντά σε αυτόν τον στόχο.

Αναφορές

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Αυγούστου 2024*.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Δεκεμβρίου 2023*.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Αυγούστου 2023*.

6. Βλ. Ανακοίνωση ΟΔΔΗΧ της 30^{ης} Ιανουαρίου 2024 και της 24^{ης} Απριλίου 2024.

7. Βλ. Ανακοίνωση ΟΔΔΗΧ της 17^{ης} Ιουλίου 2024.

8. Βλ. Ανακοίνωση ΟΔΔΗΧ 22^{ας} Μαΐου 2024 και της 19^{ης} Ιουνίου 2024.

9. Βλ. Τριμηνιαία Δελτία Δημοσίου Χρέους ΟΔΔΗΧ Νο110 και Νο 114, για το Α' εξάμηνο του 2023 και του 2024, αντίστοιχα.

10. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή του κάθε ομολόγου.

11. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή, οι δεδουλευμένοι τόκοι και η αξία των καταβολών κάθε ομολόγου.

12. Αποδόσεις στις 28/8/2024 σύμφωνα με το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών του Χ.Α. στις 30/8/2024.

1.5. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Ενδείξεις για σταθεροποίηση της παγκόσμιας οικονομίας σε μια αναπτυξιακή τροχιά¹

Αριστοτέλης Κουτρούλης

Από το πρώτο εξάμηνο του 2024 είναι εμφανής η τάση σταθεροποίησης της παγκόσμιας οικονομίας σε ένα μονοπάτι σταδιακής ανάκαμψης. Ωστόσο, η διατήρηση των επιτοκίων σε υψηλά επίπεδα, σε συνδυασμό με την κλιμάκωση των εντάσεων σε Ανατολική Ευρώπη και Μέση Ανατολή, δείχνουν να αναστέλλουν την επιστροφή της παγκόσμιας οικονομίας στους ρυθμούς ανάπτυξης που ίσχυαν την εικοσαετία πριν το ξέσπασμα της πανδημίας.

Το πρώτο εξάμηνο του τρέχοντος έτους η παγκόσμια οικονομία επέδειξε μια αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα έναντι των δυσμενών χρηματοπιστωτικών συνθηκών και της κλιμάκωσης των γεωπολιτικών εντάσεων στα Ανατολικά της Ευρώπης και στη Μέση Ανατολή. Στους παράγοντες που συνέβαλλαν στην ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας ξεχωρίζει η δυναμική της κατανάλωσης στις κυριότερες οικονομίες του κόσμου, η οποία συνδέεται με τα υψηλά ποσοστά απασχόλησης, την άνοδο των πραγματικών μισθών και τη βελτίωση των χαρτοφυλακίων των νοικοκυριών.

Για το σύνολο του έτους, ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ εκτιμάται ότι θα ξεπεράσει τις 3 ποσοστιαίες μονάδες, φτάνοντας το 3,2% (βλ. Πίνακα 1.5.1). Η βελτιωμένη αυτή εκτίμηση είναι απόρροια της καλύτερης από την προβλεπόμενη πορείας της οικονομίας των ΗΠΑ καθώς και της βελτίωσης των βραχυπρόθεσμων αναπτυξιακών προοπτικών σε Ηνωμένο Βασίλειο, Βραζιλία και Ινδία. Αν και εκτιμάται ότι οι οικονομίες των ΗΠΑ και της Κίνας θα επιβραδυνθούν κατά τη διάρκεια του επόμενου έτους, η επιβράδυνση αυτή αναμένεται να αντισταθμιστεί από την

προσδοκώμενη αύξηση των ρυθμών ανάκαμψης σε Καναδά, Ιαπωνία και Ευρώπη, Αργεντινή, Βραζιλία και Νότιο Αφρική. Ως εκ τούτου, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2025 θα παραμείνει στα ίδια επίπεδα με το 2024.

Σε γενικές γραμμές, η παγκόσμια οικονομία δείχνει να ακολουθεί μια σταθερή αναπτυξιακή τροχιά. Ωστόσο, οι ρυθμοί αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ παραμένουν χαμηλότεροι από τη μέση ετήσια αύξηση της εικοσαετίας 2021-2019 που προηγήθηκε της πανδημίας. Αυτό οφείλεται στην κλιμάκωση των γεωπολιτικών διαταραχών, την παραμονή των επιτοκίων σε υψηλά επίπεδα και τα περιορισμένα δημοσιονομικά περιθώρια. Ειδικά οι δύο πρώτοι παράγοντες αποτελούν και τη μεγαλύτερη πηγή κινδύνων και αβεβαιότητας που απειλούν την εύρυθμη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας (OECD, 2024).

Αναφορικά με τις εξελίξεις στις τιμές, ο παγκόσμιος πληθωρισμός συνέχισε να υποχωρεί σε όλη τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 2024. Σε πολλές προηγμένες οικονομίες, παρά την αύξηση των ονομαστικών μισθών και τις ανοδικές πιέσεις στις τιμές από την πλευρά των υπηρεσιών, ο πληθωρισμός δείχνει να προσεγγίζει σταδιακά τα επίπεδα-στόχους των κεντρικών τραπεζών (βλ. Πίνακα 1.5.2). Πτώση του πληθωρισμού καταγράφεται και σε αρκετές οικονομίες του αναπτυσσόμενου κόσμου. Ωστόσο, σε αυτή την ομάδα χωρών τα επίπεδα του πληθωρισμού παραμένουν υψηλότερα από αυτά των προηγμένων οικονομιών. Εξαίρεση αποτελεί η οικονομία της Κίνας, όπου ο πληθωρισμός είναι χαμηλός λόγω της ασθενικής εγχώριας ζήτησης (UN, 2024).

Για το επόμενο έτος εκτιμάται περαιτέρω αποκλιμάκωση του πληθωρισμού στις περισσότερες οικονομίες. Εντούτοις, η πτωτική πορεία του πληθωρισμού εξακολουθεί να απειλείται από σημαντικούς κινδύνους. Σε αυτούς περιλαμβάνεται το ενδεχόμενο εκδήλωσης ανοδικών πιέσεων στις τιμές των ενεργειακών προϊόντων και άλλων βασικών εμπορευμάτων λόγω μιας γενίκευσης των πολεμικών πράξεων στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Οι εξελίξεις στο μέτωπο των τιμών έχουν αυξήσει τα περιθώρια για σταδιακή χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής στις περισσότερες προηγμένες οικονομίες.

1. Σε σχέση με τα προηγούμενα τεύχη, η έκταση της ανάλυσης και το εύρος των στοιχείων που παρατίθενται στο παρόν άρθρο είναι περιορισμένα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κατά τη χρονική περίοδο συγγραφής του άρθρου δεν είχαν δημοσιευθεί οι εκθέσεις για την παγκόσμια οικονομία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και άλλων διεθνών οργανισμών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.1 Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2023*	2024**	2025**
Παγκόσμια οικονομία	3,1	3,2	3,2
ΗΠΑ	2,5	2,6	1,6
Ευρωζώνη	0,5	0,7	1,3
Ιαπωνία	1,7	-0,1	1,4
Ηνωμένο Βασίλειο	0,1	1,1	1,2
Βραζιλία	2,9	2,9	2,6
Ρωσία	3,6	3,7	1,1
Ινδία	8,2	6,7	6,8
Κίνα	5,2	4,9	4,5

Πηγή: OECD (2024).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.2 Πληθωρισμός
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2023*	2024**	2025**
ΗΠΑ	3,7	2,4	1,8
Ευρωζώνη	5,4	2,4	2,1
Ιαπωνία	3,3	2,5	2,1
Ηνωμένο Βασίλειο	7,3	2,7	2,4
Βραζιλία	4,6	4,4	4
Ρωσία	6	7,8	5,5
Ινδία	5,4	4,5	4,1
Κίνα	0,3	0,3	1

Πηγή: OECD (2024).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Ήδη, αρκετές κεντρικές τράπεζες, όπως η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, έχουν προχωρήσει σε μικρές μειώσεις των επιτοκίων. Παρ' όλα αυτά, η διατήρηση του πυρήνα του πληθωρισμού, και ειδικά του πληθωρισμού των τιμών των υπηρεσιών, αποτρέπει, προς το παρόν, τις νομισματικές αρχές από μια γενναία μείωση των επιτοκίων.

Αντίθετα με τα περιθώρια της νομισματικής πολιτικής, τα δημοσιονομικά περιθώρια έχουν στενέψει. Τα μεγά-

λα δημόσια χρέη που κληρονόμησαν αρκετές οικονομίες κατά την περίοδο της πανδημίας, σε συνδυασμό με τα υψηλά επιτόκια που επικρατούν παγκοσμίως, έχουν αυξήσει το μερίδιο που απορροφά η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους εις βάρος των δημοσίων δαπανών για επενδυτικούς και κοινωνικούς σκοπούς. Υπό αυτές τις συνθήκες, η δημοσιονομική πολιτική το 2024 δείχνει να είναι πιο σφικτή, με τις περισσότερες από τις μισές οικονομίες να αναμένεται ότι θα εμφα-

νίσουν χαμηλότερα ελλείμματα σε σχέση με το 2023 (UN, 2024).

Σχετικά με την απασχόληση, η σταθερή πτώση του αριθμού κενών θέσεων ανά άνεργο, σε συνδυασμό με τη μικρή άνοδο της ανεργίας, υποδηλώνουν ότι οι συνθήκες στενότητας στις αγορές εργασίας των προηγμένων οικονομιών έχουν αρχίσει να χαλαρώνουν. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από τις έρευνες εργατικού δυναμικού, όπου διαπιστώνεται μείωση των ελλείψεων εργατικού δυναμικού και δεξιοτήτων (OECD, 2024). Οι λόγοι που εξηγούν την εικόνα αυτή σχετίζονται με την εξασθένηση της ζήτησης εργασίας και την αύξηση της προσφοράς (εν μέρει λόγω της αύξησης των μεταναστευτικών ροών από τις αναπτυσσόμενες προς τις προηγμένες οικονομίες) (OECD, 2024).

Τέλος, όσον αφορά τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, η μεγάλη ζήτηση για βιομηχανικά προϊόντα που σχετίζονται με την ενέργεια και την τεχνητή νοημοσύνη και, γενικότερα, η άνοδος της μεταποιητικής δραστηριότητας παγκοσμίως, έχουν οδηγήσει σε αύξηση των διεθνών εμπορευματικών ροών. Ανοδική παραμένει και η διεθνής εμπορευματική δραστηριότητα υπηρεσιών. Ωστόσο, όσον αφορά τις υπηρεσίες, η

άνοδος του εμπορίου δείχνει να επιβραδύνεται, καθώς ο παγκόσμιος τουρισμός έχει σχεδόν επανέλθει στα επίπεδα που επικρατούσαν πριν το ξέσπασμα της επιδημίας (UN, 2024).

Γενικά, ο δυναμισμός που επιδεικνύουν τόσο η μεταποιητική δραστηριότητα όσο και ο παγκόσμιος τουρισμός δημιουργούν εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες για την ενίσχυση του διεθνούς εμπορίου. Εντούτοις, η μεγάλη συχνότητα με την οποία τα κράτη προσφεύγουν σε μέτρα προστατευτισμού, τα υψηλότερα μεταφορικά κόστη και η μεγάλη αβεβαιότητα που επικρατεί σε σχέση με τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή λειτουργούν ως τροχοπέδη στην ταχύτερη επέκταση του διεθνούς εμπορίου (UN, 2024).

Βιβλιογραφία

OECD (2024), *OECD Economic Outlook, Interim Report September 2024: Turning the Corner*, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2024), *World Economic Situation and Prospects, September 2024*, New York: Department of Economic and Social Affairs.

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 55, 2024, σσ. 31-38

Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Ελισάβετ Ι. Νίτση

2.1. Εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού 2024 και Προσχέδιο Κρατικού Προϋπολογισμού 2025

Πρόσφατα κατατέθηκε στη Βουλή των Ελλήνων το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού του 2025. Το Προσχέδιο, εκτός από τον Προϋπολογισμό του 2025, περιλαμβάνει και πληροφορίες για την εκτίμηση τόσο των μακροοικονομικών μεγεθών όσο και της εκτέλεσης του Προϋπολογισμού του 2024. Στον Πίνακα 2.1.1 παρουσιάζονται τα στοιχεία Προϋπολογισμών του 2024 και 2025.

Εκτέλεση Κρατικού Προϋπολογισμού 2024

Για το τρέχον έτος 2024, και σύμφωνα με τα στοιχεία του Προσχεδίου του Προϋπολογισμού του 2025, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Λογαριασμών (European System of Accounts - ESA), ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της χώρας εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί σε 2,2%, όσο και η πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις εαρινές οικονομικές της προβλέψεις. Η πρόβλεψη αυτή του Υπουργείου Οικονομικών σχετίζεται με τις επενδύσεις και την ιδιωτική κατανάλωση. Σημαντική είναι και η αύξηση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας, αποτυπώνοντας την ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας.

Τα δημοσιονομικά στοιχεία στο Προσχέδιο του Προϋπολογισμού του 2025 για το 2024 δείχνουν απόκλιση από τις εκτιμήσεις του Κρατικού Προϋπολογισμού του 2024, όπως είχε κατατεθεί. Το πρωτογενές αποτέλεσμα της Κεντρικής Κυβέρνησης εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί σε πλεόνασμα ύψους 4,3 δισ. ευρώ (1,9% του ΑΕΠ), έναντι 2,5 δισ. ευρώ, δηλαδή

1,8 δισ. ευρώ περισσότερα (0,8% του ΑΕΠ), από ό,τι είχε προβλεφθεί στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2024. Συγκριτικά με το 2023, όταν το πρωτογενές πλεόνασμα ανήλθε στα 2,2 δισ. ευρώ (1,0% του ΑΕΠ), η βελτίωση ανέρχεται στα 2,1 δισ. ευρώ (0,9% του ΑΕΠ). Το συνολικό αποτέλεσμα της Κεντρικής Κυβέρνησης εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί σε έλλειμμα ύψους 5,4 δισ. ευρώ (2,3% του ΑΕΠ), έναντι ελλείμματος 6,3 δισ. ευρώ, δηλαδή 823 εκατ. ευρώ λιγότερα (0,3% του ΑΕΠ), από ό,τι είχε προβλεφθεί στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2024. Συγκριτικά με το 2023, όταν το έλλειμμα της Κεντρικής Κυβέρνησης ανήλθε στα 6,8 δισ. ευρώ (3,1% του ΑΕΠ), η βελτίωση ανέρχεται στα 1,4 δισ. ευρώ (0,6% του ΑΕΠ).

Πιο συγκεκριμένα, τα έσοδα αναμένονται στα 70,8 δισ. ευρώ (30,5% του ΑΕΠ), αυξημένα κατά 5,6 δισ. ευρώ ή 8,5% συγκριτικά με 2023, αλλά και 2,4 δισ. ευρώ ή 3,5% σε σχέση με την πρόβλεψη του Προϋπολογισμού του 2024. Η αύξηση αυτή θα προέλθει κατά κύριο λόγο από την είσπραξη φόρων, και πιο συγκεκριμένα τον ΦΠΑ κατά 1,8. ευρώ ή 7,7%, τον φόρο εισοδήματος από φυσικά πρόσωπα κατά 1,5 δισ. ευρώ ή 11,6% και τον φόρο εισοδήματος επιχειρήσεων κατά 617 εκατ. ευρώ ή 8,6%, αλλά και τις μεταβιβάσεις κατά 1,2 δισ. ευρώ ή 22,2%. Η αύξηση των εισπράξεων από φόρους οφείλεται κυρίως στη μείωση της φοροδιαφυγής σε συνδυασμό με την αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών, καθώς αυξήθηκαν τα έσοδα από τον φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων και τον ΦΠΑ σε σχέση με τον Προϋπολογισμό του 2024 και στην αύξηση των αμοιβών, γεγονός που αύξησε τα εισοδήματα των εργαζομένων και άρα και την απόδοση του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων.

Τα έσοδα από το ΠΔΕ μειώθηκαν κατά 786 εκατ. ευρώ ή 16,8% σε σχέση με την πρόβλεψη του Προϋπολογισμού του 2024, ενώ αυξήθηκαν από το 2023 κατά 716 εκατ. ευρώ ή 22,6%. Αντίθετα, τα έσοδα του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αυξήθηκαν κατά 1,2 δισ. ευρώ ή 64,8% συγκριτικά με το 2023, ενώ δεν είχαν απόκλιση σε σχέση με την πρόβλεψη του Προϋπολογισμού του 2024.

Αντίστοιχα οι δαπάνες εκτιμώνται στα 76,2 δισ. ευρώ (32,9% του ΑΕΠ), αυξημένες κατά 1,6 δισ. ευρώ ή 2,1% από την πρόβλεψη του Προϋπολογισμού του

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 Στοιχεία Κρατικών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μεθοδολογία European System of Accounts (ESA), (εκατ. ευρώ)

	2023	2024		2025
	ΔΥΕ Απριλίου 2024	Πρόβλεψη Προϋπολογισμού 2024	Εκτίμηση Προσχεδίου Προϋπολογισμού 2025	Πρόβλεψη Προσχεδίου Προϋπολογισμού 2025
Κρατικός Προϋπολογισμός				
Καθαρά έσοδα	65.231	68.379	70.788	74.612
Φόροι εκ των οποίων:	62.466	62.960	66.247	68.721
ΦΠΑ	23.454	24.379	25.254	26.508
ΕΦΚ	7.018	7.067	7.192	7.239
Τακτικοί φόροι ακίνητης περιουσίας	2.485	2.487	2.434	2.395
Φόρος εισοδήματος από φυσικά πρόσωπα	12.705	13.337	14.174	15.052
Φόρος εισοδήματος από εταιρείες	7.175	6.696	7.792	7.972
Λοιποί τρέχοντες φόροι	2.539	2.428	2.501	2.545
Κοινωνικές εισφορές	58	56	58	58
Μεταβιβάσεις	5.572	6.902	6.810	8.996
Πωλήσεις αγαθών & υπηρεσιών	732	889	802	1.021
Λοιπά τρέχοντα έσοδα	3.284	4.138	3.893	3.133
Πωλήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	2	23	38	5
Επιστροφές εσόδων	6.888	6.588	7.059	7.322
Δαπάνες¹	72.058	74.632	76.218	80.562
Παροχές σε εργαζόμενους	14.039	14.833	14.923	14.682
Κοινωνικές παροχές	417	411	368	404
Μεταβιβάσεις	33.108	32.282	33.079	34.203
Αγορές αγαθών και υπηρεσιών	2.334	1.626	2.092	1.837
Επιδοτήσεις	118	81	76	81
Τόκοι (σε ακαθάριστη βάση)	9.100	8.800	9.784	9.356
Λοιπές δαπάνες	49	111	150	101
Πιστώσεις υπό κατανομή (πλην ΠΔΕ)	11.627	15.210	14.726	18.152
Αγορές παγίων περιουσιακών στοιχείων	1.266	1.277	1.020	1.748
Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ)²				
Έσοδα	3.166	4.668	3.882	4.300
Δαπάνες	9.112	8.550	9.450	9.200
Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας³				
Έσοδα	1.913	3.144	3.152	4.450
Δαπάνες	2.089	3.617	3.617	5.140

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 (συνέχεια)

	2023	2024		2025
	ΔΥΕ Απριλίου 2024	Πρόβλεψη Προϋπολογισμού 2024	Εκτίμηση Προσχεδίου Προϋπολογισμού 2025	Πρόβλεψη Προσχεδίου Προϋπολογισμού 2025
Πρωτογενές Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού κατά ESA⁴	2.247	2.547	4.322	3.406
% ΑΕΠ	1.0%	1.1%	1.9%	1.4%
Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού κατά ESA⁴	-6.828	-6.253	-5.430	-5.950
% ΑΕΠ	-3,1%	-2,7%	-2,3%	-2,5%
ΑΕΠ	220.303	233.775	231.904	242.338

Πηγή: Προσχέδιο Κρατικού Προϋπολογισμού 2025, Υπουργείο Οικονομικών.
Εισηγητική Έκθεση Κρατικού Προϋπολογισμού 2024, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Οι δαπάνες της κεντρικής διοίκησης αναλύονται σύμφωνα με τις μείζονες κατηγορίες του π.δ. 54/2018 (Α' 103).
2. Τα έσοδα του ΠΔΕ περιέχονται στις μεταβιβάσεις και στα λοιπά τρέχοντα έσοδα, ενώ οι δαπάνες του ΠΔΕ περιέχονται στις πιστώσεις υπό κατανομή.
3. Τα έσοδα του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας περιέχονται στις μεταβιβάσεις, ενώ οι αντίστοιχες δαπάνες περιέχονται στις πιστώσεις υπό κατανομή.
4. Έλλειμμα (-)/Πλεόνασμα (+).

2024 και 4,2 δισ. ευρώ ή 5,8% από το 2023. Η αύξηση αυτή προέρχεται κατά κύριο λόγο από τους τόκους κατά 984 εκατ. ευρώ ή 11,2%, τις μεταβιβάσεις κατά 797 δισ. ευρώ ή 2,5% και τις αγορές αγαθών και υπηρεσιών κατά 466 εκατ. ευρώ ή 28,7% από την πρόβλεψη του Προϋπολογισμού του 2024, ενώ από την εκτέλεση του 2023 αυξήθηκαν οι πιστώσεις υπό κατανομή κατά 3,1 δισ. ευρώ ή 26,7%, οι παροχές σε εργαζόμενους κατά 884 εκατ. ευρώ ή 6,3% και οι τόκοι κατά 684 εκατ. ευρώ ή 7,5%. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των δαπανών του Κρατικού Προϋπολογισμού για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών και ενίσχυση πληγέντων, χρηματοδότηση δράσεων προγραμμάτων για την αντιμετώπιση της ακρίβειας, του δημογραφικού και στεγαστικού ζητήματος, της ενεργειακής κρίσης και λοιπών έκτακτων αναγκών.

Τέλος, οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) αυξήθηκαν κατά 900 εκατ. ευρώ ή 10,5% συγκριτικά με την εκτίμηση του Προϋπολογισμού του 2024 και 338 εκατ. ευρώ ή 3,7% σε σχέση με τις δαπάνες για ΠΔΕ του 2023, ενώ οι δαπάνες του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας είναι αυξημένες συγκριτικά με τις δαπάνες του 2023 (1,5 δισ.

ευρώ ή 73,1%) αλλά έχει γίνει σωστή πρόβλεψη στον Προϋπολογισμού του 2024.

Προσχέδιο Προϋπολογισμού 2025

Αναφορικά με το Προσχέδιο του Προϋπολογισμού του 2025, οι μακροοικονομικές προβλέψεις για τον ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ της χώρας είναι 2,3%, αυξημένος κατά μόνον 0,1% έναντι του 2024. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η πρόβλεψη αυτή είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης (1,4% σύμφωνα με τις εαρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και 1,5% σύμφωνα με τις προβλέψεις του ΔΝΤ). Παρά το δυσμενές περιβάλλον τόσο σε οικονομικό, όσο και σε κλιματικό και γεωπολιτικό επίπεδο, με τον περιορισμό της δημοσιονομικής στήριξης μετά την πανδημία και την ενεργειακή κρίση και τις συστατικές νομισματικές πολιτικές, αλλά και τις επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία και τη Μέση Ανατολή και τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης που επιδρούν αρνητικά στην οικονομική δραστηριότητα, η ελληνική οικονομία παραμένει ανθεκτική σε όρους ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ, με μοχλό ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας τις επενδύσεις, την ιδιωτική κατανάλωση και τις εξαγωγές.

Δημοσιονομικά το Προσχέδιο του Προϋπολογισμού του 2025 προβλέπει μικρή αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος του Κρατικού Προϋπολογισμού, στο πλαίσιο όμως της δημοσιονομικής σταθερότητας, λόγω της αύξησης των δαπανών που προβλέπεται να υπερβαίνει την αύξηση των εσόδων, συγκριτικά με την εκτίμηση για το 2024. Το συνολικό αποτέλεσμα του Κρατικού Προϋπολογισμού κατά ESA θα περιοριστεί σε έλλειμμα ύψους 6,0 δισ. ευρώ (2,5% του ΑΕΠ), αυξημένο κατά 520 εκατ. ευρώ ή 9,6% συγκριτικά με την εκτίμηση για το 2024 του Προσχεδίου του Προϋπολογισμού του 2025, ενώ το πρωτογενές αποτέλεσμα θα είναι πλεονασματικό και θα ανέλθει στα 3,4 δισ. ευρώ (1,4% του ΑΕΠ), μειωμένο κατά 916 εκατ. ευρώ ή 21,2%, αντίστοιχα.

Πιο συγκεκριμένα, τα έσοδα, που αναμένεται να φθάσουν τα 74,6 δισ. ευρώ (30,8% του ΑΕΠ), είναι αυξημένα κατά 3,8 δισ. ευρώ ή 5,4%. Η αύξηση των εσόδων προβλέπεται να προέλθει κυρίως λόγω της προβλεπόμενης μεγέθυνσης της οικονομίας που οδηγεί σε αυξημένες εισπράξεις ΦΠΑ 1,3 δισ. ευρώ ή 5%, και από τις μεταβιβάσεις 2,2 δισ. ευρώ ή 32,1%, κυρίως λόγω των αυξημένων, προσαρμοσμένων κατά ESA, εσόδων του ΤΑΑ κατά 1,3 δισ. ευρώ και του συγχρηματοδοτούμενου σκέλους του ΠΔΕ κατά 418 εκατ. ευρώ ή 10,8%. Οι δαπάνες θα φθάσουν τα 80,6 δισ. ευρώ (33,2% του ΑΕΠ), αυξημένες κατά 4,3 δισ. ευρώ ή 5,7% συγκριτικά με την εκτίμηση του Προσχεδίου του Προϋπολογισμού για το 2024 και θα προέλθουν από τις Πιστώσεις υπό κατανομή (3,4 δισ. ευρώ ή 23,3% περισσότερα από το 2024) και δευτερευόντως από τις Μεταβιβάσεις (1,1 δισ. ευρώ ή 3,4%). Επιπλέον, αναμένονται 3,4 δισ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για την υλοποίηση των δράσεων που επιχορηγούνται από αυτό και εντάσσονται στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0», αλλά και 9,2 δισ. ευρώ από το ΠΔΕ, μέσω κυρίως της εκτέλεσης προγραμμάτων που εντάσσονται στο ΕΣΠΑ 2021-2027, αλλά και τη χρηματοδότηση έργων αποκατάστασης και νέων υποδομών της χώρας λόγω των φυσικών καταστροφών.

2.2. Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους το β' τρίμηνο του 2024

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Οργανισμού Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους¹, την 30/6/2024 το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ανήλθε στα 355,9 δισ. ευρώ, μειωμένο κατά 35 εκατ. ευρώ συγκριτικά

με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 783 εκατ. ευρώ (0,2%) από το τέλος του 2023. Το σύνολο του χρέους αυτού είναι σταθερού επιτοκίου και η μέση σταθμική διάρκεια ανέρχεται στα 19,24 έτη. Η μέση διάρκεια ανατιμολόγησης είναι στα 18,77 έτη, ενώ το κόστος εξυπηρέτησης σε ταμειακή βάση, συμπεριλαμβανομένων των Swaps, είναι 1,32%. Το καθαρό αποτέλεσμα χρέους της Γενικής Κυβέρνησης, αφαιρουμένων των ταμειακών διαθεσίμων, που ανήλθαν στα 34 δισ. ευρώ, έφθασε στα 322 δισ. ευρώ την υπό εξέταση περίοδο. Το καθαρό χρέος της Γενικής Κυβέρνησης παρουσιάζεται αυξημένο κατά 1,7 δισ. ευρώ (0,8%) συγκριτικά με το τέλος του 2023 και κατά 4,9 δισ. ευρώ (0,5%) από το προηγούμενο τρίμηνο, ενώ μειώθηκε κατά 1,1 δισ. ευρώ (0,3%) συγκρινόμενο με το τέλος του 2023.

Αναφορικά με την Κεντρική Κυβέρνηση, το χρέος ανήλθε σε 407,1 δισ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση κατά 1,5 δισ. ευρώ (0,4%) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, ενώ αυξήθηκε κατά 0,5 δισ. ευρώ (0,1%) από το τέλος του 2023, και 2,4 δισ. ευρώ (0,6%) συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023. Επιπρόσθετα, τα ταμειακά διαθέσιμα του Ελληνικού Δημοσίου μειώθηκαν σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο κατά 250,2 εκατ. ευρώ ή 1,3% και 2,1 δισ. ευρώ (9,9%) σε σχέση με το τέλος του 2023 ενώ μειώθηκαν κατά 479 εκατ. ευρώ (2,4%) συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023.

Η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2024 παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.2.1. Το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης διαμορφώθηκε στο σύνολό του σε σταθερό επιτόκιο και ευρώ. Παρατηρείται μια μεταβολή της σύνθεσης του χρέους υπέρ του διαπραγματεύσιμου χρέους έναντι του μη διαπραγματεύσιμου, τόσο έναντι του προηγούμενου τριμήνου (395 εκατ. ή 0,4%), όσο και έναντι του τέλους του 2023 (3,4 δισ. ή 3,3%), αλλά και του αντίστοιχου τριμήνου του 2023 (6,7 δισ. ή 9,8%). Τέλος, οι εγγυήσεις του Ελληνικού Δημοσίου έφθασαν τα 28,3 δισ. ευρώ, μειωμένες κατά 445 εκατ. ευρώ (1,6%) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, 439,6 εκατ. ευρώ ή 1,5% σε σχέση με το τέλος του 2023 και 1,2 δισ. ευρώ ή 4% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023.

Η κατανομή του χρέους, με βάση την υπολειπόμενη διάρκεια αυτού το πρώτο εξάμηνο του 2024, αποτυπώνεται στον Πίνακα 2.2.2. Οι βραχυχρόνιοι τίτλοι (με λήξη μικρότερη του έτους) του Ελληνικού Δημοσίου αντιπροσωπεύουν το 16,7% του συνόλου, έναντι 12,1% που καταλαμβάνουν οι μεσοπρόθεσμοι τίτλοι (με λήξη από 1 έως 5 έτη), και 71,2% που καταλαμ-

1. Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Μάρτιος 2024, Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.1 Στοιχεία χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης¹ (ποσά σε εκατ. ευρώ)*

Περίοδος	2023 (Β' τρίμ.)	2023 (Δ' τρίμ.)	2024 (Α' τρίμ.)	2023 (Β' τρίμ.)
Ύψος χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης	404.685,60	406.522,91	405.540,58	407.059,67
Κατανομή χρέους κατά είδος επιτοκίου				
Σταθερό ²	404.685,60	406.522,91	405.540,58	407.059,67
Κυμαινόμενο ^{2,3}	0,00	0,00	0,00	0,00
Κατανομή χρέους κατά τρόπο διαπραγμάτευσης				
Διαπραγματεύσιμο	99.147,97	102.443,77	105.440,55	105.835,51
Μη διαπραγματεύσιμο	305.537,63	304.079,14	300.100,03	301.224,16
Κατανομή χρέους κατά νόμισμα				
Σε ευρώ, €	404.685,60	406.522,91	405.540,58	407.059,67
Σε νόμισμα εκτός ζώνης ευρώ	0,00	0,00	0,00	0,00
Ταμειακά Διαθέσιμα ΕΔ⁴	19.655,20	21.272,80	19.426,70	19.176,5
Εγγυήσεις Ελληνικού Δημοσίου	29.432,30	28.697,90	28.704,30	28.258,33

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης διαφέρει από το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (Χρέος κατά Μάαστριχτ) κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και λοιπών στοιχείων που προβλέπονται από τον ESA '95.
 2. Η αναλογία σταθερού/κυμαινόμενου επιτοκίου υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη: α) τις συναλλαγές ανταλλαγής επιτοκίου, β) τη χρήση χρηματοδοτικών μέσων από τον ΕΜΣ σχετικά με τα δάνεια που έχουν χορηγηθεί στο Ελληνικό Δημόσιο και γ) την ενσωμάτωση των παραμέτρων κινδύνου του χαρτοφυλακίου υποχρεώσεων του EFSF στο χαρτοφυλάκιο του ελληνικού δημοσίου χρέους.
 3. Τα τιμαριθμοποιημένα ομόλογα περιλαμβάνονται στα κυμαινόμενα ομόλογα.
 4. Περιλαμβάνεται ο λογαριασμός αποθεματικού προσόδων από τις αγορές κεφαλαίου με υπόλοιπο 15.697,3 εκατ. ευρώ, 31/3/2023 και 30/6/2023.
- * Προσωρινά στοιχεία.

βάνουν οι τίτλοι μακράς διάρκειας (λήξη μετά την πενταετία) από 17,2%, 12% και 70,8%, αντίστοιχα, που ήταν το προηγούμενο τρίμηνο του 2024. Συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023, παρατηρείται μια αύξηση του μεριδίου των μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων τίτλων και μια αντίστοιχη μείωση των βραχυπρόθεσμων.

Η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης ανήλθε σε 16,82 έτη, ελαφρώς αυξημένη από αυτή των 17,18 ετών που ήταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης έχει περισσότερο από διπλασιαστεί από την είσοδο της χώρας στον Μηχανισμό Στήριξης, που ανερχόταν στα

7,65 έτη το δεύτερο τρίμηνο του 2010. Επιπλέον, και όσον αφορά τον νέο δανεισμό του Ελληνικού Δημοσίου κατά την υπό εξέταση περίοδο, η μέση σταθμική διάρκεια ανήλθε στα 16,77 έτη, παρουσιάζοντας αύξηση από το επίπεδο των 12,80 ετών στο οποίο είχε διαμορφωθεί το 2023.

Ο νέος δανεισμός για το πρώτο εξάμηνο του 2024 κατανέμεται σε 53,5% από την έκδοση εντόκων γραμματίων και 46,5% από ομόλογα σταθερού επιτοκίου. (Διάγραμμα 2.2.1).

Στο Διάγραμμα 2.2.2, παρουσιάζεται το χρονοδιάγραμμα λήξης του χρέους της Κεντρικής Κυβέρνησης με βάση τα τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία. Από την απεικόνιση των νεότερων δεδομένων φαίνεται πως, αν εξαιρέσουμε το τρέχον έτος (2024), η διασπορά του βά-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.2 Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ως προς την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια* (ποσά σε εκατ. ευρώ)

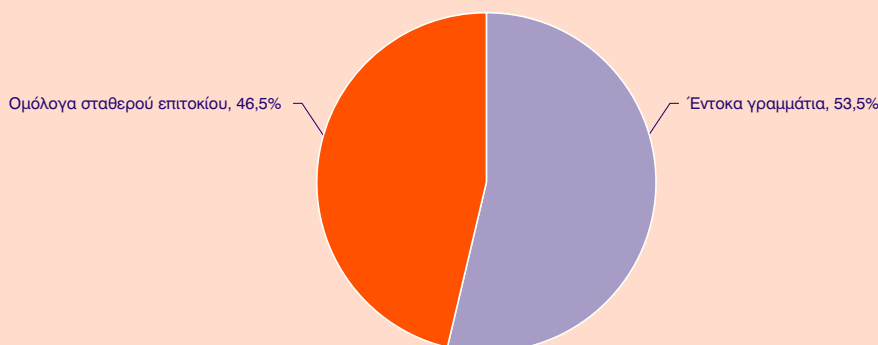
Περίοδος	2023 (Β' τρίμ.)	2023 (Δ' τρίμ.)	2024 (Α' τρίμ.)	2024 (Β' τρίμ.)
Συνολικό ποσό	404.685,60	406.522,91	405.540,58	407.059,67
Βραχυπρόθεσμα (μέχρι 1 έτος)	71.385,66	71.986,49	69.797,43	67.783,96
Μεσοπρόθεσμα (1 έως 5 έτη)	48.205,73	45.536,20	48.801,48	49.429,50
Μακροπρόθεσμα (άνω των 5 ετών)	285.094,21	289.000,22	286.941,67	289.846,21

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

* Αφορά τον όγκο των ομολόγων, εντόκων γραμματίων και βραχυπρόθεσμων τίτλων και όχι το σύνολο του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.1

Κατανομή νέου δανεισμού, Α' εξάμηνο του 2024

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

ρους της εξόφλησης του δημοσίου χρέους έχει πλέον εξομαλυνθεί σε επίπεδα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, χαμηλότερα των 15 δισ. ευρώ ανά έτος έως το 2070.

2.3. Προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

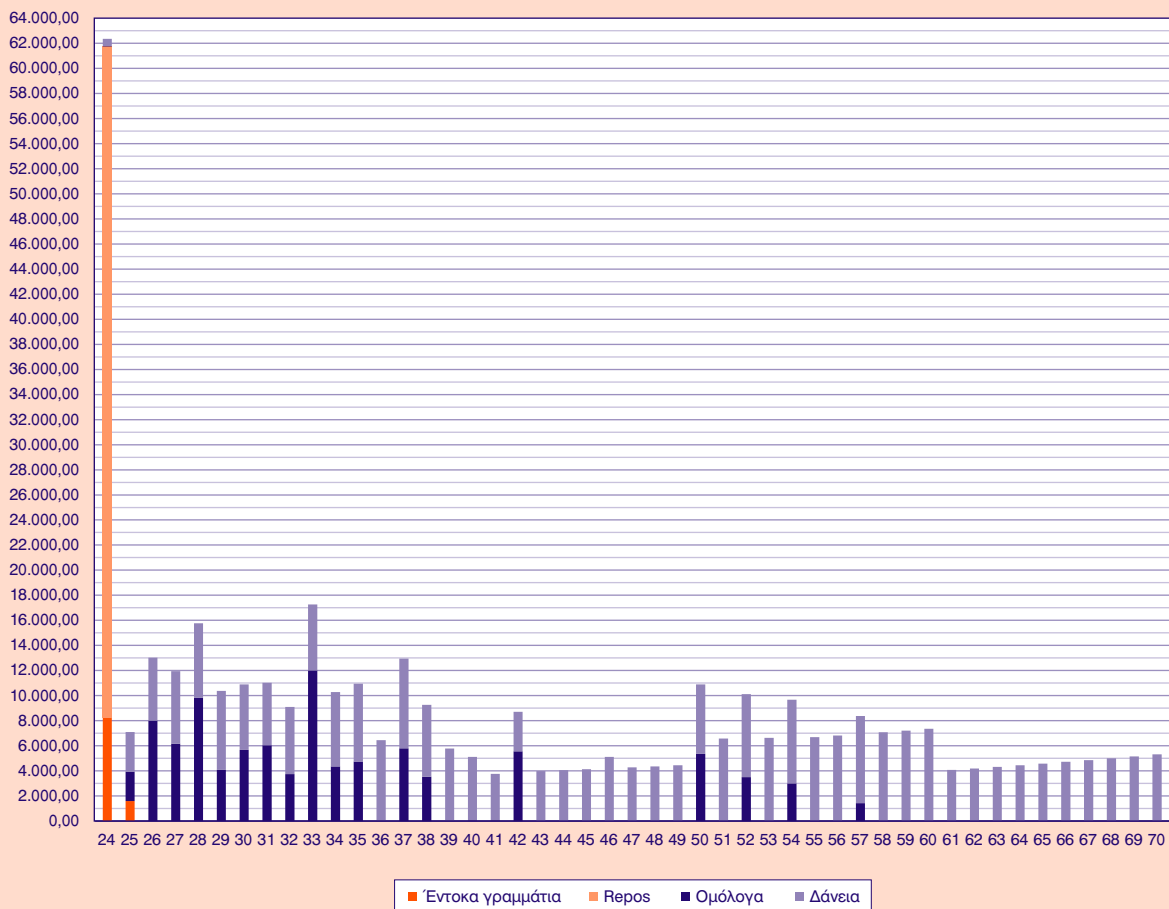
Το Προσχέδιο του Προϋπολογισμού του 2025 καταρτίστηκε σε μία περίοδο υψηλής αβεβαιότητας με αλληπάλληλους κινδύνους, οι οποίοι εκ των πραγμάτων δεν μπορούν να προβλεφθούν με σαφήνεια, και ιδιαίτερα στο νέο πλαίσιο κανόνων της ΕΕ, στο οποίο όποια ευελιξία υπήρχε λόγω πανδημίας και ενεργειακής κρίσης έχει σημαντικά περιοριστεί, καθώς έχουν τεθεί σε

εφαρμογή οι νέοι δημοσιονομικοί κανόνες που ορίζουν με σαφήνεια τα περιθώρια αύξησης των ετήσιων δαπανών, όπως αυτά καταγράφονται στο Μεσοπρόθεσμο Δημοσιονομικό Σχέδιο 2025-2028.

Παρά τη διεθνή αβεβαιότητα, η πρόβλεψη για ανάπτυξη το 2024 στο 2,2% και το 2025 στο 2,3% μπορεί να θεωρηθεί εφικτή, καθώς οι προβλέψεις των περισσότερων οργανισμών υποστηρίζουν αυτή την προοπτική ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, με βασικό μοχλό τις επενδύσεις και την ιδιωτική κατανάλωση. Σε αυτό τον στόχο συντελούν το μικρότερο έλλειμμα από την τιμή αναφοράς του 3% του ΑΕΠ, καθώς και η συνεχής μείωση του λόγου χρέους προς ΑΕΠ. Επιπλέον, η ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας και

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.2

Χρονοδιάγραμμα λήξης χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης την 30/6/2024 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών. Οι λήξεις τίτλων εξομαλύνονται με προαγορές χρέους και πράξεις διαχείρισης.

Σημείωση: Περιλαμβάνεται η επιμήκυνση των δανείων του EFSF που συμφωνήθηκε στο Eurogroup της 22-6-2018.

η βελτιωμένη προοπτική της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του κύρους και της αξιοπιστίας της και μπορεί να βελτιώσει ακόμα περισσότερο τόσο τις επενδύσεις όσο και το ενδιαφέρον για τα ελληνικά ομόλογα. Επιπρόσθετα, η επιτάχυνση της υλοποίησης του σχεδίου «Ελλάδα 2.0» και οι επενδύσεις που καλύπτονται από επιχορηγήσεις και δάνεια του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, καθώς και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών, αλλά και της αγοράς εργασίας εκτιμάται ότι θα συμβάλλουν στην επίτευξη της πρόβλεψης για τον ρυθμό ανάπτυξης του 2025. Τέλος, η ταχύτερη του αναμενόμενου αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος μπορεί να έχουν θετική επίδραση στην ανάπτυξη.

Εκτός όμως από τις θετικές για την ελληνική οικονομία προϋποθέσεις, υπάρχουν και αβεβαιότητες και κίνδυνοι που μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά τον ρυθμό μεγέθυνσής της. Ο πιο σημαντικός κίνδυνος προέρχεται από τη συνεχή απειλή ενός νέου γύρου ενεργειακής κρίσης που φαίνεται πολύ ορατή μετά την τελευταία κλιμάκωση στη Μέση Ανατολή. Την τελευταία περίοδο η τιμή του πετρελαίου σημειώνει αυξομειώσεις, όντας σε υψηλά επίπεδα, με τον κίνδυνο να ξεπεράσει ακόμα και τα 90 ή και 100 δολάρια το βαρέλι να είναι ορατός, αν εκτροχιαστεί η κατάσταση στη Μέση Ανατολή. Μία τέτοια άνοδος θα οδηγούσε σε νέα επιτάχυνση του πληθωρισμού και θα περιόριζε την αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας, δημιουργώντας σημαντικές αποκλίσεις στις δημοσιονομικές προβλέψεις του Προσχεδίου του Προϋπολογισμού αλλά και του Μεσοπρόθεσμου Δημοσιονομικού Σχε-

δίου 2025–2029 που γίνονται στη βάση ενός σεναρίου πως το βαρέλι θα κυμαίνεται στα 80 δολάρια. Επιπρόσθετα, ο πόλεμος στη Μέση Ανατολή δημιουργεί εμπόδια στο εμπόριο, με αρνητικές συνέπειες για την ανάπτυξη.

Επιπλέον, η ανάγκη αντιμετώπισης των συνεπειών της κλιματικής κρίσης σε μόνιμη βάση είναι μία παραδοχή που οδηγεί στην ανάγκη πρόβλεψης σχετικών κονδυλίων στον Προϋπολογισμό της χώρας για την ενίσχυση της ασφάλειας με έργα αποκατάστασης αλλά και νέων υποδομών, την ενίσχυση της πολιτικής προστασίας και της πρόληψης, αλλά και της κρατικής αρωγής.

Για τα δημοσιονομικά μεγέθη προβλέπονται αυξημένα έσοδα με την αύξηση των φορολογικών εισπράξεων, τόσο των άμεσων –αύξηση φόρου εισοδήματος λόγω της ανάπτυξης και των αυξημένων εισοδημάτων– και έμμεσων –αυξημένα έσοδα από ΦΠΑ λόγω

του πληθωρισμού αλλά και της αυξημένης ιδιωτικής κατανάλωσης. Ταυτόχρονα, οι δαπάνες αναμένονται επίσης αυξημένες, καθώς είναι απαραίτητη η πρόβλεψη κονδυλίων για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών (πυρκαγιές, πλημμύρες), μίας πιθανής νέας ενεργειακής κρίσης, αλλά και η χρηματοδότηση μεταρρυθμίσεων που έχουν ως βασικούς στόχους την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος τόσο από αυξήσεις στους μισθούς και τις συντάξεις όσο και από τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών.

Όσον αφορά το δημόσιο χρέος, αυτό αναμένεται το 2025 να αποκλιμακωθεί στο 149,1% του ΑΕΠ. Αν και το χρέος ως προς το ΑΕΠ μειώνεται, σε ονομαστικούς όρους το χρέος παρουσιάζει σταθεροποιητική τάση, αν και ανοδικό. Αυτό οφείλεται στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και όχι στην απομείωση του χρέους. Βεβαίως, είναι σαφές ότι και αυτή η πρόβλεψη ακολουθεί τις παραδοχές για την ανάπτυξη της οικονομίας.

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 55, 2024, σσ. 39-46

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

3.1.1. Εισαγωγή

Τη στιγμή συγγραφής του παρόντος ήταν διαθέσιμα τα δεδομένα από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ μέχρι το δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους και τα δεδομένα για τη μισθωτή απασχόληση του πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ για το πρώτο εξάμηνο του έτους. Επομένως, η ανάλυση που ακολουθεί βασίζεται σε αυτά.

Με βάση τα δεδομένα που αναλύθηκαν, λοιπόν, η αγορά εργασίας συνέχισε τη θετική της πορεία το πρώτο εξάμηνο του 2024, με την απασχόληση να αυξάνεται και την ανεργία να μειώνεται σε ετήσια βάση με παράλληλη αύξηση του εργατικού δυναμικού. Ως αρνητικό στοιχείο αξιολογείται η διαρκής μείωση του πληθυσμού, η οποία πρέπει να μελετηθεί περαιτέρω, και ως θετικό στοιχείο η αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας των γυναικών τα τελευταία χρόνια, αν και υπολείπεται ακόμη ως μέγεθος του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Θετικές είναι οι εξελίξεις και στο πεδίο της μισθωτής απασχόλησης, η οποία συνέχισε να αυξάνεται το πρώτο εξάμηνο του 2024 με ιστορικά υψηλό θετικό ισοζύγιο ροών, ενώ ιδιαίτερα θετική είναι και η μείωση των μετατροπών συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου. Τέλος, η εντυπωσιακή αύξηση των κενών θέσεων εργασίας που καταγράφηκε το πρώτο τρίμηνο του έτους μετριάστηκε το δεύτερο. Η σύγκριση με τις χώρες της ΕΕ-27 είναι άλλοτε ευνοϊκή και άλλοτε δυσμενής. Ωστόσο, αυτό που πρέπει να κρατήσει κανείς είναι οι σημαντικές διαφορές μεταξύ κλάδων στην ελληνική οικονομία και μεταξύ επιχειρήσεων διαφορετικού μεγέθους.

3.1.2. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Οι πρώτοι έξι μήνες του έτους δείχνουν συνέχιση της μείωσης του πληθυσμού με μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ των ηλικιακών ομάδων. Ο αριθμός των απασχολούμενων αυξήθηκε κλείνοντας και άλλο την ψαλίδα σε σχέση με την περίοδο πριν την κρίση και οδηγώντας το ποσοστό απασχόλησης σε νέο υψηλό. Αντίστοιχα, ο αριθμός των ανέργων μειώθηκε παρασύροντας και το ποσοστό ανεργίας, το οποίο έπεσε κάτω του 10%. Παρ' όλα αυτά, οι διαφορές λόγω φύλου και ηλικίας παραμένουν σημείο προβληματισμού, αν και περιορίστηκαν σε σύγκριση με την ίδια περίοδο το προηγούμενο έτος.

Πληθυσμός

Η μείωση του πληθυσμού άνω των 15 ετών συνεχίστηκε και το δεύτερο τρίμηνο του 2024 τόσο σε ετήσια, όσο και σε τριμηνιαία βάση. Σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2023, η μείωση έφτασε το 0,7% για την ομάδα 15-64 ετών (48 χιλ. άτομα), ενώ σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του 2024 η μείωση έφτασε το 0,2% (17,9 χιλ. άτομα). Έτσι, το 2024β υπήρχαν 6,558 εκατ. άτομα ηλικίας 15-64 ετών και 9,020 εκατ. άτομα άνω των 15 ετών. Τη μεγαλύτερη ετήσια μείωση αναλογικά σημείωσε η ομάδα 30-44 ετών κατά σχεδόν 73 χιλ. (3,7%), ενώ τη μέγιστη αύξηση σημείωσε η ομάδα 25-29 ετών κατά 9,9 χιλ. (1,7%) και ακολούθησε η ομάδα 15-19 ετών κατά 9,2 χιλ. (1,6%). Τα μερίδια των ηλικιακών ομάδων στο σύνολο του πληθυσμού παρέμειναν σχεδόν σταθερά. Άνω της μισής εκατοστιαίας μονάδας άλλαξε μόνο το μερίδιο της ομάδας 30-44 ετών. Επίσης, μεγαλύτερη μείωση εμφάνισαν οι γυναίκες στον πληθυσμό (0,9%) έναντι των ανδρών (0,5%). Σημειώνεται ότι η μείωση της ηλικιακής ομάδας 30-44 ετών ενδέχεται να οφείλεται εν μέρει και στη μετανάστευση από τη χώρα είτε γηγενών, είτε αλλοδαπών. Οι τελευταίοι φαίνεται ότι μειώθηκαν πολύ ταχύτερα από τους γηγενείς σε ετήσια βάση (μείωση 14,4% έναντι 0,1%).

Σε επίπεδο έτους είναι δύσκολο να παρατηρήσει κανείς αξιόλογες πληθυσμιακές μεταβολές. Όταν αυξάνεται ο χρονικός ορίζοντας, όμως, αυτές γίνονται

εμφανείς. Έτσι, από το 2008 ο πληθυσμός μειώθηκε κατά 806,7 χιλ. άτομα (ή 11%), ενώ την τελευταία δεκαετία η μείωση έφτασε το 6,9%, που ισοδυναμεί με 489 χιλ. λιγότερα άτομα 15-64 ετών¹. Οι μεγαλύτερες μειώσεις εντοπίζονται στα άτομα ηλικίας 20-44 ετών. Για παράδειγμα, το πλήθος των ατόμων 30-44 ετών μειώθηκε άνω του 22% τα τελευταία δέκα έτη. Αντίθετα, αυξήθηκαν σημαντικά τα άτομα άνω των 65 ετών. Η αύξηση άγγιξε το 10% τα τελευταία δέκα έτη. Αυτές οι διαπιστώσεις δείχνουν ότι το πρόβλημα είναι διττό. Από τη μία πλευρά είναι η γήρανση του πληθυσμού, λόγω της αύξησης του προσδόκιμου ζωής, και από την άλλη η μείωση του πληθυσμού σε παραγωγική ηλικία. Σε αυτό συνέβαλαν τα μέγιστα οι αλλοδαποί, οι οποίοι μοιάζουν να αποχώρησαν μαζικά από τη χώρα, καθώς περίπου το 40% των εκροών την περίοδο 2008-2024 προέρχεται από αυτούς, οδηγώντας σε αναλογική μείωση άνω του 57%. Από την άλλη, η αύξηση πάνω από 10% του πληθυσμού των ατόμων ηλικίας 15-19 ετών τα τελευταία έτη είναι μια αισιόδοξη νότα, αλλά παράλληλα συνιστά πρόκληση, καθώς πρέπει να βρεθούν τρόποι να παραμείνουν αυτοί στη χώρα τα επόμενα χρόνια.

Απασχολούμενοι

Ο αριθμός των απασχολούμενων άνω των 15 ετών αυξήθηκε από το πρώτο τρίμηνο του έτους κατά 154,4 χιλιάδες, λόγω της συστηματικής εποχικής ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας το δεύτερο τρίμηνο. Καλύτερη εικόνα της διαχρονικής εξέλιξης των απασχολούμενων, όμως, λαμβάνει κανείς μελετώντας την ετήσια μεταβολή. Ειδικότερα, οι απασχολούμενοι 15-64 ετών το δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους ανήλθαν σε 4,199 εκατ., αυξημένοι κατά 78,6 χιλ. (1,9%) σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2023. Θεαματική ήταν η αύξηση κατά 11%, ήτοι 12,7 χιλ., των απασχολούμενων άνω των 65 ετών. Σε αυτό ενδεχομένως συνέβαλλε και το νέο πλαίσιο απασχόλησης συνταξιούχων που θεσπίστηκε με τον νόμο 5078/2023 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1^η Ιανουαρίου του 2024. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η αντίστοιχη αύξηση την περίοδο 2022β-2023β ήταν μικρότερη από 5 χιλ. άτομα, μέγεθος που αντιστοιχεί σε περίπου 4,5%². Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η αύξηση των απασχολούμενων άνω των 65 ετών προήλθε πρωτίστως από τους άνδρες (αύξηση 16,5% έναντι 2,2%

των γυναικών). Επιπλέον, αξιόλογη αύξηση εμφάνισαν οι απασχολούμενοι 15-19 ετών (4,9%), με μικρή όμως επίπτωση στο σύνολο λόγω μικρού μεγέθους της ομάδας, οι απασχολούμενοι 25-29 ετών (4,5%) και οι απασχολούμενοι 45-64 ετών (4%), ομάδα που είχε τη μεγαλύτερη επίδραση στο σύνολο συνεισφέροντας 81,3 χιλ. νέους απασχολούμενους. Από την άλλη πλευρά, μόνο οι απασχολούμενοι 30-44 ετών μειώθηκαν (26,4 χιλ. ή 1,7%), όπως ακριβώς είχε συμβεί και την περίοδο 2022β-2023β.

Αποτέλεσμα των παραπάνω μεταβολών είναι να αυξηθεί και άλλο το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων 15-64 ετών φτάνοντας το 64%, δηλαδή 1,7 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερα από το 2023β. Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης ιστορικά για την ελληνική οικονομία. Ωστόσο, εξαιτίας της μείωσης του πληθυσμού, ο αριθμός των απασχολούμενων υπολείπεται ακόμη του αντίστοιχου το 2008β κατά περίπου 350 χιλ. απασχολούμενους. Η διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών συνεχίστηκε, αλλά περιορίστηκε σε 16,9 εκατοστιαίες μονάδες, λόγω της ταχύτερης αύξησης του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών τον τελευταίο χρόνο (2,1% έναντι 1,2% των ανδρών). Παρά την αύξηση, το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών 15-64 ετών το δεύτερο τρίμηνο του 2024 περιορίστηκε στο 55,6%. Σε αντιδιαστολή, η διαφορά στο ποσοστό απασχόλησης μεταξύ νέων 15-29 ετών και ώριμων απασχολούμενων ηλικίας 30-64 ετών διευρύνθηκε τον τελευταίο χρόνο, καθώς το 73,2% της δεύτερης ομάδας απασχολούνταν το δεύτερο τρίμηνο του τρέχοντος έτους έναντι μόλις 36,6% της πρώτης ομάδας. Η διεύρυνση αυτή προήλθε από την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των ατόμων 30-64 ετών.

Εκτός από το φύλο και την ηλικία, διαφορές στην απασχόληση καταγράφονται και μεταξύ των ατόμων διαφορετικής υπηκοότητας. Ειδικότερα, τα άτομα χωρίς ελληνική υπηκοότητα καταγράφουν συστηματικά υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης από εκείνα με ελληνική υπηκοότητα. Το δεύτερο τρίμηνο του 2024 το ποσοστό απασχόλησης των τελευταίων άνω των 15 ετών έφτασε το 47,8%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα άτομα με ξένη υπηκοότητα έφτασε το 54,8%. Και τα δύο ποσοστά είναι αυξημένα σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του έτους. Ωστόσο, μόνο το ποσοστό απασχόλησης αυτών με ελληνική υπηκοότητα

1. Το γεγονός ότι μειώθηκαν ταχύτερα τα άτομα 15-64 ετών έναντι του συνόλου των ατόμων άνω των 15 ετών δείχνει τη γήρανση του πληθυσμού.

2. Η αύξηση των απασχολούμενων 15-64 ετών την περίοδο 2022β-2023β έφτασε τις 64,3 χιλ., ήτοι 1,6%. Μικρότερη, αλλά όχι σημαντικά εκείνης της περιόδου 2023β-2024β (1,9%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.1 Τομεακή σύνθεση της απασχόλησης

		Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
2008β	Απασχολούμενοι (σε χιλ.)	516,0	1.031,2	3.090,1
	Μερίδιο (%)	11,1	22,2	66,6
2023β	Απασχολούμενοι (σε χιλ.)	467,4	659,7	3.108,4
	Μερίδιο (%)	11,0	15,6	73,4
2024α	Απασχολούμενοι (σε χιλ.)	478,9	693,5	2.998,3
	Μερίδιο (%)	11,5	16,6	71,8
2024β	Απασχολούμενοι (σε χιλ.)	476,7	682,0	3.166,8
	Μερίδιο (%)	11,0	15,8	73,2
2008β-2024β	Απασχολούμενοι (σε χιλ.)	-39,4	-346,8	144,5
	Μεταβολή (%)	-7,6	-33,6	4,7
2023β-2024β	Απασχολούμενοι (σε χιλ.)	9,3	22,3	58,4
	Μεταβολή (%)	2,0	3,4	1,9

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

αυξήθηκε σε ετήσια βάση κατά 1,2 εκατοστιαίες μονάδες, ενώ των αλλοδαπών μειώθηκε κατά 2,1 εκατοστιαίες μονάδες. Εύλογα, λοιπόν, η διαφορά των δύο ομάδων διαχρονικά συρρικνώθηκε σε 7,1 εκατοστιαίες μονάδες. Οι μεταβολές αυτές αντικατοπτρίζονται και στον αριθμό των απασχολούμενων, οι οποίοι αυξήθηκαν σε ετήσια βάση όσον αφορά τους ελληνικής υπηκοότητας απασχολούμενους και μειώθηκαν όσον αφορά τους αλλοδαπούς. Αξίζει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, ότι οι διαφορές στα ποσοστά απασχόλησης αφορούν τους άνδρες. Οι γυναίκες έχουν περίπου το ίδιο χαμηλό ποσοστό απασχόλησης, ενώ άλλοτε αυτό είναι υψηλότερο για τις γυναίκες με ελληνική υπηκοότητα, για παράδειγμα τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2024, και άλλοτε για τις αλλοδαπές, για παράδειγμα το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2023.

Η τομεακή σύνθεση των απασχολούμενων δεν άλλαξε ουσιαστικά τον τελευταίο χρόνο (βλ. Πίνακα 3.1.1). Έτσι, το δεύτερο τρίμηνο του 2024 λίγο περισσότεροι από ένας στους δέκα (11%) απασχολούνταν στον πρωτογενή, το 15,8% απασχολούνταν στον δευτερογενή και σχεδόν τρεις στους τέσσερις απασχολούνταν στον τριτογενή τομέα (73,2%). Σε βάθος χρόνου, δηλαδή την περίοδο 2008β-2024β, ουσιαστικές μεταβολές καταγράφονται μεταξύ δευτερογενή και τριτογενή τομέα, με τον τελευταίο (μερίδιο 66,6% το 2008β) να ενδυναμώνεται σε βάρος του πρώτου (με-

ρίδιο 22,2% το 2008β). Ωστόσο, εξετάζοντας επιμέρους περιόδους, διαπιστώνει κανείς ότι η μείωση της βαρύτητας του δευτερογενή τομέα στην απασχόληση σημειώθηκε την περίοδο της έντονης οικονομικής κρίσης, δηλαδή τα έτη 2008-2013, ενώ στη συνέχεια σταθεροποιήθηκε. Αντίθετα, η σημασία του τριτογενή τομέα ενισχύθηκε ταχύτερα την περίοδο της κρίσης (4,1 εκατοστιαίες μονάδες), ενώ τα επόμενα έτη συνέχισε με μικρότερο ρυθμό (2,4 εκατοστιαίες μονάδες).

Λόγω του μεγέθους των μεταβολών, η κίνηση των μεριδίων μπορεί να δημιουργήσει εσφαλμένη εικόνα. Για παράδειγμα, η σχετική σταθερότητα των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα δεν σημαίνει ότι δεν υπήρξαν απώλειες ή οφέλη σε όρους απασχόλησης, αλλά ότι αυτά δεν απέκλιναν σημαντικά από την κίνηση της συνολικής απασχόλησης. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την περίοδο 2008β-2024β η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώθηκε κατά 39,4 χιλ. άτομα, ενώ ο δευτερογενής τομέας απώλεσε περίπου το ένα τρίτο των απασχολούμενων του. Αυτό σημαίνει περίπου 347 χιλ. χαμένες θέσεις. Σε αντιδιαστολή, την ίδια περίοδο ο τριτογενής τομέας ενισχύθηκε με 144,5 χιλ. καινούργιους απασχολούμενους λειτουργώντας ως αποσβεστήρας. Τον τελευταίο χρόνο, όλοι οι τομείς επωφελήθηκαν από την αύξηση της απασχόλησης. Σε σχετικούς όρους μεγάλος κερδισμένος είναι ο δευ-

τερογενής τομέας με αύξηση των απασχολουμένων κατά 3,4%, ενώ σε όρους αριθμού νέων θέσεων απασχόλησης ο τριτογενής τομέας ξεχωρίζει με 58,4 χιλ. νέες θέσεις.

Τον τελευταίο χρόνο οι περισσότερες νέες θέσεις δημιουργήθηκαν στον κλάδο *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες* (27,7 χιλ.) και ακολούθησε ο κλάδος *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης* (25,7 χιλ.). Είναι ο μοναδικός μεγάλος κλάδος με μερίδιο απασχόλησης κοντά στο 10% που σημείωσε αύξηση. Στον μεγαλύτερο κλάδο σε όρους απασχόλησης, το *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών*, η αύξηση των απασχολουμένων έφτασε τις 7 χιλ., ισοδυναμώντας ουσιαστικά με στασιμότητα (1% αύξηση), ενώ και ο δεύτερος μεγαλύτερος κλάδος *Γεωργίας, Δασοκομίας, Αλιείας* κατέγραψε ετήσια αύξηση μόλις 2%. Ο κλάδος των *Κατασκευών* συνέχισε την ανοδική του πορεία προσθέτοντας 18,6 χιλ. νέες θέσεις τον τελευταίο χρόνο. Σε αντιδιαστολή, μεγάλες μειώσεις σημειώθηκαν σε μικρούς και πολύ μικρούς κλάδους, όπως ο κλάδος *Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών* (μερίδιο 2,1% και μείωση 9,1%) και η *Διαχείριση ακίνητης περιουσίας* (μερίδιο 0,3% και μείωση 11,3%).

Άνεργοι

Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε 9,9% το δεύτερο τρίμηνο του έτους για τα άτομα 15-64 ετών και 9,8% για τα άτομα άνω των 15 ετών. Πέρα από την εποχική πτώση, που ήταν αναμενόμενη και ισχυρή (2,4 εκατοστιαίες μονάδες), το ποσοστό ανεργίας σημείωσε μείωση σε ετήσια βάση κατά 1,4 εκατοστιαίες μονάδες. Σημειώνεται ότι το μέγιστο ποσοστό ανεργίας για τα άτομα 15-64 ετών από το 2007 ως το δεύτερο τρίμηνο του 2024 ανήλθε σε 28% και το ελάχιστο σε 7,4%. Αυτό σημαίνει ότι, παρά τη σταθερά πτωτική πορεία των τελευταίων ετών και τη θεαματική πτώση κατά περίπου 18 εκατοστιαίες μονάδες από το μέγιστο, το ποσοστό ανεργίας πρέπει να πέσει ακόμη 2,5 εκατοστιαίες μονάδες για να αγγίξει το ελάχιστο. Τα συμπεράσματα αυτά ισχύουν και για τα δύο φύλα. Φαίνεται ότι στην περίπτωση των γυναικών το ποσοστό ανεργίας προσέγγισε ταχύτερα το ελάχιστο ύψος, αφού το 2024β απείχε 1,4 εκατοστιαίες μονάδες από αυτό, ενώ των ανδρών πιο αργά, αφού την ίδια περίοδο η απόκλιση έφτανε τις τρεις εκατοστιαίες μονάδες. Το αποτέλεσμα ήταν να περιοριστεί η διαφορά του ποσοστού ανεργίας μεταξύ φύλων σε 4,6 εκατοστιαίες μονάδες. Οι αλλοδαποί είναι μια ακόμη ομάδα που αντιμετωπίζει μεγαλύτερες δυσκολίες εύρεσης απασχόλησης μετά την οικονομική κρίση. Αυτό δεν άλλαξε το 2024β, οπότε το ποσοστό ανεργίας για τους αλ-

λοδαπούς έφτασε το 14,9% έναντι 9,7% για τα άτομα με ελληνική υπηκοότητα.

Επιπλέον, αν εξετάσει κανείς πώς κινήθηκε το ποσοστό ανεργίας κατά ηλικιακή ομάδα, γίνεται σαφές ότι η ομάδα 15-19 ετών συνεχίζει να απέχει περισσότερο από το ελάχιστο (20,3 εκατοστιαίες μονάδες), άρα οι επιπτώσεις της κρίσης απλώνονται στον χρόνο, ενώ η ομάδα 20-24 έχει τη μεγαλύτερη σύγκλιση με μόλις 2,4 εκατοστιαίες μονάδες να απομένουν, οπότε οι επιπτώσεις έχουν σε μεγάλο βαθμό αντισταθμιστεί. Δεν ισχύει το ίδιο για όλους, όμως, αφού η εικόνα διαφοροποιείται μεταξύ φύλων βάσει ηλικίας, καθώς οι γυναίκες 15-19 ετών εμφανίζουν τη μεγαλύτερη απόκλιση από το ελάχιστο (28,6 εκατοστιαίες μονάδες) και ακολουθούν οι γυναίκες άνω των 65 ετών, ενώ η ομάδα 25-29 ετών έχει αγγίξει το ελάχιστο διαχρονικά ποσοστό ανεργίας. Αντίθετα, η ηλικία στους άνδρες φαίνεται να είναι λιγότερο σημαντική ως παράγοντας διαφοροποίησης των προοπτικών εύρεσης απασχόλησης. Το 2024β η ομάδα 15-19 ετών απείχε 13,1 εκατοστιαίες μονάδες από το ελάχιστο, ενώ η ομάδα 45-64 ετών είχε πετύχει τη μεγαλύτερη σύγκλιση, καθώς απέμεναν 2,8 εκατοστιαίες μονάδες. Παρά την ανομοιομορφία που εντοπίζεται στις ηλικιακές ομάδες των νέων, αν τους ομαδοποιήσει κανείς στην ομάδα 15-29 ετών, το ποσοστό ανεργίας παραμένει πολύ υψηλό (18,4%), αν και η διαφορά με τα άτομα 30-64 ετών περιορίστηκε το 2024β σε 10,6 εκατοστιαίες μονάδες, δηλαδή 1,8 εκατοστιαίες μονάδες μικρότερη από το 2023β.

Οι μεταβολές στον αριθμό των ανέργων ηλικίας 15-64 ετών περιγράφουν μια αντίστοιχη εικόνα. Η μείωση έφτασε τις 105,3 χιλ. από το πρώτο τρίμηνο και τις 64,8 χιλ. σε ετήσια βάση, οπότε υπήρχαν 460 χιλ. άνεργοι, δηλαδή 94,1 χιλ. περισσότεροι από το 2008β. Μεγαλύτερη μείωση και τις δύο περιόδους εμφάνισαν οι άνεργες γυναίκες. Ειδικά σε ετήσια βάση η μείωση του αριθμού των ανέργων γυναικών ήταν υπερτριπλάσια των ανδρών. Ωστόσο, οι περισσότεροι άνεργοι συνέχιζαν να είναι γυναίκες το 2024β (56,2% του συνόλου). Αντίστοιχα, με βάση την ηλικία, οι άνεργοι 15-19 ετών αυξήθηκαν, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες, ενώ σχεδόν όλες οι άλλες ηλικιακές ομάδες είδαν τους άνεργους να μειώνονται, με εξαίρεση τους άνδρες 45-64 ετών και τις γυναίκες άνω των 65 ετών. Επιπλέον, ο αριθμός των ανέργων που ανήκουν στην ευρύτερη ομάδα των νέων ηλικίας 15-29 ετών μειώθηκε κατά περίπου 21,1 χιλ. άτομα σε ετήσια βάση, ενώ ο αριθμός των ανέργων ηλικίας 30-64 ετών μειώθηκε κατά 43,7 χιλ. άτομα. Αναλογικά, η μείωση ήταν μεγαλύτερη για τους νέους (13,1% έναντι 12%). Παρ' όλα αυτά, οι νέοι 15-29 ετών υπερ-αντιπροσωπεύονται μεταξύ των ανέργων (29,8% των ανέργων έναντι 18,2% του πληθυσμού και 15,5% του εργατικού δυναμικού).

Εργατικό δυναμικό

Το σύνολο των ανθρώπων άνω των 15 ετών που είτε απασχολούνται είτε ψάχνουν ενεργά για απασχόληση, άρα είναι άνεργοι, έφτασε τα 4,795 εκατ. το δεύτερο τρίμηνο του έτους. Από αυτούς, περίπου το 55% ήταν άνδρες και το υπόλοιπο 45% γυναίκες. Πρόκειται για μια αύξηση 25,5 χιλ. σε ετήσια βάση και 47,8 χιλ. σε τριμηνιαία βάση. Παρά την ανοδική πορεία των τελευταίων ετών, οι απώλειες από την οικονομική κρίση δεν έχουν αναπληρωθεί. Σε συνδυασμό με τη μείωση του πληθυσμού που αναφέρθηκε παραπάνω, το εργατικό δυναμικό συνεχίζει να υπολείπεται κατά 208,5 χιλ. άτομα σε σύγκριση με το 2008β. Μια πιο προσεκτική ματιά φανερώνει ότι οι απώλειες σε εργατικό δυναμικό οφείλονται στους άνδρες (282,6 χιλ. λιγότεροι), καθώς υπήρχαν 74,2 χιλ. περισσότερες γυναίκες στο εργατικό δυναμικό το 2024β.

Παρά το μικρότερο μέγεθος του εργατικού δυναμικού σε σύγκριση με την περίοδο προ κρίσης, το ποσοστό συμμετοχής σε αυτό των ατόμων 15-64 ετών, δηλαδή αυτών που είναι πιο πιθανό να είναι ικανοί και πρόθυμοι να απασχοληθούν, έφτασε το 71% το 2024β αυξημένο κατά 0,7 εκατοστιαίες μονάδες σε ετήσια βάση. Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής διαχρονικά. Περίπου οκτώ στους δέκα άνδρες συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό (78,7%) και περισσότερες από έξι στις δέκα γυναίκες (63,5%). Μια ματιά στη συμμετοχή ανά ηλικιακή ομάδα φανερώνει ότι οι νέες γυναίκες είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν έναντι των μεγαλύτερων σε ηλικία γυναικών και προσομοιάζουν ως προς αυτό στη συμπεριφορά των ανδρών. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι, ενώ οι γυναίκες συμμετέχουν στην αρχή του εργασιακού τους βίου, στη συνέχεια φεύγουν από το εργατικό δυναμικό για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων και η δημιουργία οικογένειας και τα παιδιά στην ομάδα 30-44 ετών ή η πρόωρη συνταξιοδότηση στην ομάδα 45-64 ετών. Διαχρονικά, λόγω των μεταρρυθμίσεων στο συνταξιοδοτικό σύστημα των τελευταίων ετών και των δράσεων για την εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, αναμένεται να επέλθει μεγαλύτερη ομοιομορφία μεταξύ των δύο φύλων, άρα αύξηση του εργατικού δυναμικού, υπό την προϋπόθεση ότι η μείωση του πληθυσμού δεν θα αντισταθμίσει τα όποια οφέλη. Σε κάθε περίπτωση, η συμμετοχή των γυναικών στην Ελλάδα υπολείπεται του αντίστοιχου μεγέθους στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο μέσος όρος το 2024β στην ΕΕ-27 ήταν στο 70,8% για τις γυναίκες 15-64 ετών,

περισσότερες από 7 εκατοστιαίες μονάδες πάνω από την ελληνική επίδοση.

Ειδικότερα, οι επιδόσεις στο πεδίο της συμμετοχής το 2024β σχεδόν ισοφάρισαν το μέγιστο για τους άνδρες, που καταγράφηκε το 2009γ (78,9%), ενώ ξεπέρασαν αισθητά τα επίπεδα συμμετοχής των γυναικών προ κρίσης. Αυτό σημαίνει ότι η τελευταία είχε διαφορετική επίδραση σε άνδρες και γυναίκες. Τους πρώτους τούς έσπρωξε εκτός εργατικού δυναμικού στην αρχή και χρειάστηκαν πολλά χρόνια για να επανέλθουν. Τις δεύτερες τις έσπρωξε στο εργατικό δυναμικό, ενδεχομένως σε μια προσπάθεια να αντισταθμίσουν τις απώλειες στο εισόδημα του νοικοκυριού από την απώλεια της θέσης εργασίας των ανδρών. Η πρόκληση είναι να παραμείνουν οι γυναίκες στο εργατικό δυναμικό, όταν οι οικονομικές συνθήκες βελτιωθούν.

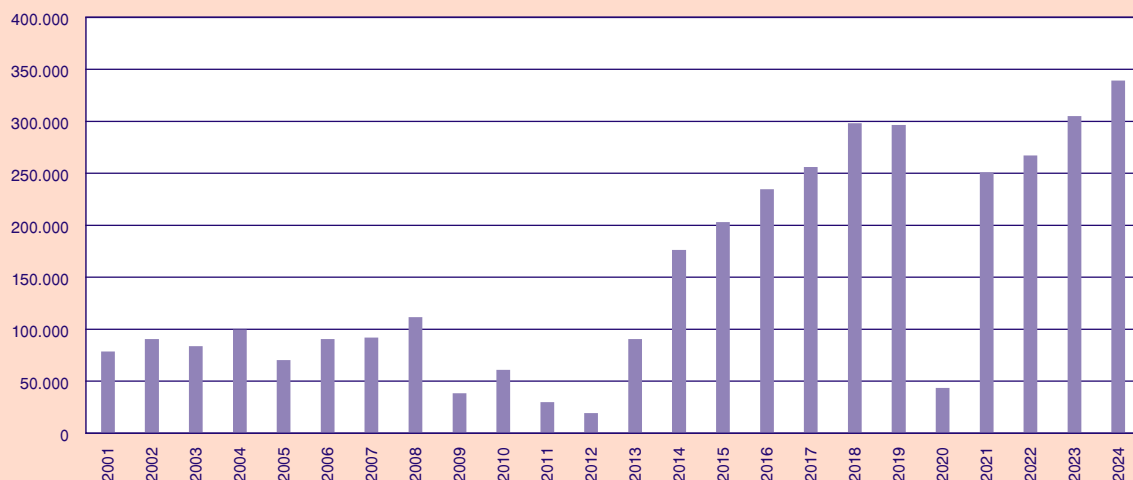
3.1.3. ΕΡΓΑΝΗ

Τα δεδομένα που πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑ-ΝΗ είναι πηγή πολύτιμων πληροφοριών για την εξέλιξη της μισθωτής απασχόλησης, η οποία αποτελεί την κυρίαρχη μορφή σχέσης εργασίας και στη χώρα μας. Με βάση την Eurostat το 2024β το μερίδιο των μισθωτών στην ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών έφτασε το 70,5%³. Οι έξι πρώτοι μήνες του 2024 χαρακτηρίστηκαν από τη δημιουργία περίπου 339 χιλ. νέων θέσεων μισθωτής απασχόλησης. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.1.1, η επίδοση του πρώτου εξαμήνου είναι η καλύτερη των τελευταίων δύο δεκαετιών. Με εξαίρεση το 2020, που σημαδεύτηκε από τη βίαιη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας λόγω του κορονοϊού και των μέτρων κοινωνικής προστασίας, η μισθωτή απασχόληση φαίνεται να συνεχίζει την ανοδική της πορεία, καθώς το πρώτο εξάμηνο του 2023 οι νέες θέσεις ξεπέρασαν επίσης το φράγμα των 300 χιλ. Εξετάζοντας τον κάθε μήνα ξεχωριστά, προκύπτει ότι όλοι οι μήνες είχαν θετικό πρόσημο με εξαίρεση τον Ιανουάριο. Επίσης, σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα του 2023, η επίδοση ήταν καλύτερη κάθε μήνα με εξαίρεση τον Ιανουάριο, όταν το ισοζύγιο ήταν εντονότερα αρνητικό, και τον Ιούνιο, όταν ήταν θετικό, αλλά με 4,8 χιλ. νέες θέσεις λιγότερες σε σύγκριση με τον Ιούνιο του 2023. Τη μεγαλύτερη απόκλιση εμφάνισε ο Μάιος με περισσότερες από 31 χιλ. πρόσθετες νέες θέσεις από τον αντίστοιχο μήνα του 2023. Η ταυτόχρονη αύξηση προσλήψεων και απολύσεων το πρώτο τρίμηνο του 2024 διέυρνε το θετικό ισοζύγιο και αποτελεί ένδειξη ότι έχει αυξηθεί η κινητικότητα στην αγορά εργασίας.

3. Το αντίστοιχο μέγεθος στην ΕΕ-27 ήταν 86,6%. Τα δεδομένα ανακτήθηκαν από εδώ: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsq_egaps_custom_12923973/default/table?lang=en>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1

Ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων, Α' εξάμηνο

Πηγή: Εκθέσεις πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Η σύνθεση των προσλήψεων δεν άλλαξε ουσιαστικά από τα προηγούμενα έτη. Συνολικά υπογράφηκαν 1,7 εκατ. νέες συμβάσεις μισθωτής απασχόλησης τους πρώτους έξι μήνες του έτους, ήτοι 4,7% ή 77,2 χιλ. περισσότερες από το 2023. Πάνω από τις μισές ήταν συμβάσεις πλήρους απασχόλησης (55,4%), περίπου τρεις στις τέσσερις ήταν συμβάσεις μερικής απασχόλησης (35,6%) και μία στις δέκα ήταν συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης. Σε σύγκριση με το 2023 το μερίδιο των προσλήψεων πλήρους απασχόλησης είναι αυξημένο κατά 4 εκατοστιαίες μονάδες, όσο περίπου μειώθηκε το μερίδιο των προσλήψεων μερικής απασχόλησης, ενώ το μερίδιο των συμβάσεων εκ περιτροπής απασχόλησης μειώθηκε οριακά από 9,4% σε 9%. Τα μεγέθη το 2024 προσομοιάζουν περισσότερο σε εκείνα του 2022. Επομένως, η πορεία των προσλήψεων και η σύνθεσή τους δεν προκαλούν ανησυχία.

Οι μετατροπές των συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε ευέλικτες μορφές επίσης αυξήθηκαν το 2024 (20,4 χιλ.) σε σύγκριση με το 2023 (19,5 χιλ.), αλλά παρέμειναν χαμηλότερα από το επίπεδο του 2022 (22,8 χιλ.). Τρεις στις τέσσερις μετατροπές αφορούσαν νέες συμβάσεις μερικής απασχόλησης (74,6%) και σχεδόν μία στις τέσσερις αφορούσαν νέες συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης με τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου (23,1%). Εντυπωσιακή ήταν

η μείωση των μετατροπών σε εκ περιτροπής απασχόληση χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου το πρώτο εξάμηνο του 2024, σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη. Ειδικότερα, μόλις το 2,3% του συνόλου των μετατροπών αφορούσε αυτόν τον τύπο σύμβασης έναντι 8,2% το 2023 και 10,2% το 2022. Πρόκειται για μια ευνοϊκή εξέλιξη.

3.1.4. Κενές θέσεις εργασίας

Οι κενές θέσεις εργασίας (εκτός αγροτικού τομέα) αυξήθηκαν και τα πρώτα δύο τρίμηνα του 2024 σε ετήσια βάση, σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ⁴. Το πρώτο τρίμηνο οι κενές θέσεις διπλασιάστηκαν αγγίζοντας τις 71 χιλ. (70.826), ενώ το δεύτερο τρίμηνο αυξήθηκαν κατά 58,8%. Έτσι, ο αριθμός των κενών θέσεων το 2024β πλησίασε τις 59 χιλ. (58.941). Όπως σημειώθηκε και στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων*, οι κενές θέσεις εργασίας παρουσιάζουν ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια, παρά τη μείωση της ανεργίας. Αυτό εν ολίγοις σημαίνει ότι, αν καλύπτονταν οι κενές θέσεις, το ποσοστό ανεργίας θα ήταν ακόμη χαμηλότερο. Η ανάλυση που ακολουθεί τελεί υπό την αίρεση ότι οι κενές θέσεις που δηλώνονται από τις επιχειρήσεις είναι πραγματικές, αλλά και ότι δηλώνονται στο σύνολό τους.

4. Βλέπε ΕΛΣΤΑΤ (2024), Κενές θέσεις εργασίας: Β' τρίμηνο 2024. Δελτίο Τύπου ΕΛΣΤΑΤ. Διαθέσιμο εδώ: <<https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO41/->>.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.2 Κενές θέσεις το 2024β

	Απασχόληση		Μερίδιο (χιλ.)	Δείκτης κενών θέσεων Ελλάδα		ΕΕ-27 Σύνολο επιχειρήσεων (%)	Κενές θέσεις Ελλάδα Σύνολο επιχειρήσεων (χιλ.)
	(χιλ.)	(%)		Επιχειρήσεις με >10 απασχολούμενους (%)	Σύνολο επιχειρήσεων (%)		
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	706,3	16,3	1,7	1,5	2,2	2,2	12,0
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	439,7	10,2	8,3	4,1	3,2	3,2	36,5
Μεταποίηση	407,5	9,4	2,1	1,6	1,8	1,8	8,6
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	361,1	8,3	2,3	2,2	-	-	8,3
Εκπαίδευση	343,9	7,9	0,8	0,8	-	-	2,8
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	317,0	7,3	1,6	1,6	-	-	5,1
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	289,7	6,7	4,0	2,8	2,8	2,8	11,6
Μεταφορά και αποθήκευση	240,5	5,6	1,6	1,5	2,2	2,2	3,8
Κατασκευές	175,5	4,1	3,1	1,9	3,2	3,2	5,4
Ενημέρωση και επικοινωνία	109,6	2,5	0,9	1,0	3,0	3,0	1,0
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	94,7	2,2	9,3	9,3	3,8	3,8	8,8
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	91,4	2,1	3,6	3,9	-	-	3,3
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	83,9	1,9	0,5	0,5	1,8	1,8	0,4
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	50,6	1,2	5,5	3,0	-	-	2,8
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	48,0	1,1	1,0	1,2	1,6	1,6	0,5
Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	41,7	1,0	2,7	2,6	1,6	1,6	1,1

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Σημείωση: Οι κλάδοι κατατάσσονται με φθίνουσα σειρά βάσει του αριθμού των απασχολούμενων.

Η Eurostat⁵ συλλέγει δεδομένα για το ποσοστό των κενών θέσεων στο σύνολο της απασχόλησης για ολόκληρη την οικονομία και κάθε κλάδο ξεχωριστά. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όμως, δεν υπάρχουν δεδομένα για ολόκληρη την οικονομία, καθώς δεν συλλέγονται πληροφορίες για τον αγροτικό τομέα. Η πλησιέστερη προσέγγιση του συνόλου της οικονομίας είναι η κατηγορία της επιχειρηματικής οικονομίας (business economy). Το ποσοστό κενών θέσεων στην Ελλάδα ήταν 2,2% το 2024β, δηλαδή το ίδιο με τον μέσο όρο της ΕΕ-27. Αποκλίσεις μεταξύ των χωρών σαφώς και υπάρχουν. Για παράδειγμα, το αντίστοιχο μέγεθος στο Βέλγιο ήταν 4,2% και στην Ολλανδία 5,3%, ενώ στην Ισπανία 0,5% και τη Βουλγαρία 0,7%.

Στον Πίνακα 3.1.2 παρουσιάζονται οι κενές θέσεις στους μεγαλύτερους κλάδους σε όρους απασχόλησης στην Ελλάδα και ο μέσος όρος της ΕΕ-27. Στην τελευταία στήλη του πίνακα υπολογίζεται ο αριθμός των κενών θέσεων ως γινόμενο της απασχόλησης με τον δείκτη κενών θέσεων. Στον κλάδο *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών*, τον μεγαλύτερο κλάδο στη χώρα σε όρους απασχόλησης, οι κενές θέσεις έφτασαν το 1,7%, όταν ο μέσος όρος της ΕΕ-27 ήταν 2,2%. Παρά το χαμηλό ποσοστό κενών θέσεων, λόγω αριθμού απασχολουμένων, αυτό ισοδυναμεί με 12 χιλ. κενές θέσεις. Τα μεγαλύτερα κενά εντοπίζονται στον κλάδο *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης*, τόσο σε όρους δείκτη όσο και σε απόλυτο αριθμό. Οι κενές θέσεις αντιστοιχούν στο 8,3% του συνόλου των απασχολουμένων στον κλάδο και, λόγω μεγέθους της απασχόλησης, ο αριθμός τους ξεπερνά τις 36,5 χιλ. Μεγάλος αριθμός κενών θέσεων εντοπίζεται ακόμη στον κλάδο *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες* (11,6 χιλ.), με τον δείκτη να αγγίζει το 6,7%. Τέλος, στη *Μεταποίηση* το

ποσοστό των κενών θέσεων είναι χαμηλό (2,1%) και λίγο πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ στις *Κατασκευές* είναι μία μονάδα υψηλότερος (3,1%), αλλά πάλι κοντά στον μέσο όρο της ΕΕ-27.

Αν συνέκρινε κανείς τους δείκτες στους διάφορους κλάδους στην Ελλάδα και την ΕΕ-27 και έβαζε ως όριο τη μία μονάδα απόκλιση, τότε θα έπρεπε να προβληματιστεί για τους κλάδους *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης*, *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες*, *Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες* και *Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης*. Ειδικά αν, τελικά, οι κενές θέσεις υποδηλώνονται, όπως φαίνεται να προκύπτει για τον κλάδο *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης*, όπου γίνεται λόγος για περισσότερες από 80 χιλ. κενές θέσεις το καλοκαίρι του 2024⁶.

Τέλος, είναι ενδιαφέρον ότι ο δείκτης κενών θέσεων φαίνεται να σχετίζεται με το μέγεθος των επιχειρήσεων. Οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις, δηλαδή αυτές που απασχολούν περισσότερους από 10 εργαζόμενους, έχουν κατά κανόνα λιγότερες κενές θέσεις. Σε έναν βαθμό αυτό είναι αναμενόμενο, καθώς οι μικρές επιχειρήσεις αναζητούν συχνά εργαζόμενους με πολλαπλές αρμοδιότητες και καθήκοντα, οι οποίοι είναι δυσκολότερο να βρεθούν. Αυτό φαίνεται να ισχύει στους περισσότερους κλάδους. Εξαίρεση είναι λίγοι κλάδοι, όπως η *Ενημέρωση και επικοινωνία*, όπου οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις έχουν υψηλότερο ποσοστό κενών θέσεων από το σύνολο, και κάποιοι κλάδοι όπου το μέγεθος δεν φαίνεται να επιδρά, όπως η *Εκπαίδευση* και ο κλάδος *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας*, και οι δύο τελευταίοι με έντονη παρουσία του δημόσιου τομέα.

5. Βλέπε <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/jvs_q_nace2__custom_12909929/default/table?lang=en>

6. Βλέπε <https://www.imerisia.gr/toyrismos/93413_toyrismos-oi-aities-ton-kenon-theseon-ergasias-anazitoyntai-lyseis-tis-teleytaias> όπου συζητούνται οι δηλώσεις του προέδρου της ομοσπονδίας τουρισμού επισιτισμού τον Μάιο του 2024.

3.2. Πώς μεταβάλλεται η παραγωγικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων; Μέση ετήσια μεταβολή ανά μέγεθος επιχειρήσεων, 2009-2023

Βλάσης Μισός

Αρκετές έρευνες έχουν κατά καιρούς επισημάνει τις χαμηλές επιδόσεις του επιπέδου σχετικής παραγωγικότητας των ευρωπαϊκών χωρών¹. Ειδικότερα σε σύγκριση με τις αντίστοιχες επιδόσεις των ΗΠΑ, οι ευρωπαϊκές χώρες εμφανίζονται να υπολείπονται διαχρονικά, εμφανίζοντας ηπιότερες αυξήσεις. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, ο ρυθμός μεταβολής της παραγωγικότητας πολλών χωρών της ΕΕ είναι χαμηλός και χαρακτηρίζεται από διακυμάνσεις. Οι αιτίες των ασθενών μεταβολών ποικίλλουν, αν και ο ρόλος των δομικών χαρακτηριστικών της οικονομικής δραστηριότητας και της κλαδικής εξειδίκευσης των ευρωπαϊκών χωρών επισημαίνεται ολοένα και περισσότερο².

Ως μία από τις βασικές μακροοικονομικές μεταβλητές, η βελτίωση της παραγωγικότητας αποτελεί προϋπόθεση για την επίτευξη κοινωνικής ευημερίας. Η αναβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης και των εισοδημάτων συνδέεται άμεσα και στενά με τα διαχρονικά επίπεδα παραγωγικότητας και τον βαθμό αξιοποίησης των παραγωγικών πόρων. Ειδικότερα, μια σημαντική πτυχή των παρεμβάσεων που στοχεύουν στην προώθηση της παραγωγικότητας αφορά τις παροχές κινήτρων για την ανάπτυξη καινοτομιών των επιχειρήσεων μικρού μεγέθους, οι δραστηριότητες των οποίων διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην παραγωγικότητα της οικονομίας συνολικά³. Η περαιτέρω διαμόρφωση και ενίσχυση του δυναμισμού που χαρακτηρίζει την επιχειρηματικότητα μικρής κλίμακας αποτελούν βασι-

κούς στόχους της αναπτυξιακής πολιτικής, η επίτευξη των οποίων ενθαρρύνει τη δημιουργία προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Υπό αυτό το πρίσμα, παρακάτω παρουσιάζονται οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεγέθυνσης της παραγωγικότητας του επιχειρηματικού τομέα των χωρών της ΕΕ. Τα μέγεθρα έχουν μετατραπεί σε πραγματικούς όρους σύμφωνα με τον αποπληθωριστή του 2015 και με τον όρο παραγωγικότητα υπολογίζεται ο λόγος μεταξύ προστιθέμενης αξίας και απασχολούμενου πληθυσμού. Από τα δεδομένα εξαιρείται ο αγροτικός τομέας και περιλαμβάνονται οι κλάδοι της μεταποίησης και των υπηρεσιών, εκτός χρηματοπιστωτικού και δημόσιου τομέα. Παράλληλα, τα διαγράμματα που ακολουθούν απεικονίζουν τη μέση ετήσια μεταβολή της παραγωγικότητας για την περίοδο 2009 έως 2023, για όλες τις χώρες της ΕΕ, εκτός της Μάλτας.

Στο Διάγραμμα 3.2.1 εμφανίζεται η μέση ετήσια μεταβολή του συνόλου των επιχειρήσεων ανά χώρα της ΕΕ. Η πλέον σημαντική επίδοση αφορά την Ιρλανδία (5,2%), η οποία φημίζεται για το ύψος των επενδύσεων μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών υψηλής τεχνολογίας και ειδικευμένης γνώσης. Ακολουθούν η Λιθουανία, η Βουλγαρία, η Λετονία και η Ρουμανία με ποσοστά κοντά στο 2,7%, ενώ η Δανία, η Τσεχία και η Πολωνία εμφανίζουν μέση ετήσια αύξηση κοντά στο 2%. Στη συνέχεια, πάνω από 1,5% ετήσια αύξηση παρουσιάζουν η Σλοβενία, η Ολλανδία, η Ουγγαρία και η Γερμανία, ενώ μια μεγάλη σειρά 11 χωρών εμφανίζουν θετικές, αλλά αρκετά χαμηλές επιδόσεις. Αρνητική μέση ετήσια επίδοση εκτιμάται για τις ετερόκλητες χώρες όπως το Λουξεμβούργο, η Αυστρία και η Ελλάδα. Αναφορικά με την πρώτη, σημαντικό ρόλο στο αποτέλεσμα διαδραματίζει η αφαίρεση από το δείγμα του χρηματοπιστωτικού τομέα, ο οποίος έχει ιδιαίτερα υψηλή συμμετοχή στην ετήσια προστιθέμενη αξία της οικονομίας του Λουξεμβούργου. Περαιτέρω, η Αυστρία εμφανίζει ορισμένες κρίσιμες προσαρμογές στον τομέα της εξόρυξης και, δευτερευόντως, μια ήπια πτώση των μεταποιητικών δραστηριοτήτων.

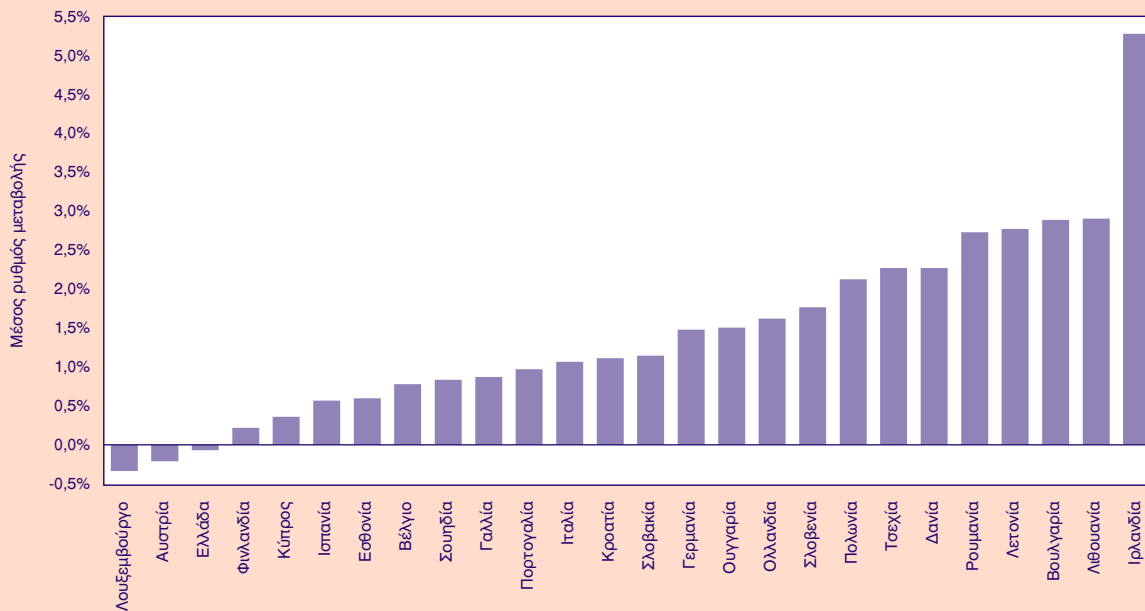
1. Arce Ó. & Sondermann D. (2024), "Low for long? Reasons for the recent decline in productivity", ECB Blog, 6· Claves G., Le Mouel M. & Sgaravatti G. (2022), "Low productivity of European firms: How can policies enhance allocation resources", Working Paper 6/2022, Bruegel, April· Strauss D., Fleming S. & Romei V. (2024), "Europe faces 'competitiveness crisis' as US widens productivity gap", *Financial Times*, 9 March 2024.

2. Buiatti C., Duarte J. B. & Saenz L. F. (2017), "Why is Europe falling behind? Structural transformation and services' productivity differences between Europe and the U.S.", Cambridge-INET Working Paper Series 2017/04· Duernecker G. & Sanchez-Martinez M. (2023), "Structural change and productivity growth in Europe – Past, Present and Future", *European Economic Review*, 151, 1-36.

3. Akcigit U. (2024), "The innovation paradox", *Finance & Development Magazine*, Washington D.C.: International Monetary Fund, 32-35.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.1

Μέση ετήσια μεταβολή παραγωγικότητας του επιχειρηματικού τομέα των χωρών της ΕΕ, μέσος όρος 2009-2023

Πηγή: Eurostat, Structural Business Statistics και υπολογισμοί του συγγραφέα.

Για τον πρώτο τομέα δραστηριότητας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η περίοδος 2009 έως 2023 έχει επηρεαστεί σημαντικά από τη μετάβαση σε πράσινες και οικολογικά ευαίσθητες, μορφές ενέργειας, καθώς και την ανάγκη διαφοροποίησης των τεχνικών παραγωγής. Από την άλλη πλευρά, το διαχρονικά επίπεδο μεταβολής της παραγωγικότητας στην Ελλάδα είναι ουσιαστικά μηδενικό, καλύπτοντας μια μακρά περίοδο κατά την οποία οι επιπτώσεις της κρίσης δεν έχουν ακόμα εξασθενήσει.

Στο Διάγραμμα 3.2.2, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της παραγωγικότητας του επιχειρηματικού τομέα παρουσιάζεται για κάθε μία κατηγορία επιχειρήσεων ξεχωριστά. Το σύνολο των επιχειρήσεων κάθε χώρας της ΕΕ διαχωρίζεται σε τέσσερις βασικές κατηγορίες, βάσει του αριθμού των απασχολουμένων. Επιχειρήσεις με προσωπικό έως εννέα άτομα ταξινομούνται ως «πολύ μικρές». Από 10 έως 49 άτομα κατηγοριοποιούνται ως «μικρές». Από 50 έως 249 άτομα θεωρούνται «μεσαίες», ενώ από 250 άτομα και άνω λογίζονται ως «μεγάλες». Ο παραπάνω τρόπος διαχωρισμού δεν είναι μοναδικός, αλλά αποτελεί τη βάση των υπόλοιπων

τροποποιήσεων που προτείνονται για τον περαιτέρω εμπλουτισμό του⁴.

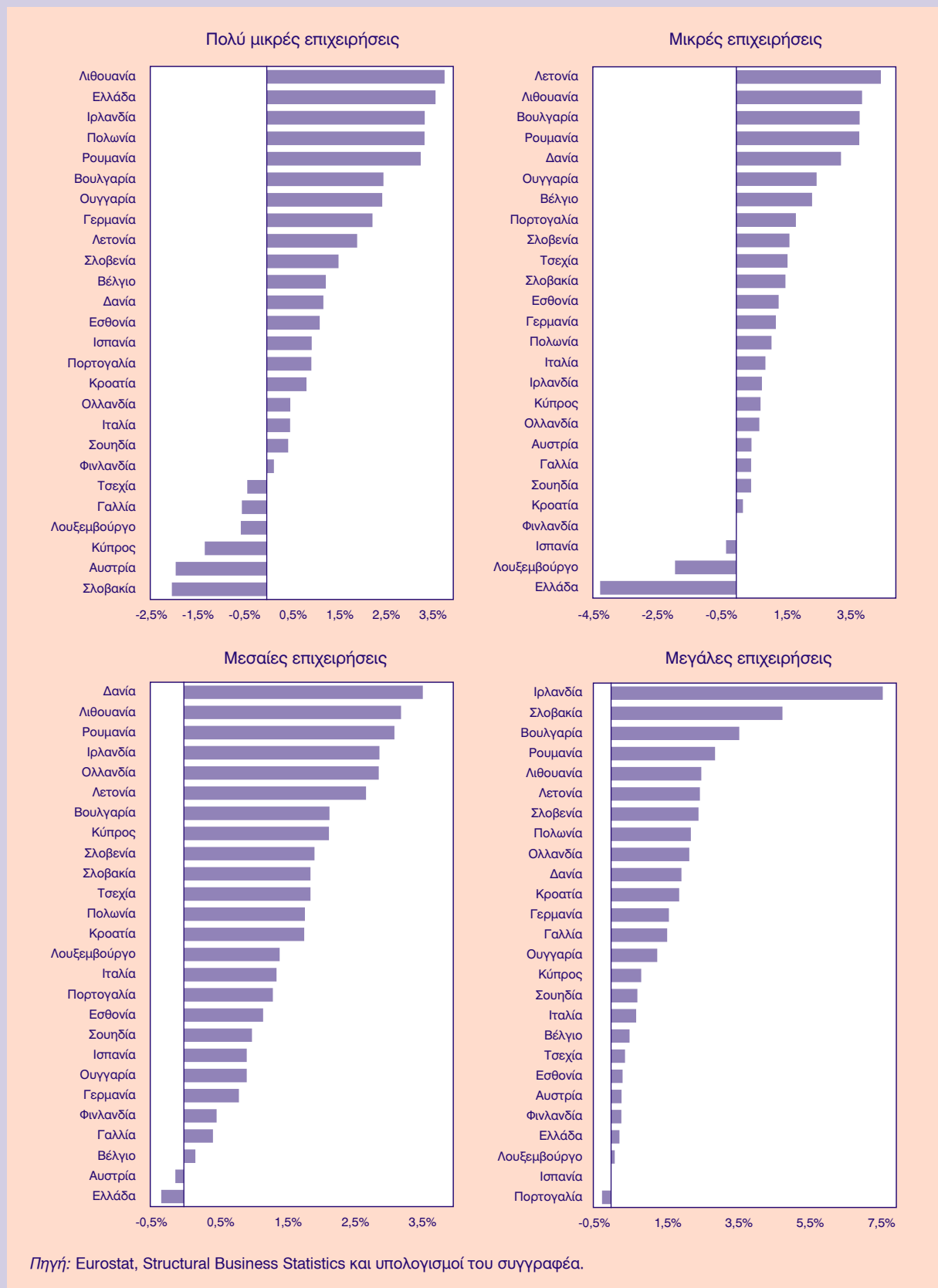
Σύμφωνα με τα δεδομένα, οι χώρες με την υψηλότερη μέση ετήσια παραγωγικότητα των πολύ μικρών επιχειρήσεων καταγράφεται στις Λιθουανία (3,8%), Ελλάδα (3,6%), Ιρλανδία (3,4%), Πολωνία (3,4%) και Ρουμανία (3,3%). Ειδικότερα για την Ελλάδα, το εν λόγω εύρημα αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς αποτυπώνει μια σημαντική αντίρροπη τάση, ικανή να αντισταθμίσει επαρκώς τη συνολική εικόνα της μέσης παραγωγικότητας της οικονομίας των υπόλοιπων ομάδων. Παράλληλα, Λιθουανία (3,9%) και Ρουμανία (3,9%) κατατάσσονται στις υψηλότερες θέσεις μέσης παραγωγικότητας των μικρών επιχειρήσεων, μαζί με τις Βουλγαρία (3,9%) και Δανία (3,3%). Η Ελλάδα, από την άλλη πλευρά, εμφανίζεται τελευταία με σημαντικά αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής (-4,3%).

Στην κατηγορία των μεσαίων επιχειρήσεων, τις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν η Δανία (3,5%), η Λιθουανία (3,2%) και η Ρουμανία (3,1%). Έντεκα χώρες εμφανίζουν επιδόσεις θετικές, αλλά χαμηλό-

4. Αναφορικά με τον ορισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην ΕΕ, βλ. σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 6ης Μαΐου 2003, c(2003), 1422.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.2

Μέση ετήσια μεταβολή παραγωγικότητας ανά κατηγορία μεγέθους επιχειρήσεων των χωρών της ΕΕ, μέσος όρος 2009-2023

τερες του 1,5%, ενώ η μέση παραγωγικότητα στις Ελλάδα και Αυστρία υπολογίζεται αρνητική. Τέλος, στην κατηγορία των μεγάλων επιχειρήσεων, η Ιρλανδία (7,6%), η Σλοβακία (4,8%), η Βουλγαρία (3,6%) και η Ρουμανία (2,9%) κατέχουν τις πρώτες θέσεις. Επτά χώρες καταγράφουν επιδόσεις που κυμαίνονται μεταξύ του 2% και 3%, τέσσερις μεταξύ 1% και 2% και έντεκα χώρες μεταξύ του 0% και 1%. Το τελευταίο στοιχείο αποτελεί ένδειξη του χαμηλού επιπέδου παραγωγικότητας της ΕΕ, καθώς ένα σημαντικό πλήθος χωρών καταγράφει ασθενείς επιδόσεις των μεγάλων επιχειρήσεων από τις οποίες αναμένεται η ανάπτυξη αυξουσών αποδόσεων κλίμακας. Κάτι τέτοιο, όμως, φαίνεται ότι δεν είναι τόσο απλό

να συμβεί. Παράλληλα, η Πορτογαλία με την Ισπανία καταλήγουν σε αρνητικά επίπεδα.

Συμπερασματικά, το διαχρονικό επίπεδο παραγωγικότητας των επιχειρήσεων κάθε χώρας εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τη δομή της οικονομικής δραστηριότητας. Ο τρόπος σχεδιασμού του παραγωγικού προτύπου και η οργάνωση των σχέσεων μεταξύ των επιχειρηματικών μονάδων αποτελούν ένα από τα πλέον ουσιαστικά ζητήματα της βιομηχανικής πολιτικής που επανέρχεται στο προσκήνιο⁵. Η ταξινόμηση κατά μέγεθος επιχειρήσεων βοηθάει στον εντοπισμό των ελλειμμάτων και των πλεονεκτημάτων του παραγωγικού συστήματος, και προσφέρει τη δυνατότητα εξειδίκευσης των προτάσεων πολιτικής.

5. Tett G. (2024), "How to tell good industrial policy from bad", *Financial Times*, 2 May 2024.

Αποπαγκοσμιοποίηση και εμπορικός κατακερματισμός: η θέση της Ελλάδας στο νέο τοπίο

Άρτεμις Στρατοπούλου*

Περίληψη

Το παρόν άρθρο εξετάζει κατά πόσο η αποπαγκοσμιοποίηση έχει επηρεάσει τη μορφή του διεθνούς εμπορίου της Ελλάδας. Επιπλέον, διερευνά τον αντίκτυπο της αποπαγκοσμιοποίησης στις ΗΠΑ, την Κίνα και την Ευρώπη. Χρησιμοποιούνται διάφοροι δείκτες μέτρησης, όπως το εμπόριο ως ποσοστό του ΑΕΠ, ο δείκτης παγκοσμιοποίησης ΚΟΦ καθώς και οι υποδείκτες του, ο δείκτης αποκαλυπτόμενου συγκριτικού πλεονεκτήματος (RCA), ο δείκτης σχετικού πλεονεκτήματος εμπορίου (RTA) καθώς και δείκτες συμμετοχής στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας. Η εμπειρική ανάλυση καλύπτει τη χρονική περίοδο μεταξύ 1970 και 2022. Τα ευρήματα δείχνουν ότι η Ελλάδα βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στο παγκόσμιο εμπόριο και αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις λόγω της υψηλής εξάρτησής της από τις εισαγωγές αγαθών και της περιορισμένης ενσωμάτωσής της στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας. Η ελληνική οικονομία παρουσιάζει διαχρονικά εμπορικά ελλείμματα, τα οποία μετριάζονται εν μέρει από τις εξαγωγές υπηρεσιών, οι οποίες υποστηρίζονται από το ισχυρό συγκριτικό της πλεονέκτημα στις μεταφορές και στις ταξιδιωτικές υπηρεσίες. Οι εξαγωγές αγαθών επικεντρώνονται σε γεωργικά προϊόντα, καύσιμα, ορυκτά και κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, ενώ οι εξαγωγές προϊόντων έντασης κεφαλαίου και τεχνολογίας παραμένουν περιορισμένες. Επίσης, η εγχώρια προστιθέμενη αξία της Ελλάδας στην ξένη τελική ζήτηση

είναι ασθενής. Επιπλέον, το άρθρο παρέχει δεδομένα σχετικά με τη μορφή εμπορίου βασικών παικτών της παγκόσμιας οικονομικής σκηνής, αποκαλύπτοντας σημαντικά σημάδια εμπορικής αποσύνδεσης μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας. Ωστόσο, τα στοιχεία δείχνουν ότι η μορφή εμπορίου της ΕΕ παραμένει σχετικά ανεπηρέαστη.

Λέξεις-κλειδιά: αποπαγκοσμιοποίηση, κατακερματισμός του εμπορίου, συγκριτικό πλεονέκτημα, παγκόσμιες αλυσίδες αξίας

Ταξινόμηση JEL: F01, F41, F60

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου και των χρηματοοικονομικών ροών, ένα φαινόμενο που είναι ευρέως γνωστό ως αποπαγκοσμιοποίηση. Η αποπαγκοσμιοποίηση έχει καταστεί σημαντικό θέμα μεταξύ των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και της ακαδημαϊκής κοινότητας, καθώς παρατηρείται αντιστροφή της τάσης για μεγαλύτερη ενσωμάτωση στην παγκόσμια αγορά, όπως καταδεικνύεται από πολλούς δείκτες, μετά από δεκαετίες αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης στο εμπόριο και στις ροές κεφαλαίων και πληροφοριών. Η έννοια της παγκοσμιοποίησης ανάγεται στην περίοδο 1870-1914 (πρώτο κύμα παγκοσμιοποίησης) και εξελίχθηκε στη συνέχεια σε τρία κύματα. Η περίοδος 1989-2008, που χαρακτηρίζεται ως το τέταρτο κύμα παγκοσμιοποίησης, διακρίθηκε από μεγάλες και συνεχείς αυξήσεις του διασυνοριακού εμπορίου και τη ραγδαία επέκταση των παγκόσμιων αλυσίδων αξίας (World Economic Forum, 2019)¹.

Ωστόσο, μετά την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008, παρατηρήθηκε μια «επιβράδυνση της παγκοσμιοποίησης» (Κωνσταντακοπούλου και Αργυ-

* Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. E-mail: stratorpoul@aub.gr

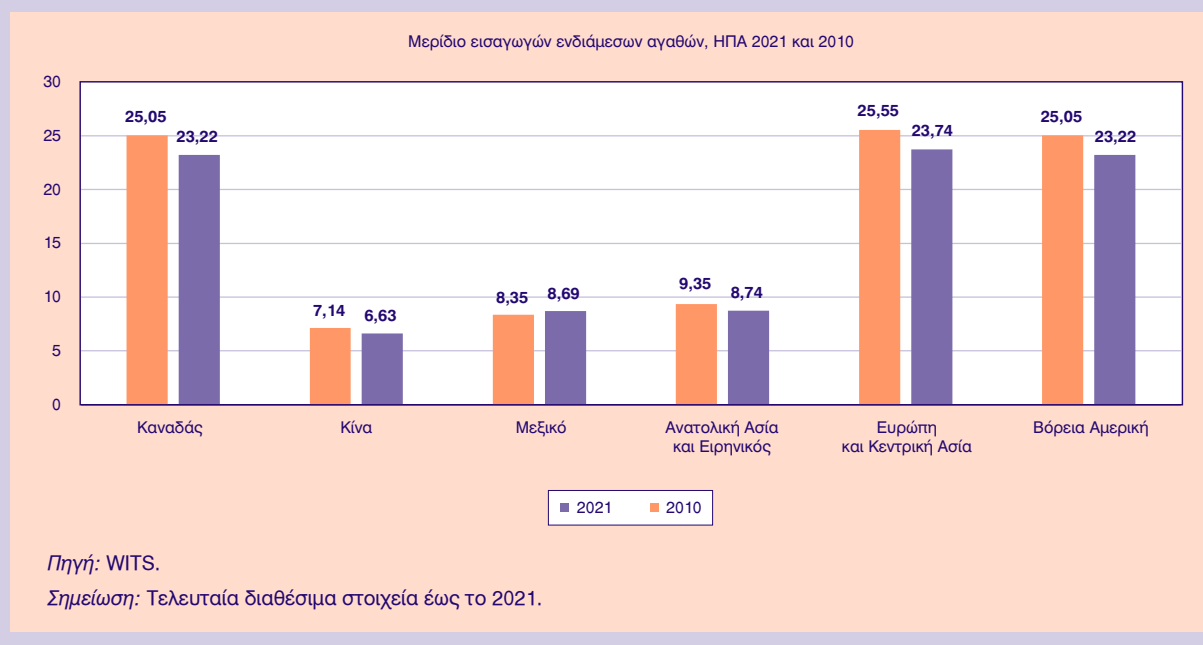
Ευχαριστίες: Επωφεληθήκα από συζητήσεις με τον Αναστάσιο Ρίζο και θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για τα πολύτιμα σχόλιά του. Τυχόν λάθη είναι δικά μου.

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις της συγγραφέως και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

1. Διαθέσιμο στο: *A brief history of globalization*, World Economic Forum (weforum.org).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Εισαγωγές ενδιάμεσων αγαθών των ΗΠΑ με συγκεκριμένους εμπορικούς εταίρους (Καναδάς, Κίνα, Μεξικό, Ανατολική Ασία και Ειρηνικός, Ευρώπη και Κεντρική Ασία, Βόρεια Αμερική), έτη αναφοράς 2010 και 2021

ρόπουλος, 2022), η οποία ενισχύθηκε περαιτέρω κατά τη διάρκεια της έξαρσης της πανδημίας COVID-19². Η μειωμένη ζήτηση κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, αλλά κυρίως οι αυστηρές εμπορικές πολιτικές, ο πόλεμος στην Ουκρανία και οι αναπόφευκτοι εμπορικοί φραγμοί λόγω της πανδημίας, προκάλεσαν σημαντικές διαταραχές στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας. Πολλές επιχειρήσεις, που συνήθιζαν να προμηθεύονται τις εισροές για την παραγωγή τους από όλο τον κόσμο, αντιμετωπίζουν πλέον σοβαρές δυσκολίες και χρειάζεται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες της αγοράς. Ένας τρόπος για να διασφαλίσουν τις εφοδιαστικές τους αλυσίδες είναι να μεταφέρουν την παραγωγή πίσω στη χώρα τους (reshoring) ή σε γειτονικές χώρες (nearshoring), μια επιλογή που ενισχύει τον κατακερματισμό του εμπορίου. Ένας άλλος τρόπος να ενισχυθούν οι εφοδιαστικές αλυσίδες είναι η αύξηση των εμπορικών εταίρων, δηλαδή η διαφοροποίηση των εισαγωγών. Το τελευταίο είναι αυτό που εξηγεί και την εμπορική αποσύνδεση ΗΠΑ-Κίνας μετά από χρόνια ισχυρής εμπορικής αλληλεξάρτησης μεταξύ τους, οι αμερικανικές εισαγωγές πολλών

κατηγοριών προϊόντων από την Κίνα έχουν μειωθεί σημαντικά. Αυτό βέβαια ήταν, στην πραγματικότητα, αποτέλεσμα του «εμπορικού πολέμου» που ξεκίνησε ο Αμερικανός πρόεδρος Ντόναλντ Τραμπ το 2018 και συνεχίστηκε υπό την προεδρία Μπάιντεν, ο οποίος με τη σειρά του διατήρησε πολλές από αυτές τις περιοριστικές πολιτικές.

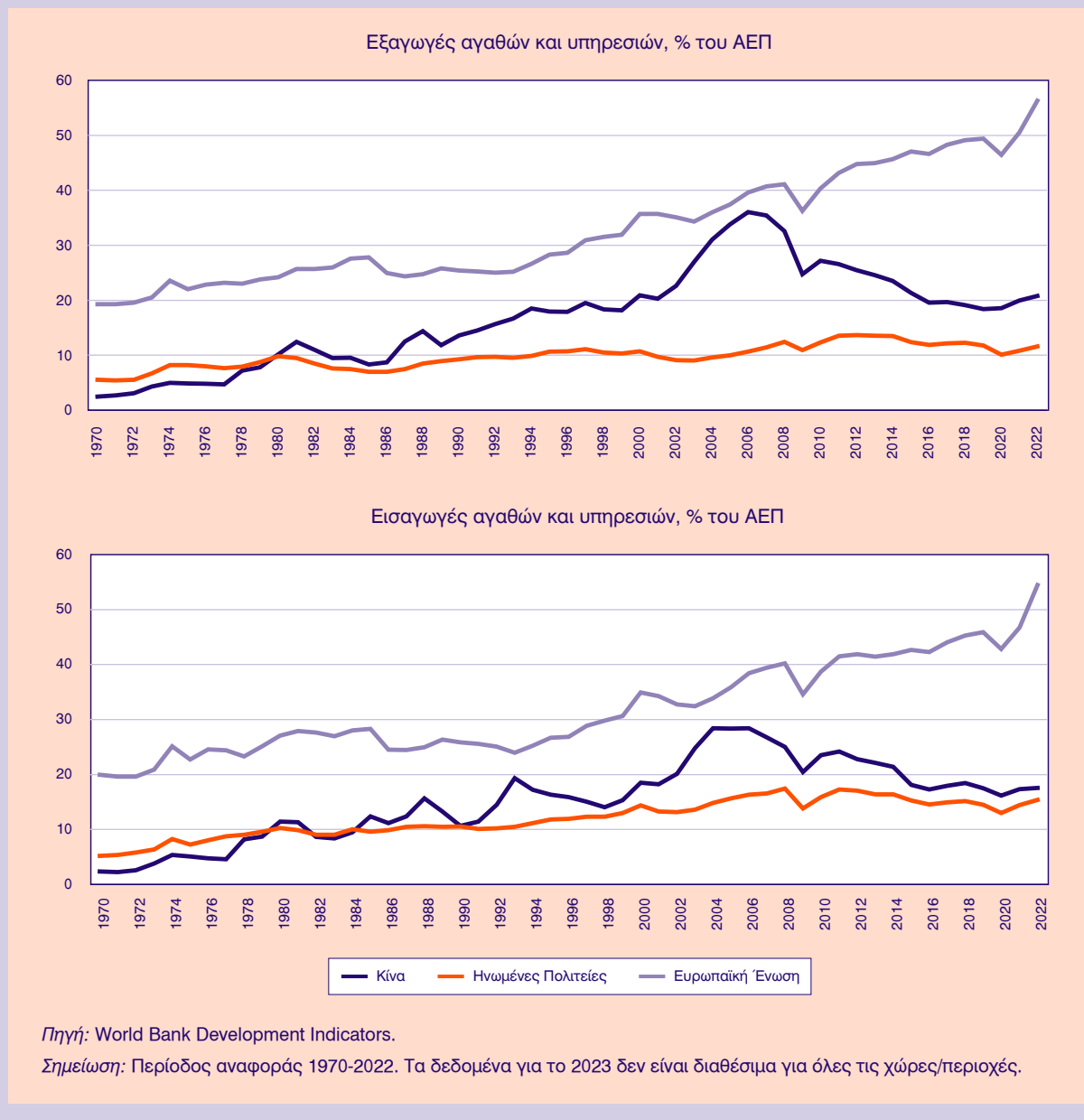
Πράγματι, τα στοιχεία υποδηλώνουν μια μετατόπιση των εισαγωγών ενδιάμεσων αγαθών από την Κίνα και την Ανατολική Ασία προς τον Καναδά, την Ευρώπη και την Κεντρική Ασία (Διάγραμμα 1). Τα μερίδια εισαγωγών ενδιάμεσων αγαθών αυξήθηκαν το 2021 σε σύγκριση με το 2010, ωστόσο, η αύξηση για την Κίνα και την Ανατολική Ασία είναι χαμηλότερη συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιοχές.

Από την άλλη πλευρά, αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι η παγκόσμια οικονομία οδηγείται προς την αποπαγκοσμιοποίηση, δεν υπάρχουν εντούτοις ισχυρά στοιχεία που να υποδηλώνουν κάτι αντίστοιχο για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο Διάγραμμα 2 παρουσιάζονται οι εξαγωγές και οι εισαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ για

2. *Economist*. "Slowbalisation: The steam has gone out of globalisation." *The Economist* (2019): 34-43 <https://www.economist.com/leaders/2019/01/24/the-steam-has-gone-out-of-globalisation?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAjw59q2BhBOEiwAKc0ijXPLiAgAZsmzaFpq nabHOJQc7nNPwCp7_L7-ao40nRedv9vYYoq4hoCXWgQAvD_BwE&gclid=aw.ds>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Εξαγωγές και εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Κίνα, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρωπαϊκή Ένωση

την Κίνα, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρωπαϊκή Ένωση, και είναι προφανές ότι, αν και παρατηρείται επιβράδυνση της παγκοσμιοποίησης για τις ΗΠΑ και την Κίνα, ειδικά μετά την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008, η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις παγκόσμιες αγορές φαίνεται να μην έχει επηρεαστεί σημαντικά.

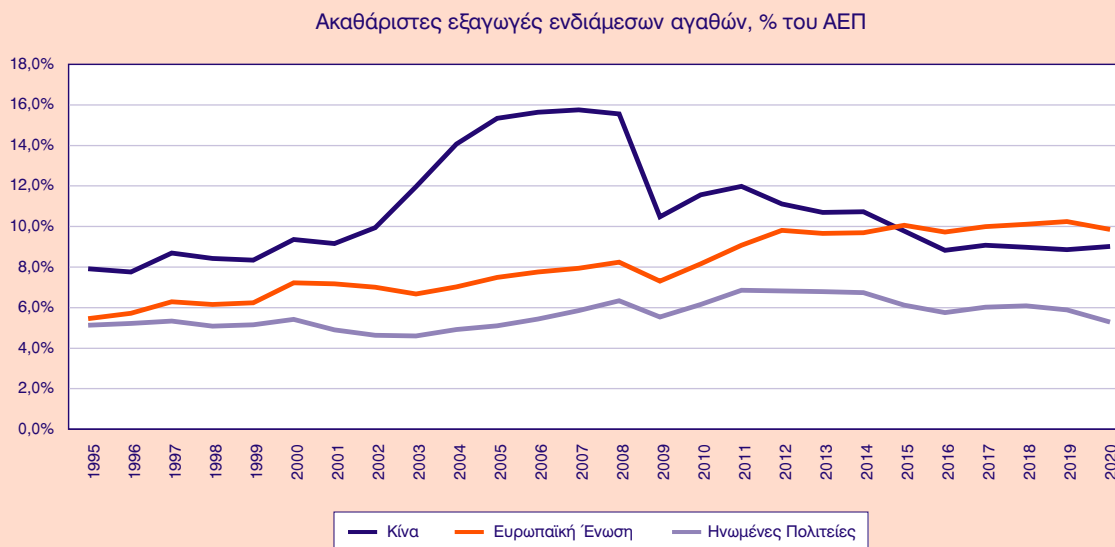
Στις χώρες της ΕΕ, οι εξαγωγές ενδιάμεσων αγαθών, οι οποίες θεωρούνται ένας πολύ αξιόπιστος δείκτης για τη συμμετοχή στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, συνέχισαν να αυξάνονται ως ποσοστό του ΑΕΠ μετά

την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση. Έτσι, η ευρωπαϊκή συμμετοχή στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας δε φαίνεται να έχει επηρεαστεί σημαντικά από τις τάσεις αποπαγκοσμιοποίησης (Darvas, 2020).

Το παρόν άρθρο συνεισφέρει στη σχετική βιβλιογραφία εξετάζοντας τις επιπτώσεις της αποπαγκοσμιοποίησης σε βασικές παγκόσμιες οικονομίες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Κίνα και η Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ αξιολογεί επίσης τη δυναμική του εμπορίου της Ελλάδας σε αυτή τη νέα, εξελισσόμενη και γεμάτη προκλήσεις πραγματικότητα. Παρέχεται μια λεπτομε-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Ακαθάριστες εξαγωγές ενδιάμεσων αγαθών ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Κίνα, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρωπαϊκή Ένωση

Πηγές: World Bank Development Indicators, OECD TiVA και ίδιοι υπολογισμοί.

Σημείωση: Τα στοιχεία από τις δύο πηγές αλληλοεπικαλύπτονται μεταξύ 1995-2020.

ρής ανάλυση, συμβάλλοντας σε μια βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η αποπαγκοσμιοποίηση αναδιαμορφώνει τις παγκόσμιες οικονομικές σχέσεις και εξετάζεται ποιες είναι οι κύριες επιπτώσεις τόσο για μεγάλες όσο και για μικρότερες οικονομίες όπως η Ελλάδα.

Το παρόν άρθρο είναι δομημένο ως εξής: η ενότητα 2 παρουσιάζει τη σχετική βιβλιογραφία, η ενότητα 3 παρουσιάζει τη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται, η ενότητα 4 συζητά τα κύρια ευρήματα και, τέλος, η ενότητα 5 περιέχει τα βασικά συμπεράσματα.

2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Μετά από χρόνια αυξανόμενης ενσωμάτωσης στις παγκόσμιες αγορές, παρατηρούμε σήμερα μια σημαντική επιβράδυνση στις εμπορικές και χρηματοοικονομικές ροές, μια τάση γνωστή ως αποπαγκοσμιοποίηση. Αυτή η μεταστροφή έχει προσελκύσει την προσοχή των υπευθύνων χάραξης πολιτικής αλλά και των ακαδημαϊκών. Κατά τη διάρκεια των χρόνων, η παγκοσμιοποίηση εξελίχθηκε σε τέσσερα διακριτά κύματα, με το πιο πρόσφατο να λαμβάνει χώρα μεταξύ 1989-2008. Αυτό το τελευταίο κύμα χαρακτηρίστηκε από ταχεία ανάπτυξη του διασυνοριακού εμπορίου και υψηλή ενσωμάτωση στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας.

Ωστόσο, μετά την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008 παρατηρήθηκε μια «επιβράδυνση της παγκοσμιοποίησης» (slowbalization), η οποία ενισχύθηκε περαιτέρω με την εμφάνιση της πανδημίας COVID-19. Οι O'Rourke και Williamson (2014) υποστηρίζουν ότι το τελευταίο κύμα παγκοσμιοποίησης δεν διακόπηκε λόγω τεχνολογικής οπισθοδρόμησης, αλλά επειδή οι κυβερνήσεις επέβαλαν διάφορα μέτρα για γεωπολιτικούς και εσωτερικούς λόγους (Chase-Dunn, Kawano and Brewer, 2000· Findlay and O'Rourke, 2003· Jones, 2005, 2007, 2014· Kindleberger, 1973· Meyer, 2017).

Η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στην αυξανόμενη αλληλεξάρτηση μεταξύ των εθνών, ενώ η αποπαγκοσμιοποίηση είναι ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή η αποδυνάμωση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των χωρών. Η εποχή της αποπαγκοσμιοποίησης στην οποία έχουμε εισέλθει μετά τη Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση φαίνεται να καθοδηγείται κυρίως από τις ροές εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις κυβερνητικές πολιτικές. Μια ενδιαφέρουσα άποψη για την προέλευση της αποπαγκοσμιοποίησης παρέχεται από τον Witt (2019), ο οποίος υποστηρίζει ότι η πολιτική διαδραματίζει κεντρικό ρόλο ως κύριος παράγοντας της αποπαγκοσμιοποίησης. Στη μελέτη του, παρουσιάζονται δύο σχετικές θεωρίες της αποπαγκοσμιοποίησης προερ-

χόμενες από την πολιτική επιστήμη, ο φιλελευθερισμός και ο ρεαλισμός. Με βάση αυτές αποδεικνύει ότι η έρευνα για τις διεθνείς επιχειρήσεις πρέπει να ενσωματώσει περισσότερο την πολιτική στην κατανόηση της ποιοτικής αλλαγής που απαιτείται στις στρατηγικές, τις δομές και τις συμπεριφορές των επιχειρήσεων³. Σε κάθε περίπτωση, απαιτείται προσαρμογή των κρατών στα νέα δεδομένα εμπορίου, καθώς η αποπαγκοσμιοποίηση, είτε είναι επίμονη είτε όχι, φέρει σημαντικές επιπτώσεις.

Ο κατακερματισμός του εμπορίου και η αποπαγκοσμιοποίηση μπορούν να επηρεάσουν διάφορες πτυχές μιας οικονομίας, από την οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση έως τη διάρθρωση των βιομηχανιών και τις διεθνείς σχέσεις. Πρόσφατες μελέτες έχουν εξετάσει τις επιπτώσεις της αποπαγκοσμιοποίησης στις παγκόσμιες επιχειρήσεις και στις περιφερειακές οικονομίες, με εμπειρικά στοιχεία που υποδηλώνουν ότι η αποπαγκοσμιοποίηση λαμβάνει χώρα από την περίοδο που ξεκίνησε η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, ιδιαίτερα στις ανεπτυγμένες χώρες (Kim, Li and Lee, 2020).

Ο κατακερματισμός του εμπορίου και η μικρότερη εξάρτηση από τις παγκόσμιες εφοδιαστικές αλυσίδες μπορούν να καταστήσουν τις οικονομίες λιγότερο επιρρεπείς σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς. Για παράδειγμα, οι χώρες που διαφοροποιούν τις εφοδιαστικές τους αλυσίδες και βασίζονται περισσότερο σε εγχώριους ή περιφερειακούς πόρους μπορούν να προστατεύσουν τις οικονομίες τους, ιδιαίτερα σε περιόδους απρόβλεπτων κρίσεων, όπως φυσικές καταστροφές, πανδημίες ή γεωπολιτικές εντάσεις. Επιπλέον, η αποπαγκοσμιοποίηση θα μπορούσε να μειώσει την εξάρτηση από τις εισαγωγές, ειδικά για βασικά αγαθά και τεχνολογίες. Για παράδειγμα, προκειμένου να μειώσουν την ευπάθειά τους σε διαταραχές ή γεωπολιτικές εντάσεις που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τα διεθνή εμπορικά κανάλια, οι χώρες θα μπορούσαν να δώσουν προτεραιότητα στην περιφερειακή συνεργασία ή στην εγχώρια παραγωγή βασικών αγαθών, όπως τα τρόφιμα, η ενέργεια, τα φαρμακευτικά προϊόντα και ο αμυντικός εξοπλισμός. Οι Bailey και De Propriis (2014) εξετάζουν την επαναφορά της παραγωγής του αυτοκινητιστικού τομέα στο Ηνωμένο Βασίλειο, τονίζοντας ότι ένας από τους παράγοντες που οδηγεί στην εγχώρια παραγωγή είναι η αυξημένη συνει-

δητοποίηση της σημασίας της ανθεκτικότητας των εφοδιαστικών αλυσίδων.

Ο κατακερματισμός του εμπορίου μπορεί να οδηγήσει στον επαναπατρισμό θέσεων εργασίας ανακόπτοντας ή αντιστρέφοντας τη διαρροή εργατικού δυναμικού στο εξωτερικό. Με την επαναφορά της παραγωγής είτε σε γειτονικές χώρες (nearshoring) είτε στην ίδια τη χώρα (reshoring), οι χώρες ενδέχεται να δουν αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης, ιδιαίτερα σε τομείς που επλήγησαν από την παγκοσμιοποίηση και την εξωτερική ανάθεση εργασιών (outsourcing). Ωστόσο, αυτή η αύξηση είναι περιορισμένη και όχι τόσο σημαντική όσο θα αναμενόταν (Bailey και De Propriis, 2014).

Η αποπαγκοσμιοποίηση μπορεί επίσης να έχει σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Η παραγωγή και κατανάλωση σε τοπικό επίπεδο μπορούν ενδεχομένως να συνεισφέρουν στη μείωση των εκπομπών άνθρακα που σχετίζονται με τη μεταφορά αγαθών σε μεγάλες αποστάσεις. Μπορούν επίσης να προωθήσουν την ανάπτυξη και τη χρήση πιο «πράσινων» και «καθαρών» πρακτικών παραγωγής. Επιπλέον, οι πολιτικές άνθρακα της ΕΕ μπορούν να οδηγήσουν σε περαιτέρω αποπαγκοσμιοποίηση ενισχύοντας τις εθνικές πολιτικές για το κλίμα και τις τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα.

Μέσω του κατακερματισμού του εμπορίου και της αποπαγκοσμιοποίησης είναι επίσης δυνατή η προστασία των εγχώριων βιομηχανιών από τον αθέμιτο ανταγωνισμό, ειδικά από χώρες με χαλαρούς εργασιακούς και περιβαλλοντικούς κανονισμούς (Stiglitz, 2007). Αυτό μπορεί να προστατεύσει τις εγχώριες βιομηχανίες και να αποτρέψει την απώλεια θέσεων εργασίας. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η αποπαγκοσμιοποίηση μπορεί να βοηθήσει στη διατήρηση του τοπικού χαρακτήρα των πολιτιστικών αξιών και παραδόσεων, υποστηρίζοντας και προωθώντας τις τοπικές επιχειρήσεις και προϊόντα. Η αποπαγκοσμιοποίηση μπορεί να καθοδηγήσει τις χώρες προς πιο αποτελεσματικές εγχώριες ή περιφερειακές πολιτικές που στοχεύουν στην αντιμετώπιση ζητημάτων όπως η εισοδηματική ανισότητα, η περιφερειακή ανάπτυξη ή η προστασία του περιβάλλοντος, βασιζόμενες και επηρεαζόμενες λιγότερο από τη δυναμική της παγκόσμιας αγοράς και τις διεθνείς εμπορικές συμφωνίες.

Ωστόσο, η αποπαγκοσμιοποίηση συνοδεύεται επίσης από σημαντικά μειονεκτήματα και κόστη. Η οι-

3. Ο φιλελευθερισμός αναγνωρίζει τις εγχώριες πολιτικές πιέσεις κατά της παγκοσμιοποίησης ως αιτία της αποπαγκοσμιοποίησης, ενώ ο ρεαλισμός προσδιορίζει ως σημείο εκκίνησης της αποπαγκοσμιοποίησης το τέλος της κυριαρχίας των ΗΠΑ και την επικράτηση της Κίνας ως γεωστρατηγικού ανταγωνιστή. Οι δύο θεωρίες οδηγούν σε διαφορετικές προσδοκίες για τη μελλοντική παγκόσμια οικονομία: ο φιλελευθερισμός προτείνει μια ποικιλία οικονομικών συνδέσεων, ενώ ο ρεαλισμός προβλέπει την εμφάνιση οικονομικών μπλοκ γύρω από μεγάλες χώρες (Witt, 2019).

οικονομική έρευνα έχει εντοπίσει πολλά οφέλη που αποδίδονται στην παγκοσμιοποίηση, όπως η υψηλότερη οικονομική ανάπτυξη, η μείωση της φτώχειας και ο χαμηλότερος πληθωρισμός. Οι λιγότερο ενσωματωμένες αγορές στην παγκόσμια οικονομία, για παράδειγμα, μπορεί να οδηγήσουν σε υψηλότερες τιμές καταναλωτή λόγω του αυξημένου κόστους παραγωγής, των δασμών και του μειωμένου ανταγωνισμού. Ο Rogoff (2003) υποστηρίζει ότι η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης βοηθά στη μείωση του πληθωρισμού και οποιαδήποτε διακοπή της ελεύθερης ροής των παραγωγικών συντελεστών θα επαναφέρει αύξηση των τιμών. Οι λιγότερο ενσωματωμένες αγορές περιορίζουν την πρόσβαση των καταναλωτών σε εισαγόμενα αγαθά, ενώ οι εγχώριες εναλλακτικές λύσεις μπορεί να είναι πιο ακριβές ή χαμηλότερης ποιότητας. Η αποσύνδεση από τις παγκόσμιες αγορές επηρεάζει τις χώρες ως προς τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα, καθώς χάνουν τα οφέλη της εξειδίκευσης. Αυτό θα μπορούσε να θέσει φραγμούς στην καινοτομία, να περιορίσει τη διάδοση της τεχνολογίας και να μειώσει τα κέρδη στην παραγωγικότητα που προκύπτουν από τη συμμετοχή στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας.

Οι πολιτικές προστατευτισμού από μια χώρα μπορεί επίσης να προκαλέσουν αντίποινα από τους εμπορικούς εταίρους, οδηγώντας σε εμπορικές εντάσεις και κλιμακούμενους εμπορικούς πολέμους. Τέτοιες συγκρούσεις μπορούν να διαταράξουν το παγκόσμιο εμπόριο, να αυξήσουν την αβεβαιότητα για τις επιχειρήσεις και να περιορίσουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών.

Ο κατακερματισμός του εμπορίου και η αποπαγκοσμιοποίηση μπορούν να βλάψουν δυσανάλογα τις αναπτυσσόμενες χώρες που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το διεθνές εμπόριο, σε σύγκριση με τις πιο προηγμένες οικονομίες. Ιδιαίτερα για τις ευάλωτες χώρες, η αποπαγκοσμιοποίηση τις αναγκάζει να επανεκτιμήσουν τη θέση τους στις παγκόσμιες αγορές, καθώς οι συμβατικές εμπορικές συμφωνίες και η ομαλή εμπορική συνεργασία με τους εταίρους τους ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο (Jordaan, 2022). Ο περιορισμός της πρόσβασης στις παγκόσμιες αγορές και η μείωση των ξένων επενδύσεων ενδέχεται να εμποδίσουν τις προσπάθειες μείωσης της φτώχειας και να αυξήσουν την εισοδηματική ανισότητα. Οι Khan και Riskin (2001), υπέρμαχοι της παγκοσμιοποίησης, διαπιστώνουν ότι η μείωση της φτώχειας στην Κίνα μπορεί να αποδοθεί στο άνοιγμα της οικονομίας της.

Ο κατακερματισμός των εφοδιαστικών αλυσίδων μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη περιβαλλοντική επιβάρυνση, καθώς οι χώρες δίνουν προτεραιότητα στην

τοπική παραγωγή, συχνά χωρίς αυστηρούς περιβαλλοντικούς κανονισμούς. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε υψηλότερα επίπεδα ρύπανσης, αποψίλωσης των δασών και εξάντλησης πόρων, υπονομεύοντας τις παγκόσμιες προσπάθειες για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης. Οι Wang et al. (2019) διαπιστώνουν ότι η παγκοσμιοποίηση, και ειδικότερα η κοινωνική και πολιτιστική παγκοσμιοποίηση, έχουν επιτρέψει στις ανεπτυγμένες χώρες να μειώσουν σημαντικά τις εκπομπές άνθρακα τους ωστόσο, έχουν οδηγήσει σε περισσότερες εκπομπές στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες.

Ο Hillebrand (2010), αν και υποστηρίζει ότι ο προστατευτισμός μπορεί να βελτιώσει την εισοδηματική ανισότητα σε ορισμένες χώρες, πιστεύει, ωστόσο, ότι μια αντιστροφή της πορείας προς την παγκοσμιοποίηση θα έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία. Επιπλέον, ο Komolov (2021) υπογραμμίζει το γεγονός ότι οι συνθήκες αποπαγκοσμιοποίησης θα μπορούσαν να δώσουν στις χώρες την ευκαιρία να στηρίξουν την εθνική παραγωγή και ανάπτυξη, όμως, η γενική ριζοσπαστικοποίηση του πολιτικού λόγου θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνική ένταση και στρατιωτική σύγκρουση.

Η παγκοσμιοποίηση και η αποπαγκοσμιοποίηση διαθέτουν και πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Ωστόσο, όπως δείχνουν τα στοιχεία, η παγκοσμιοποίηση θα μπορούσε να έχει πιο ουσιαστικά οφέλη. Ενώ η αποπαγκοσμιοποίηση μπορεί να προσφέρει ορισμένα κέρδη, όπως αυξημένη ανθεκτικότητα και προστασία των τοπικών βιομηχανιών, εντούτοις οδηγεί σε μειωμένη οικονομική ανάπτυξη, περιορισμένες ευκαιρίες καινοτομίας και υψηλότερες τιμές για τους καταναλωτές. Οι επιπτώσεις αυτές φαίνεται να είναι πιο έντονες για τις λιγότερο ανεπτυγμένες και ευάλωτες οικονομίες. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στη διατήρηση της παγκόσμιας οικονομικής ολοκλήρωσης για την προώθηση της συνολικής ευημερίας και της βιώσιμης ανάπτυξης, λαμβάνοντας πάντα υπόψη ότι τα έθνη θα πρέπει να προάγουν τη συνεργασία μεταξύ τους για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων, την ενίσχυση της αμοιβαίας κατανόησης και την οικοδόμηση μιας ανθεκτικής παγκόσμιας οικονομίας.

3. Μεθοδολογία

Για την ανάλυση, το παρόν άρθρο χρησιμοποιεί διάφορους δείκτες μέτρησης: το εμπόριο ως ποσοστό του ΑΕΠ, τον δείκτη παγκοσμιοποίησης KOF και τους υποδείκτες του, τον δείκτη αποκαλυπτόμενου συ-

γκριτικού πλεονεκτήματος, τον δείκτη σχετικού πλεονεκτήματος εμπορίου καθώς και δείκτες συμμετοχής στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας.

Το εμπόριο ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι ένας από τους πλέον χρησιμοποιούμενους δείκτες και ορίζεται ως το άθροισμα των εξαγωγών και εισαγωγών μιας χώρας ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της.

Εκτός από τον τυπικό, και συχνά αναφερόμενο, λόγο εμπορίου προς ΑΕΠ, ο δείκτης παγκοσμιοποίησης KOF παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις τάσεις παγκοσμιοποίησης λαμβάνοντας υπόψιν την οικονομική, κοινωνική και πολιτική διάσταση της έννοιας. Είναι ένας σύνθετος δείκτης και αποτελεί μια αναθεωρημένη έκδοση του αρχικού δείκτη που εισήγαγε ο Dreher (2006) και επικαιροποιήθηκε από τους Dreher et al. (2008). Η τελευταία έκδοση του KOF περιλαμβάνει τόσο *de facto* όσο και *de jure* δείκτες στις διάφορες διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης βασισμένους σε 43 μεταβλητές. Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται κυρίως στην οικονομική παγκοσμιοποίηση, η οποία χωρίζεται περαιτέρω σε εμπορική και χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση.

Ο Δείκτης Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης KOF είναι ένας σύνθετος δείκτης εμπορικών και χρηματοοικονομικών συνιστωσών της παγκοσμιοποίησης, που περιέχει τόσο *de jure* (εμπορικοί κανονισμοί, εμπορικοί φόροι, δασμοί και εμπορικές συμφωνίες, περιορισμοί επενδύσεων, άνοιγμα κεφαλαιακού λογαριασμού και διεθνείς επενδυτικές συμφωνίες) όσο και *de facto* (εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών και ποικιλομορφία εμπορικών εταίρων, άμεσες ξένες επενδύσεις, επενδύσεις χαρτοφυλακίου, διεθνές χρέος, διεθνή αποθέματα και διεθνείς πληρωμές εισοδημάτων) μέτρα.

Ο Δείκτης Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος (Revealed Comparative Advantage) προτάθηκε από τον Balassa (1965) προκειμένου να υπολογιστεί το συγκριτικό πλεονέκτημα ή μειονέκτημα μιας χώρας σε μια συγκεκριμένη κατηγορία αγαθών ή υπηρεσιών, όπως καταγράφεται από τις εμπορικές ροές. Ο Δείκτης Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος βασίζεται στη θεωρία του εμπορίου του Ricardo και χρησιμοποιεί δεδομένα εμπορίου για να «αποκαλύψει» διαφορές στην παραγωγικότητα μεταξύ χωρών. Πιο συγκεκριμένα, ο Δείκτης Αποκαλυπτόμενου Συ-

γκριτικού Πλεονεκτήματος δηλώνει ότι μια χώρα έχει αποκαλυπτόμενο συγκριτικό πλεονέκτημα σε ένα συγκεκριμένο προϊόν i όταν η αναλογία των εξαγωγών του προϊόντος i προς το σύνολο των εξαγωγών της σε όλα τα αγαθά (προϊόντα) υπερβαίνει τον ίδιο λόγο για τον κόσμο συνολικά:

$$RCA = \frac{\frac{X_i}{\sum_{j \in P} X_j}}{\frac{X_{wi}}{\sum_{j \in P} X_{wj}}} \geq 1$$

όπου P είναι το σύνολο όλων των προϊόντων (με $i \in P$), X_i είναι οι εξαγωγές του προϊόντος i της χώρας, X_{wi} είναι οι παγκόσμιες εξαγωγές του προϊόντος i , $\sum_{j \in P} X_j$ είναι οι συνολικές εξαγωγές της χώρας (όλων των προϊόντων j που ανήκουν στο σύνολο P), και $\sum_{j \in P} X_{wj}$ είναι οι συνολικές εξαγωγές του κόσμου (όλων των προϊόντων j που ανήκουν στο σύνολο P). Όταν $RCA > 1$, μια χώρα λέγεται ότι έχει αποκαλυπτόμενο συγκριτικό πλεονέκτημα για ένα συγκεκριμένο προϊόν ή υπηρεσία. Όσο υψηλότερη είναι η τιμή του Δείκτη Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος μιας χώρας για μια δεδομένη κατηγορία προϊόντος/υπηρεσίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η εξαγωγική της δυναμική σε αυτήν.

Ο Vollrath (1991) τροποποίησε τον δείκτη Balassa (Δείκτης Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος) για να ενσωματώσει τόσο τις εξαγωγικές όσο και τις εισαγωγικές συνιστώσες, υπολογίζοντας τη διαφορά μεταξύ του αποκαλυφθέντος συγκριτικού εξαγωγικού πλεονεκτήματος και του αποκαλυφθέντος εισαγωγικού πλεονεκτήματος. Επομένως, ο δείκτης Σχετικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου (Relative Trade Advantage) υπολογίζεται ως εξής:

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMA_{ij}$$

όπου RXA_{ij} είναι το αποκαλυφθέν συγκριτικό πλεονέκτημα στις εξαγωγές και είναι ταυτόσημο με τον Δείκτη Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος που υπολογίστηκε παραπάνω⁴:

$$RXA = \frac{\frac{X_i}{\sum_{j \in P} X_j}}{\frac{X_{wi}}{\sum_{j \in P} X_{wj}}}$$

4. Ο Δείκτης Σχετικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου (RTA) μπορεί να λάβει αρνητικές τιμές, καθώς μετριέται ως η διαφορά μεταξύ RXA και RMA . Το σχετικό εξαγωγικό πλεονέκτημα είναι στην πραγματικότητα το σχετικό συγκριτικό πλεονέκτημα (RCA), καθώς ο Δείκτης Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος (RCA) χρησιμοποιεί μόνο τις εξαγωγές για την κατασκευή του.

και RMA_{ij} είναι το αντίστοιχο συγκριτικό πλεονέκτημα στις εισαγωγές και υπολογίζεται με παρόμοιο τρόπο:

$$RMA = \frac{\frac{M_i}{\sum_{j \in P} M_j}}{\frac{M_{wi}}{\sum_{j \in P} M_{wj}}}$$

Τέλος, η ένταξη στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας αξιολογείται με βάση την εγχώρια προστιθέμενη αξία στην ξένη τελική ζήτηση και την ξένη προστιθέμενη αξία στην εγχώρια τελική ζήτηση. Η εγχώρια προστιθέμενη αξία που ενσωματώνεται στην ξένη τελική ζήτηση δείχνει πόσο εγχώριο προστιθέμενο προϊόν περιλαμβάνεται, μέσω των άμεσων τελικών εξαγωγών και μέσω των έμμεσων εξαγωγών ενδιάμεσων προϊόντων, στη ζήτηση των ξένων τελικών καταναλωτών. Η ξένη προστιθέμενη αξία που ενσωματώνεται στην τελική εγχώρια ζήτηση δείχνει πόσο από το προστιθέμενο προϊόν που περιλαμβάνεται στα τελικά αγαθά και υπηρεσίες (που αγοράζονται από νοικοκυριά, κυβέρνηση, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς που εξυπηρετούν τα νοικοκυριά και ως επενδύσεις), προέρχεται από το εξωτερικό.

4. Εμπειρικά αποτελέσματα

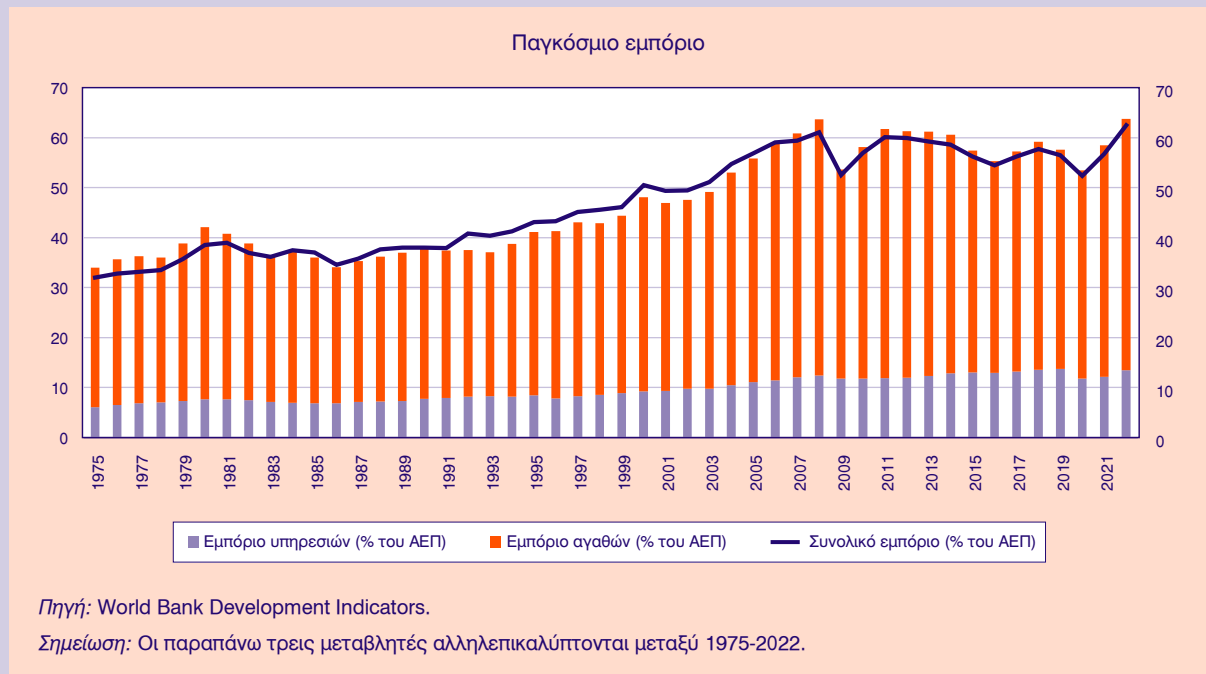
4.1. Ενδείξεις επιβράδυνσης

Βασικά στοιχεία της παγκοσμιοποίησης είναι η αυξανόμενη ολοκλήρωση και αλληλεξάρτηση των οικονομιών σε όλο τον κόσμο, η ελεύθερη διασυνοριακή κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων, η μετακίνηση εργατικού δυναμικού και η μεταφορά γνώσης και τεχνολογίας πέρα από τα διεθνή σύνορα (IMF, 2008)⁵. Το 2008, το παγκόσμιο εμπόριο κορυφώθηκε στο 61,1% του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ στη συνέχεια παρέμεινε στάσιμο μεταξύ 56%-59%. Το 2020, μετά την πανδημία, το παγκόσμιο εμπόριο μειώθηκε κατά 7,2% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (Διάγραμμα 4). Τα στοιχεία δείχνουν επίσης ότι το εμπόριο αγαθών αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο ποσοστό του συνολικού εμπορίου παρουσιάζοντας, ωστόσο, μείωση κατά 18% μεταξύ 2008-2009. Οι συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών μειώθηκαν κατά 5% την ίδια περίοδο.

Στο Διάγραμμα 5 απεικονίζονται ο Γενικός Δείκτης και ο Δείκτης Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης KOF για την περίοδο 1970-2021. Τα στοιχεία δείχνουν μια

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

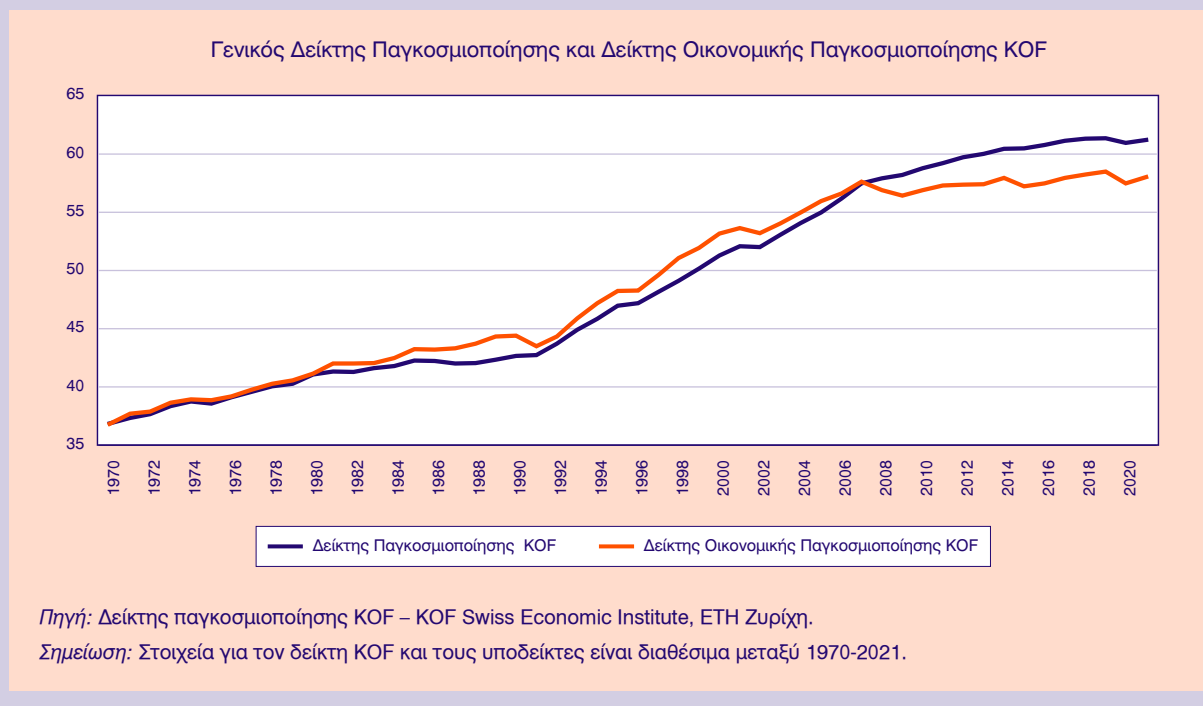
Παγκόσμιο εμπόριο, εμπόριο αγαθών και εμπόριο υπηρεσιών, ως ποσοστά του ΑΕΠ, 1975-2022

5. Διαθέσιμο στο: *Issues Brief - Παγκοσμιοποίηση: Μια σύντομη επισκόπηση* (imf.org).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

Γενικός Δείκτης Παγκοσμιοποίησης και Δείκτης Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης KOF, Κόσμος, 1970-2021

ανοδική τάση του Γενικού Δείκτη, πράγμα που σημαίνει ότι η παγκόσμια αγορά γίνεται ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένη με την πάροδο των ετών. Ωστόσο, ο Δείκτης Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης παρουσιάζει στασιμότητα ιδιαίτερα μετά την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008. Επομένως, η πορεία του Δείκτη Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης υποδηλώνει τον περιορισμό της συνεχιζόμενης τάσης ενσωμάτωσης στην παγκόσμια αγορά εμπορίου. Η τάση αυτή θα μπορούσε να αποδοθεί τόσο στα *de jure* όσο και στα *de facto* μέτρα (βλέπε Διάγραμμα 6 παρακάτω).

Το Διάγραμμα 6 δείχνει ότι, σύμφωνα τόσο με τα *de jure* όσο και με τα *de facto* μέτρα του δείκτη, η οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει επιβραδυνθεί μετά την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008. Πιο συγκεκριμένα, οι εμπορικοί κανονισμοί, οι φόροι και οι δασμοί αυξήθηκαν, όπως δείχνει ο *de jure* δείκτης παγκοσμιοποίησης του εμπορίου, ενώ η *de facto* συνιστώσα της παγκοσμιοποίησης του εμπορίου παρουσιάζει αξιοσημείωτη στασιμότητα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα κατά την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση και την πανδημική κρίση του 2020, σημαντική μείωση, σηματοδοτώντας την είσοδο σε μια εποχή φθίνουσας ολοκλήρωσης στις παγκόσμιες αγορές. Ωστόσο, αξίζει

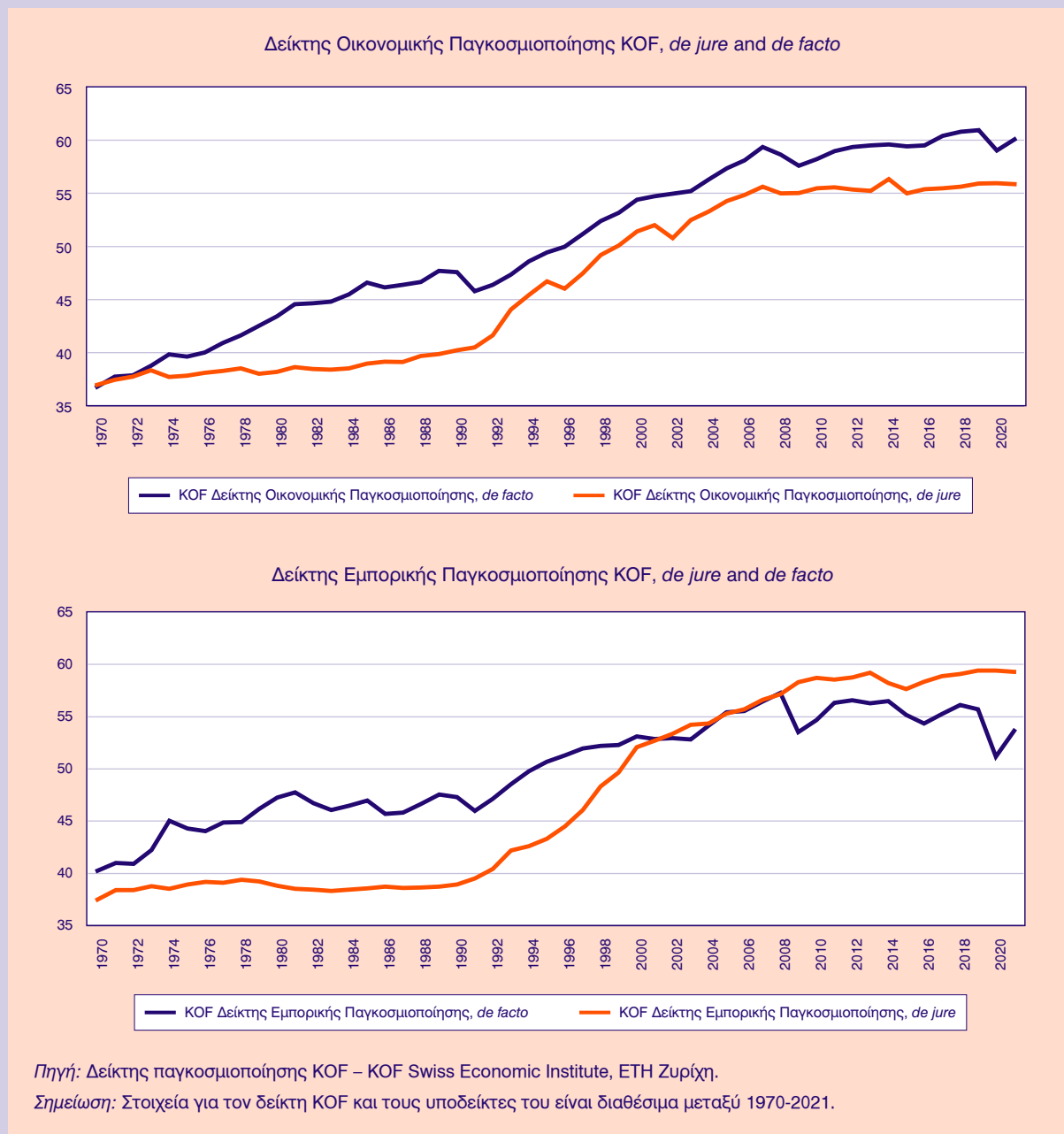
να σημειωθεί ότι η αποπαγκοσμιοποίηση είναι πιο εμφανής μέσω της εμπορικής συνιστώσας του Δείκτη Παγκοσμιοποίησης KOF σε σύγκριση με τη χρηματοοικονομική συνιστώσα (Διάγραμμα 7 πιο κάτω). Αυτό σημαίνει ότι οι εμπορικοί δείκτες φαίνεται να επηρεάζονται από τις τρέχουσες αυστηρές εμπορικές πολιτικές και, κατά συνέπεια, αντικατοπτρίζουν μειώσεις των εμπορικών ροών.

4.2. Ο κατακερματισμός του παγκόσμιου εμπορίου στο προσκήνιο

Τα στοιχεία αυτά, σε συνδυασμό με το πρόσφατα διαμορφωμένο τοπίο πολιτικής, υποδηλώνουν ένα εξαιρετικά δυσίωνο μέλλον για το διασυνοριακό εμπόριο, με αύξηση των εμπορικών περιορισμών. Η αύξηση των μη δασμολογικών μέτρων και των στρεβλωτικών επιδοτήσεων μετά την πανδημία και τον πόλεμο Ρωσίας-Ουκρανίας υποδηλώνει αυξανόμενους κινδύνους κατακερματισμού του παγκόσμιου εμπορίου. Η ενίσχυση του προστατευτισμού θα μπορούσε να διαιρέσει τα έθνη σε αντίπαλα μπλοκ, οδηγώντας σε σημαντικό οικονομικό κόστος. Για παράδειγμα, οι Bolhuis, Chen και Kett (2023) εξετάζουν εναλλακτικά σενάρια κατακερματισμού του παγκόσμιου εμπορίου και διαπιστώνουν ότι οι απώλειες στην παραγωγή μπο-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

Δείκτης Οικονομικής και Εμπορικής Παγκοσμιοποίησης KOF, *de jure* και *de facto*, Κόσμος, 1970-2021

ρεί να είναι σημαντικές για όλες τις ομάδες χωρών, ιδιαίτερα όμως για τις χώρες χαμηλού εισοδήματος.

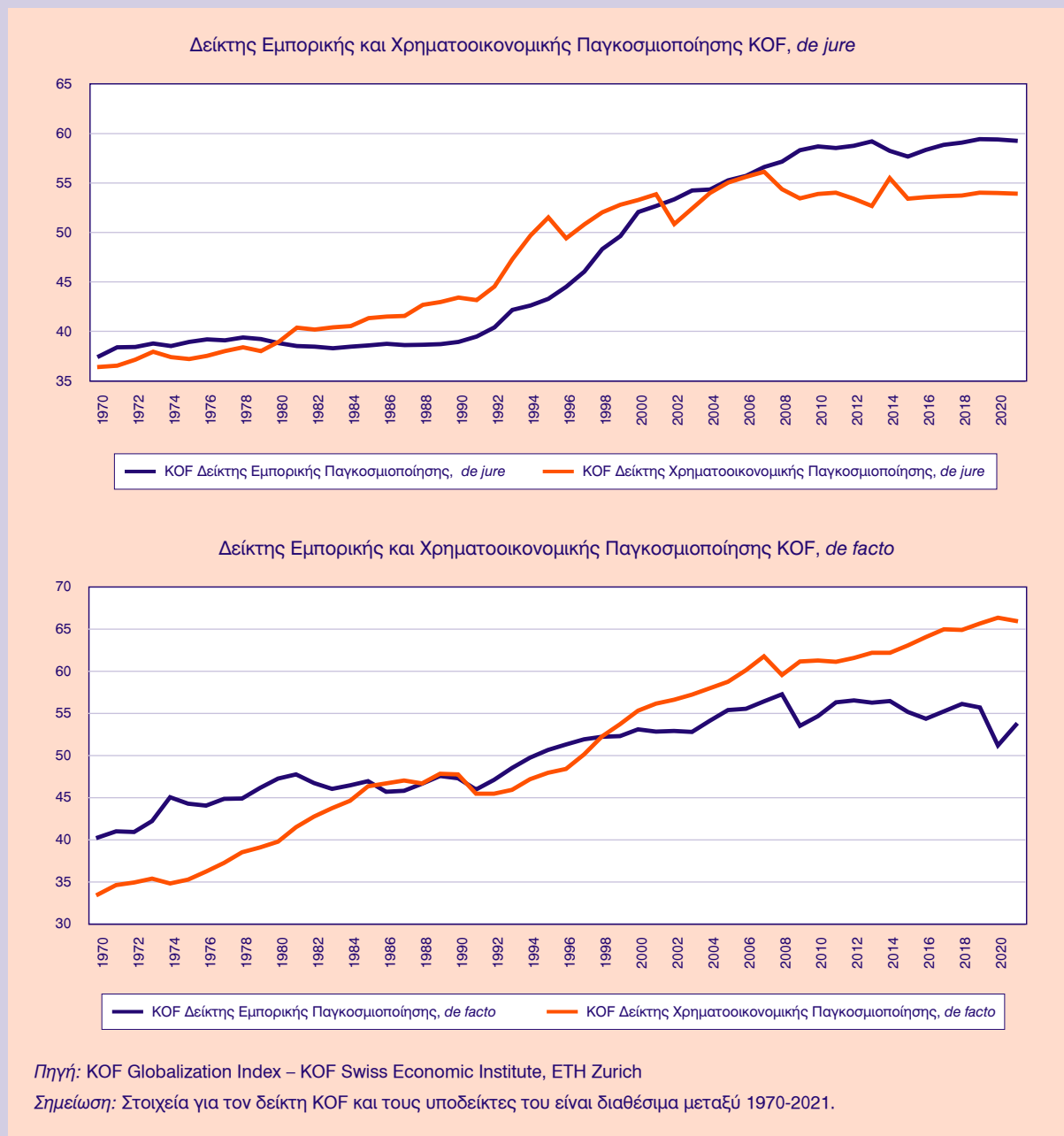
4.3. Πώς επηρεάζεται η Ελλάδα;

Η Ελλάδα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο παγκόσμιο εμπόριο σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ, όπως αποδεικνύεται από το ποσοστό του εμπορίου ως

προς το ΑΕΠ (Διάγραμμα 8 πιο κάτω). Παρακάτω παρουσιάζονται στοιχεία για το πώς επηρεάζεται η Ελλάδα από τον κατακερματισμό του εμπορίου και την αποπαγκοσμιοποίηση, παρουσιάζοντας και αναλύοντας στοιχεία σχετικά με το εξαγωγικό της προφίλ, τη συμμετοχή της στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας και το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα, το οποίο διαμορφώνει τη δομή του εμπορίου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

Δείκτης Εμπορικής και Χρηματοοικονομικής Παγκοσμιοποίησης KOF, *de jure* και *de facto*, Κόσμος, 1970-2021

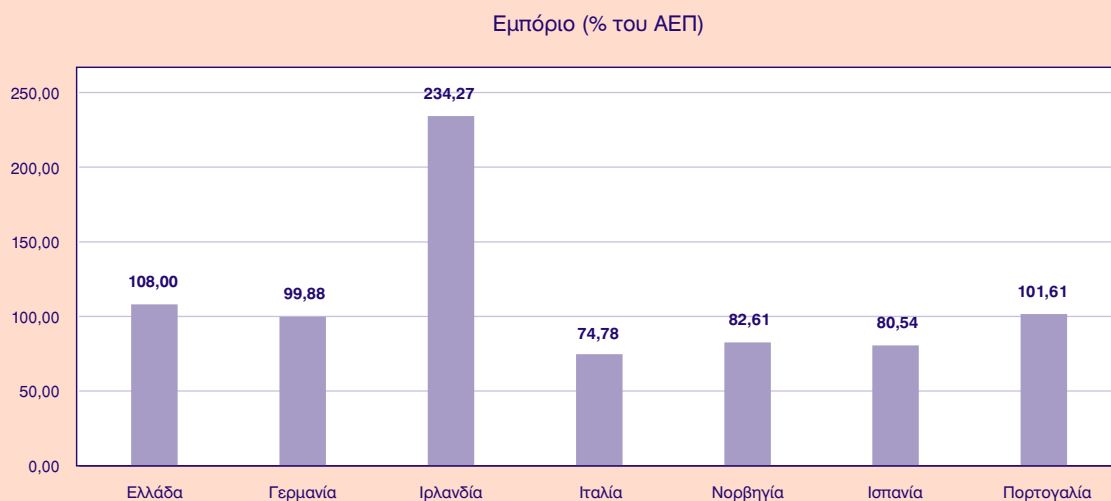

4.3.1. Ελλάδα: Στοιχεία για το εμπόριο, την ενσωμάτωση στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας και το συγκριτικό πλεονέκτημα

Το Διάγραμμα 9 παρουσιάζει την ανάλυση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών για την Ελλάδα, ενώ τα Διαγράμματα 10 και 11 δείχνουν τις εξαγωγές και τις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών. Είναι προφανές ότι η Ελλάδα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις

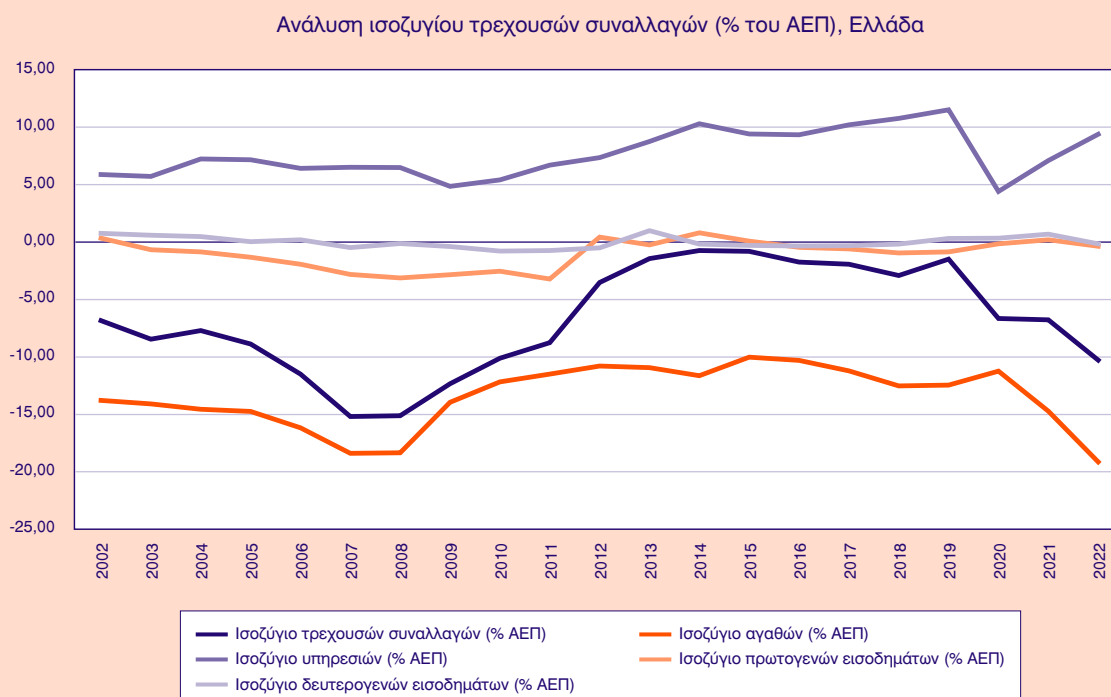
εισαγωγές αγαθών, ενώ το εξαγωγικό της προφίλ δεν είναι τόσο ανταγωνιστικό. Ωστόσο, το ισοζύγιο υπηρεσιών είναι διαχρονικά θετικό, κυρίως λόγω της υψηλής εξάρτησης της Ελλάδας από τις τουριστικές υπηρεσίες. Σύμφωνα με τα παρουσιαζόμενα στοιχεία, η Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση συνέβαλε σημαντικά στην επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο έφτασε το 14,92% του ΑΕΠ το 2008, όμως, από το 2012 και έπειτα άρχισαν

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8
Εμπόριο (% του ΑΕΠ), 2022

Πηγή: World Bank Development Indicators.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9
Ανάλυση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως % του ΑΕΠ, Ελλάδα, 2002-2022

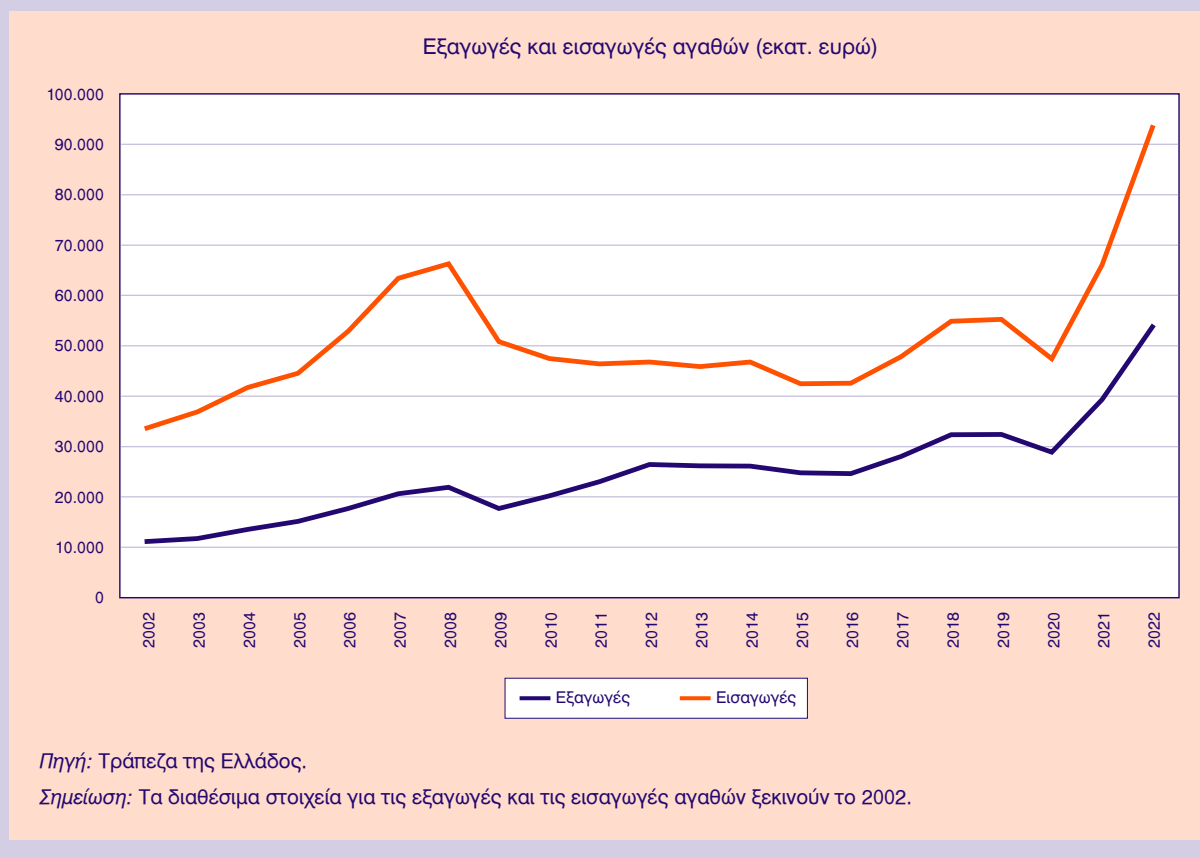

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ΕΛΣΤΑΤ, ίδιοι υπολογισμοί.

Σημείωση: Τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ξεκινούν το 2002.

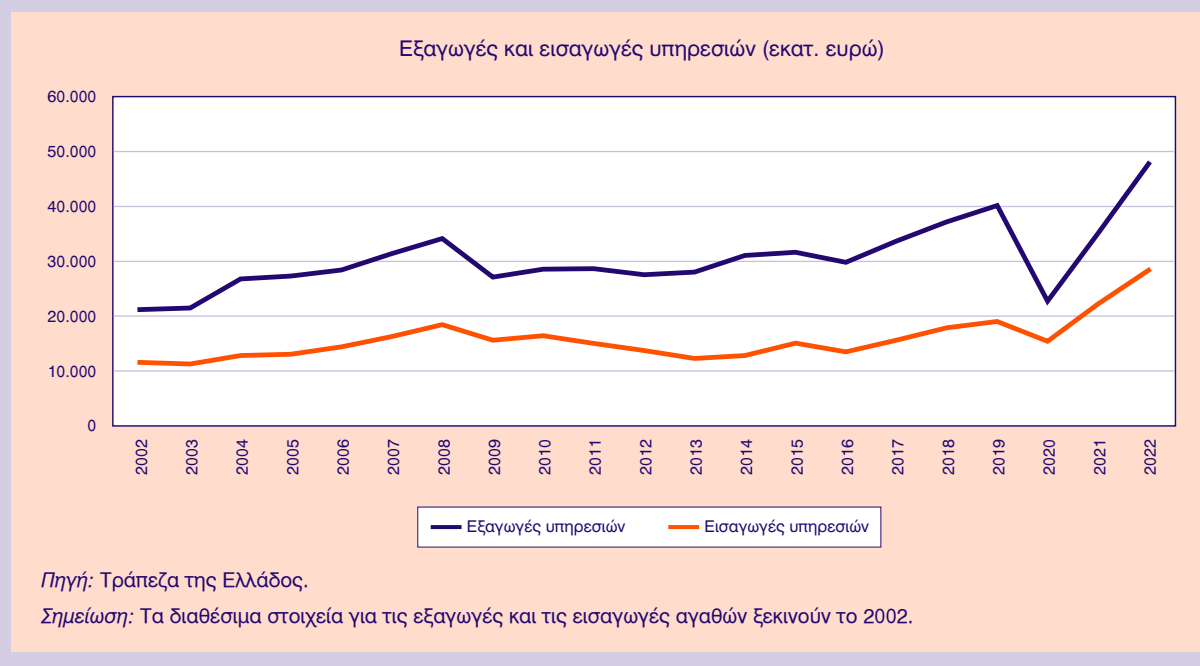
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10

Εμπόριο αγαθών στην Ελλάδα για την περίοδο 2002-2022

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

Εμπόριο υπηρεσιών στην Ελλάδα για την περίοδο 2002-2022

να εμφανίζονται σημάδια ανάκαμψης (Κωνσταντακούλου, 2015). Επιπλέον, είναι φανερό ότι το αρνητικό ισοζύγιο αγαθών είναι καταλυτικής σημασίας και ουσιαστικός παράγοντας για τα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών. Μεταξύ 2012 και 2019, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών έδειξε σημάδια βελτίωσης, αλλά το 2020 επιδεινώθηκε σημαντικά λόγω του ξεσπάσματος της πανδημίας COVID. Ωστόσο, η επιδείνωση αυτή δεν διήρκησε πολύ, όσο η προηγούμενη κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Αμέσως μετά την πανδημία, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες αυξήθηκαν κατά 68% μεταξύ 2021 και 2022, ενώ οι αφίξεις ξένων επιβατών στα αεροδρόμια της Ελλάδας αυξήθηκαν κατά 85% σε σύγκριση με το 2021. Παρ' όλα αυτά, το ισοζύγιο αγαθών παραμένει συνεχώς αρνητικό και μεγαλύτερο από το ισοζύγιο υπηρεσιών, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να βιώνει ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο διαχρονικά. Ειδικότερα, το 2022, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών επιδεινώθηκε σημαντικά, καθώς οι εισαγωγές αγαθών, λόγω της ενισχυμένης κατανάλωσης και της ανόδου στη βιομηχανική παραγωγή και στις επενδύσεις, ήταν υψηλότερες από τις εξαγωγές αγαθών (Bank of Greece, 2023). Οι υψηλότερες τιμές του πετρελαίου και η αρνητική συνεισφορά από τα πρωτογενή και δευτερογενή εισοδήματα την ίδια χρονιά συνέβαλαν στην

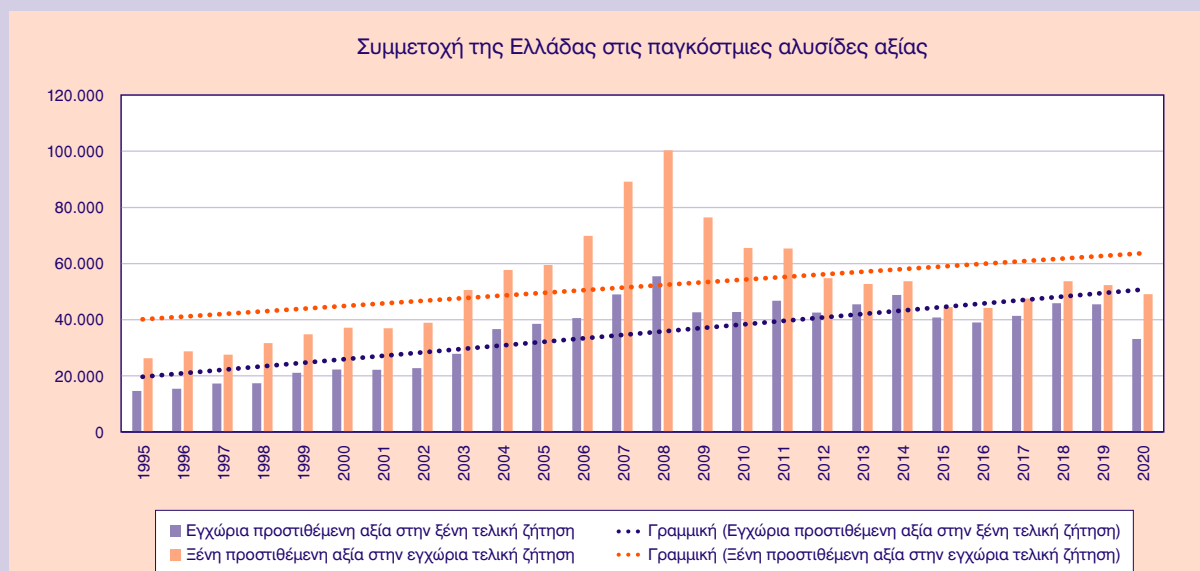
περαιτέρω επιδείνωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Είναι προφανές ότι το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου είναι η πιο προβληματική συνιστώσα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών με μεγάλα επίμονα ελλείμματα διαχρονικά, με αποκορύφωμα τα 44,05 δισ. ευρώ το 2008 (Διάγραμμα 10). Οι κύριοι λόγοι πίσω από τις εμπορικές ανισοροπίες είναι: i) η υψηλή εξάρτηση της Ελλάδας από τις εισαγωγές, ii) η χαμηλή συμμετοχή της Ελλάδας στις αλυσίδες αξίας, iii) η χαμηλή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, iv) η σύνθεση των εξαγόμενων προϊόντων όπου οι ελληνικές εξαγωγές προϊόντων έντασης κεφαλαίου και τεχνολογίας είναι σημαντικά χαμηλότερες σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρωζώνης και v) η ενεργειακή εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας (Κωνσταντακούλου, 2015). Από την άλλη πλευρά, το ισοζύγιο υπηρεσιών είναι πάντα θετικό κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου (Διάγραμμα 11 πιο πάνω), ενώ συμβάλλει σημαντικά στη συγκράτηση των μεγάλων ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Η εγχώρια προστιθέμενη αξία της Ελλάδας στην τελική ζήτηση εξωτερικού συνολικά, συμπεριλαμβανομένων όλων των τομέων, είναι υποτονική σε σύγκριση με την ξένη προστιθέμενη αξία στην εγχώρια τελική ζήτηση (Διάγραμμα 12). Αυτό σημαίνει ότι η

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12

Εγχώρια προστιθέμενη αξία στην τελική ζήτηση εξωτερικού και ξένη προστιθέμενη αξία στην εγχώρια τελική ζήτηση, Ελλάδα, 1995-2020

Πηγή: OECD TiVa, 2023.

Σημείωση: Διαθέσιμα στοιχεία υπάρχουν μεταξύ 1995-2020.

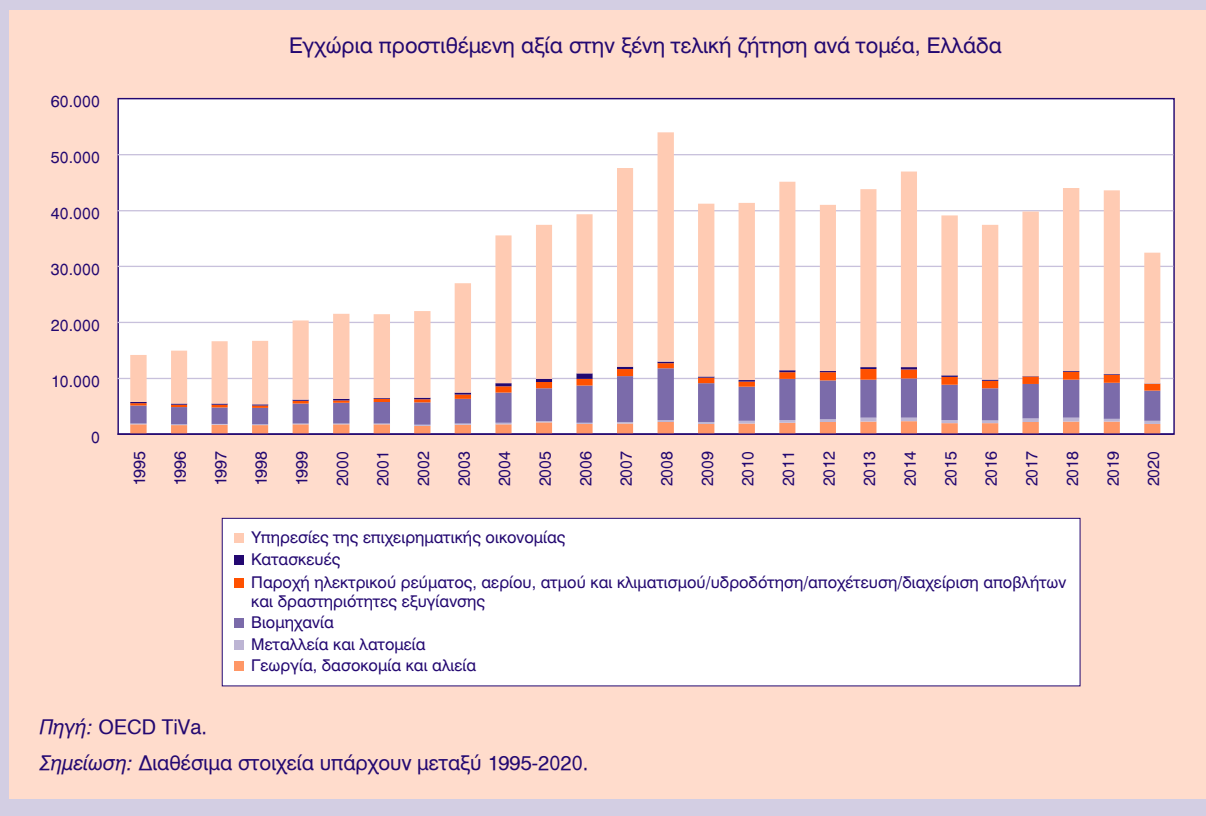
Ελλάδα θεωρείται πρωτίστως καταναλωτής ξένων εισροών και όχι προμηθευτής αγαθών και υπηρεσιών στις άλλες χώρες. Αναλυτικότερα, από το 1995 έως το 2008, παρατηρείται σαφής ανοδική τάση, αντανακλώντας την αυξανόμενη συμβολή της Ελλάδας στην παγκόσμια οικονομία μέσω των εξαγωγών. Μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, παρατηρείται έντονη πτώση, η οποία αντανακλά τον αντίκτυπο της οικονομικής ύφεσης. Ωστόσο, με την πάροδο των ετών διαφαίνεται μια ανοδική τάση για την εγχώρια προστιθέμενη αξία της, αν και εξακολουθεί να είναι χαμηλότερη από την ξένη προστιθέμενη αξία. Ομοίως, η προστιθέμενη αξία του εξωτερικού στην εγχώρια τελική ζήτηση παρουσιάζει ανοδική τάση μέχρι το 2008, η οποία κορυφώνεται περίπου την ίδια περίοδο. Η περίοδος μετά το 2008 δείχνει ότι ο δείκτης αυτός σταθεροποιείται σε επίπεδο χαμηλό-

τερο από τα προ κρίσης επίπεδα. Τα δεδομένα αυτά αναδεικνύουν, αφενός, τον σημαντικό αντίκτυπο της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και αφετέρου την υψηλή εξάρτηση της Ελλάδας από τις εισαγωγές και την περιορισμένη ενσωμάτωσή της στις Παγκόσμιες Αλυσίδες Αξίας.

Αναλύοντας την εγχώρια και ξένη προστιθέμενη αξία ανά τομέα δραστηριότητας, είναι προφανές ότι η Ελλάδα προσθέτει μεγαλύτερη αξία στην τελική ξένη ζήτηση στον τομέα των υπηρεσιών και σε μικρότερο βαθμό στον τομέα της μεταποίησης (Διάγραμμα 13)⁶. Το ίδιο μοτίβο προκύπτει και για την προστιθέμενη αξία του εξωτερικού στην εγχώρια τελική κατανάλωση της Ελλάδας: οι ξένες βιομηχανίες στους τομείς των υπηρεσιών, της μεταποίησης και των ορυχείων και λατομείων είναι αυτές που προσθέτουν την υψηλότερη προστιθέμενη αξία (Διάγραμμα 14).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13

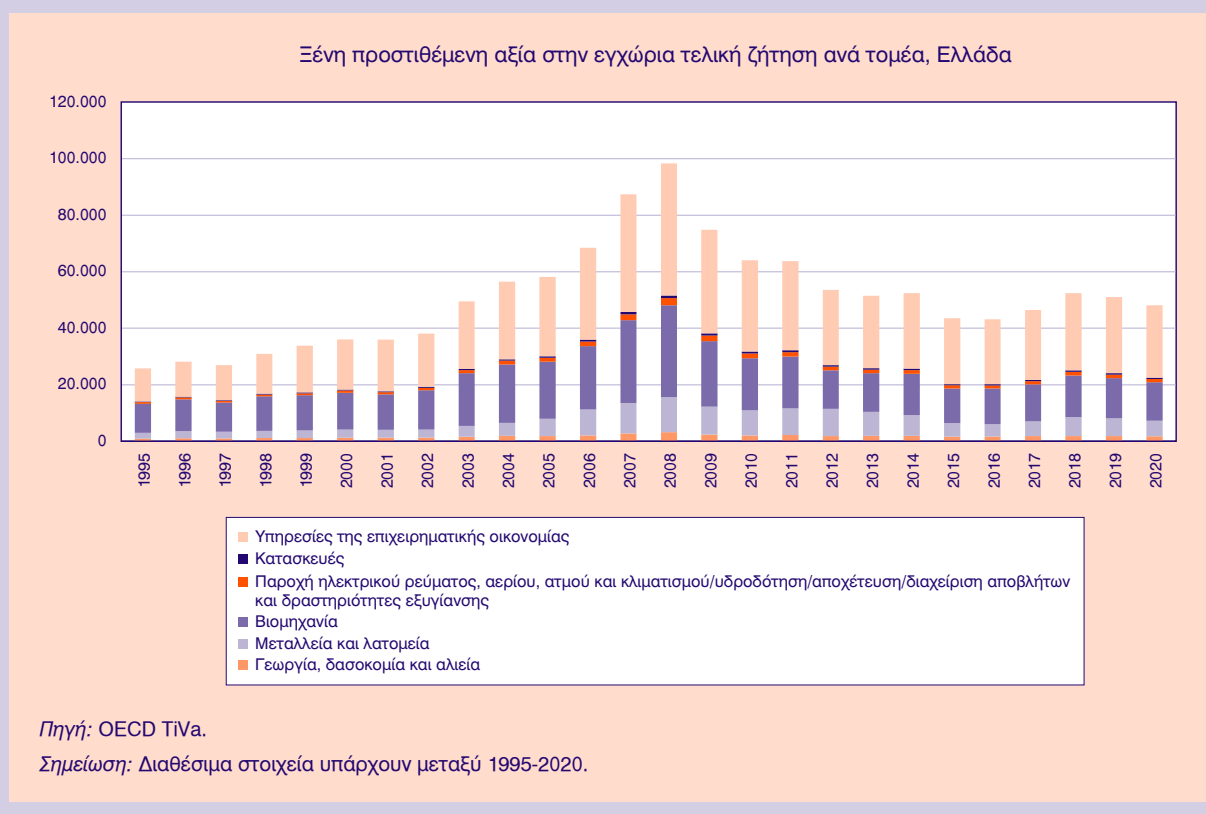
Εγχώρια προστιθέμενη αξία στην τελική ζήτηση εξωτερικού ανά τομέα, Ελλάδα, 1995-2020

6. Η βάση δεδομένων TiVa (Trade in Value Added) του ΟΟΣΑ κατηγοριοποιεί τις υπηρεσίες προς την επιχειρηματική οικονομία σε τομείς από τον G έως N. Αυτή η ταξινόμηση συνήθως ευθυγραμμίζεται με το σύστημα ISIC (International Standard Industrial Classification). Οι κατηγορίες υπηρεσιών προς την επιχειρηματική οικονομία από G έως N με βάση τις ταξινομήσεις TiVa του ΟΟΣΑ περιλαμβάνουν: χονδρικό και λιανικό εμπόριο· επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (Ζ)· μεταφορά και αποθήκευση (Η)· δραστηριότητες παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (Ι)· Πληροφόρηση και επικοινωνία (J)· χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες (α)· κτηματομεσιτικές δραστηριότητες (L)· επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (M)· Δραστηριότητες διοικητικών και υποστηρικτικών υπηρεσιών (N).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14

Ξένη προστιθέμενη αξία στην εγχώρια τελική ζήτηση ανά τομέα, Ελλάδα, 1995-2020

Ένας άλλος παράγοντας που συμβάλλει στη χαμηλή εγχώρια προστιθέμενη αξία μπορεί να είναι η θέση της Ελλάδας στα στάδια παραγωγής ενός προϊόντος. Για παράδειγμα, η χώρα θα μπορούσε να συμμετέχει κυρίως στην παραγωγή πρώτων υλών, που προσθέτουν λιγότερη αξία (upstreamness), ή μπορεί να παράγει τελικά αγαθά που δεν χρησιμοποιούνται εκτενώς στις εξαγωγές άλλων χωρών (downstreamness). Πρόσφατα, αναπτύχθηκαν διάφοροι δείκτες οι οποίοι αντικατοπτρίζουν τις θέσεις των χωρών στα στάδια παραγωγής και την ενσωμάτωσή τους στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, οι οποίοι συμπληρώνουν τους υφιστάμενους κοινωνικούς δείκτες συμμετοχής στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, που είναι ήδη διαθέσιμοι στους ερευνητές (World Bank's WITS GVC και OECD-TiVa datasets)⁷.

4.3.2. Ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Ελλάδας

Το συγκριτικό πλεονέκτημα είναι μία από τις θεμελιώδεις έννοιες στο διεθνές εμπόριο, αποκαλύπτοντας

την ικανότητα μιας οικονομίας να παράγει ένα συγκεκριμένο αγαθό ή υπηρεσία με χαμηλότερο κόστος ευκαιρίας από τους εμπορικούς εταίρους της. Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος διατυπώθηκε από τον David Ricardo τον 19ο αιώνα, ο οποίος υποστήριξε ότι οι χώρες μπορούν να επωφεληθούν από το εμπόριο μεταξύ τους όταν εξειδικεύονται σε προϊόντα και υπηρεσίες στα οποία έχουν μικρότερο κόστος ευκαιρίας και συναλλάσσονται με άλλες χώρες για να αποκτήσουν αγαθά και υπηρεσίες στα οποία έχουν συγκριτικό μειονέκτημα.

Ο Ricardo απέδωσε την πηγή του συγκριτικού πλεονεκτήματος κάθε χώρας στις διαφορές στην παραγωγικότητα της εργασίας, οι οποίες προκύπτουν από διαφορές στην τεχνολογία τους. Στη συνέχεια, αναπτύχθηκαν διάφορα υποδείγματα του διεθνούς εμπορίου, καθένα από τα οποία παρουσιάζει και άλλους παράγοντες ως κινητήριες δυνάμεις των συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Για παράδειγμα, οι Heckscher και Ohlin θεωρούν ότι οι διαφορετικές αναλογίες στα αρ-

7. Για παράδειγμα, οι Mancini et al. (2024) ανέπτυξαν ένα νέο σύνολο δεδομένων ανοικτής πρόσβασης με δείκτες θέσης στην παραγωγική διαδικασία για μια σειρά χωρών και τομέων που καλύπτουν μια εκτεταμένη περίοδο, χρησιμοποιώντας τα πιο πρόσφατα δεδομένα από ευρέως χρησιμοποιούμενους διακρατικούς πίνακες εισρών-εκρών.

χικά επίπεδα παραγωγικών συντελεστών που κάθε χώρα έχει είναι η κύρια πηγή συγκριτικού πλεονεκτήματος. Διαφορές στην τεχνολογία και τη γνώση (Young, 1991), στην έρευνα και ανάπτυξη (R&D) και τη διάδοση της γνώσης (Grossman and Helpman, 1991· Rivera-Batiz and Romer, 1991) θεωρούνται άλλες πηγές συγκριτικού πλεονεκτήματος. Επιπλέον, οι Eaton και Kortum (2002), Romalis (2004), Costinot, Donaldson και Komunjer (2012), Arkolakis, Costinot και Rodríguez-Clare (2012) και Levchenko and Zhang (2016) επισημαίνουν τις τεχνολογικές διαφορές και την παραγωγικότητα ως τους κύριους παράγοντες δημιουργίας συγκριτικού πλεονεκτήματος. Άλλες μελέτες υποστηρίζουν ότι η ποιότητα των θεσμών (Levchenko, 2007· Costinot, 2009· Nunn and Trefler, 2014), το ανθρώπινο κεφάλαιο ή η κατανομή των δεξιοτήτων των εργαζομένων (Costinot, 2009· Ohnsorge and Trefler, 2007) και η ευελιξία της αγοράς εργασίας (Cuñat and Melitz, 2012) είναι οι κινητήριες δυνάμεις των συγκριτικών πλεονεκτημάτων.

Όντας μια θεμελιώδης έννοια στη διεθνή οικονομία, το συγκριτικό πλεονέκτημα διερευνήθηκε από πολλές εμπειρικές μελέτες (Balassa and Noland, 1989· Richardson and Zhang, 2001· Yue and Hua, 2002· Lee, 2011· Mallick and Marques, 2016, μεταξύ άλλων).

Χρησιμοποιώντας στοιχεία από το Διεθνές Κέντρο Εμπορίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, υπολογίζονται οι Δείκτες Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος (RCA) για την Ελλάδα κατά την περίοδο 2008-2022 για 17 κατηγορίες προϊόντων και 11 κατηγορίες υπηρεσιών.

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 1, ο οποίος δείχνει ότι η Ελλάδα διαθέτει αποκαλυπτόμενο συγκριτικό πλεονέκτημα στα γεωργικά προϊόντα, στα τρόφιμα, στα καύσιμα και τα ορυκτά και στα φαρμακευτικά προϊόντα καθ' όλη τη περίοδο ανάλυσης. Συγκριτικό μειονέκτημα εμφανίζεται στα μηχανήματα και τον εξοπλισμό μεταφορών, τον εξοπλισμό γραφείου και τηλεπικοινωνιών, την ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων και τον εξοπλισμό γραφείου, τον τηλεπικοινωνιακό εξοπλισμό, τα ολοκληρωμένα κυκλώματα και τα ηλεκτρονικά εξαρτήματα, τον εξοπλισμό μεταφορών και τα προϊόντα αυτοκινήτων. Επιπλέον, η Ελλάδα είχε συγκριτικό πλεονέκτημα στα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και τα είδη ένδυσης μέχρι το 2011 και το 2014 αντίστοιχα, ωστόσο έκτοτε παρουσιάζει μειονέκτημα σε αυτές τις κατηγορίες προϊόντων. Τέλος, δεν μπορούν να εξαχθούν σαφή συμπεράσματα για τα προϊόντα σιδήρου και χάλυβα και τα χημικά προϊόντα, καθώς τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους εναλλάσσονται με την πάροδο των ετών.

Στον Πίνακα 2 παρατίθενται ευρήματα σχετικά με το αποκαλυπτόμενο συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλά-

δας σε έντεκα (11) επιλεγμένες κατηγορίες υπηρεσιών. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η Ελλάδα διαθέτει ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα στις μεταφορές και τις ταξιδιωτικές υπηρεσίες, το οποίο σχετίζεται κυρίως με τη μεγάλη εξάρτησή της από τουριστικές δραστηριότητες, ενώ σε όλες τις άλλες κατηγορίες υπηρεσιών αποκαλύπτεται συγκριτικό μειονέκτημα.

Στη συνέχεια υπολογίζεται ο δείκτης Σχετικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου (RTA) για την Ελλάδα για τις ίδιες κατηγορίες προϊόντων και υπηρεσιών όπως παραπάνω. Τα αποτελέσματα συνοψίζονται στον Πίνακα 3. Θετική τιμή του δείκτη εντοπίζεται στα γεωργικά προϊόντα, στα καύσιμα και στα ορυκτά (από το 2010 και μετά) και στα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα (από το 2015 και μετά). Αντίθετα, αρνητική τιμή διαπιστώνεται στις κατηγορίες των κατασκευών, των μηχανημάτων και εξοπλισμού μεταφορών και των ειδών ένδυσης. Θετική τιμή σημαίνει ότι το σχετικό εμπορικό πλεονέκτημα είναι πάνω από το μηδέν, υποδεικνύοντας μεγαλύτερες εξαγωγές από ό,τι εισαγωγές. Από την άλλη, μια αρνητική τιμή υποδηλώνει μεγαλύτερες εισαγωγές απ' ό,τι εξαγωγές και, ως εκ τούτου, ο δείκτης είναι υπό το μηδέν. Επομένως, ο δείκτης Σχετικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένδειξη της εξειδίκευσης της παραγωγής μιας χώρας. Οι Konstantakorou και Tsionas (2019) εξετάζουν κατά πόσο τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των χωρών της Ευρωζώνης συνδέονται με την εξαγωγική τους εξειδίκευση. Χρησιμοποιούν διάφορα μέτρα όπως οι Δείκτες Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος και Σχετικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου μαζί με διάφορες οικονομετρικές τεχνικές και διαπιστώνουν ότι η εξειδίκευση των εξαγωγών συνδέεται με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η κάθε χώρα. Επιπλέον, αποδεικνύουν ότι η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επιδείνωσε την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών στην Ελλάδα, η οποία χαρακτηρίζεται επίσης από αδύναμη και μέτρια εξαγωγική εξειδίκευση.

Στο Διάγραμμα 15 παρουσιάζεται η εξέλιξη του Δείκτη Σχετικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου των έξι κύριων κατηγοριών προϊόντων από το 2008 έως το 2022, όπου αντανάκλαται το σχετικό εμπορικό πλεονέκτημα της Ελλάδας. Ένα θετικό σχετικό πλεονέκτημα εμπορίου εμφανίζεται στα γεωργικά προϊόντα και τα καύσιμα και τα προϊόντα εξόρυξης. Ειδικά για τα καύσιμα και τα ορυκτά, ο δείκτης έχει αυξηθεί με την πάροδο του χρόνου, κινούμενος σε θετικό επίπεδο από το 2010 και έπειτα, με κορύφωση της τιμής του το 2016 (στο 0,785) πριν σημειώσει μια μικρή πτώση, παραμένοντας όμως αρκετά υψηλά πάνω από το μηδέν. Η τάση αυτή έρχεται σε αντίθεση με τις υπόλοιπες κατηγορίες προϊόντων, οι οποίες ακολούθησαν πτω-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Αποκαλυπτόμενο Συγκριτικό Πλεονέκτημα σε 17 κατηγορίες προϊόντων για την Ελλάδα μεταξύ 2008-2022

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Γεωργικά προϊόντα	2,398	2,482	2,565	2,250	2,178	2,201	2,111	2,421	2,499	2,232	2,145	2,125	2,322	2,236	1,990
Τρόφιμα	2,661	2,663	2,769	2,514	2,323	2,366	2,266	2,611	2,688	2,393	2,333	2,222	2,471	2,331	2,104
Καύσιμα και ορυκτά	0,794	0,737	1,683	1,745	2,057	2,165	2,328	2,650	2,811	2,743	2,599	2,446	2,314	2,270	2,269
Καύσιμα	0,543	0,518	1,639	1,711	2,109	2,231	2,380	2,685	2,915	2,831	2,655	2,528	2,453	2,464	2,372
Βιομηχανικά προϊόντα	0,692	0,649	0,628	0,601	0,520	0,507	0,517	0,542	0,546	0,523	0,521	0,566	0,633	0,589	0,550
Σίδηρος και χάλυβας	1,280	1,335	1,171	1,586	1,130	0,896	0,803	1,058	0,892	1,020	1,266	1,088	1,300	0,921	0,948
Χημικά προϊόντα	1,058	1,012	1,089	0,941	0,851	0,907	0,928	0,956	0,952	0,948	0,911	1,049	1,311	1,136	0,902
Φαρμακευτικά προϊόντα	1,577	1,497	1,623	1,372	1,274	1,405	1,329	1,233	1,242	1,291	1,357	1,630	2,249	1,831	1,284
Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών	0,351	0,334	0,304	0,299	0,271	0,241	0,266	0,290	0,293	0,257	0,258	0,275	0,303	0,295	0,295
Εξοπλισμός γραφείου και τηλεπικοινωνιών	0,208	0,172	0,165	0,215	0,172	0,138	0,240	0,289	0,318	0,243	0,286	0,285	0,283	0,253	0,327
Ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων και εξοπλισμός γραφείου	0,148	0,123	0,088	0,076	0,067	0,066	0,397	0,620	0,739	0,456	0,598	0,616	0,600	0,427	0,616
Εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών	0,378	0,294	0,306	0,397	0,347	0,266	0,258	0,258	0,259	0,257	0,248	0,234	0,275	0,334	0,209
Ολοκληρωμένα κυκλώματα και ηλεκτρονικά εξαρτήματα	0,043	0,062	0,081	0,135	0,056	0,046	0,051	0,018	0,019	0,022	0,018	0,022	0,033	0,057	0,235
Εξοπλισμός μεταφορών	0,286	0,347	0,270	0,222	0,204	0,170	0,163	0,173	0,155	0,111	0,117	0,111	0,164	0,147	0,126
Προϊόντα αυτοκινητοβιομηχανίας	0,083	0,072	0,091	0,092	0,095	0,065	0,059	0,063	0,060	0,049	0,055	0,055	0,074	0,067	0,057
Κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα	1,610	1,457	1,249	1,072	0,873	0,840	0,849	0,877	0,971	0,952	0,864	0,900	0,873	0,922	0,947
Είδη ένδυσης	2,263	1,772	1,681	1,459	1,199	1,124	1,041	0,864	0,838	0,898	0,882	1,173	0,902	0,919	0,843

Πηγή: Διεθνές Κέντρο Εμπορίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO) και ίδιοι υπολογισμοί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Αποκαλυπτόμενο Συγκριτικό Πλεονέκτημα σε 11 κατηγορίες υπηρεσιών για την Ελλάδα μεταξύ 2008-2022

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Υπηρεσίες μεταποίησης υλικών εισροών που ανήκουν σε άλλους	0,031	0,028	0,015	0,016	0,018	0,019	0,047	0,07	0,042	0,098	0,085	0,084	0,113	0,05	0,052
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής	0,453	0,568	0,462	0,369	0,381	0,396	0,25	0,207	0,174	0,149	0,134	0,15	0,228	0,291	0,252
Μεταφορές	2,455	2,52	2,602	2,434	2,386	2,198	2,227	2,399	2,488	2,512	2,622	2,594	3,602	2,714	2,327
Ταξίδια	1,422	1,554	1,382	1,51	1,546	1,731	1,776	1,822	1,797	1,774	1,802	1,891	1,731	2,857	2,33
Κατασκευές	0,326	0,432	0,875	1,531	0,914	0,916	1,304	0,997	0,956	0,599	0,396	0,554	1,405	1,021	0,81
Υπηρεσίες ασφάλισης και συντάξεων	0,33	0,404	0,426	0,565	0,569	0,591	0,52	0,372	0,375	0,484	0,403	0,442	0,56	0,454	0,388
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	0,033	0,048	0,045	0,047	0,039	0,057	0,047	0,045	0,049	0,051	0,041	0,04	0,066	0,181	0,146
Χρεώσεις για τη χρήση πνευματικής ιδιοκτησίας	0,014	0,019	0,029	0,027	0,037	0,024	0,04	0,023	0,034	0,028	0,031	0,024	0,029	0,02	0,026
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και πληροφοριών	0,209	0,245	0,285	0,291	0,289	0,307	0,303	0,26	0,313	0,303	0,262	0,242	0,289	0,229	0,19
Λοιπές επιχειρηματικές υπηρεσίες	0,242	0,252	0,169	0,175	0,254	0,245	0,237	0,207	0,237	0,26	0,233	0,214	0,299	0,231	0,234
Οπτικοακουστικές και συναφείς υπηρεσίες	0,369	0,426	0,447	0,539	0,557	0,572	0,704	0,611	0,693	0,541	0,599	0,51	0,938	0,824	0,621

Πηγή: Διεθνές Κέντρο Εμπορίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO) και ίδιοι υπολογισμοί.

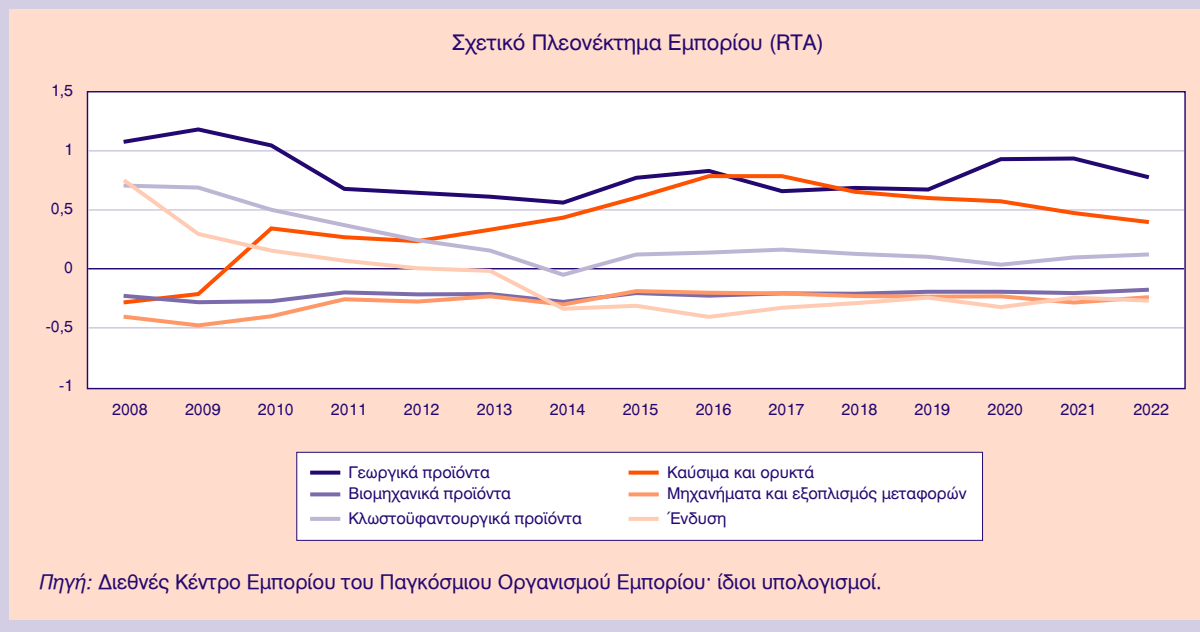
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Σχετικό Εμπορικό Πλεονέκτημα σε 17 κατηγορίες προϊόντων για την Ελλάδα μεταξύ 2008-2022

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Γεωργικά προϊόντα	1,078	1,181	1,044	0,676	0,644	0,611	0,560	0,770	0,831	0,657	0,687	0,673	0,930	0,934	0,779
Τρόφιμα	1,209	1,236	1,078	0,744	0,633	0,625	0,568	0,799	0,865	0,657	0,713	0,627	0,959	0,898	0,785
Καύσιμα και ορυκτά	-0,282	-0,215	0,343	0,267	0,234	0,332	0,433	0,604	0,786	0,785	0,651	0,600	0,573	0,473	0,398
Καύσιμα	-0,616	-0,548	0,090	0,015	0,019	0,134	0,200	0,265	0,483	0,521	0,384	0,338	0,249	0,206	0,189
Βιομηχανικά προϊόντα	-0,231	-0,283	-0,275	-0,199	-0,217	-0,214	-0,281	-0,206	-0,229	-0,208	-0,211	-0,194	-0,196	-0,206	-0,177
Σίδηρος και χάλυβας	0,439	0,638	0,529	0,879	0,536	0,215	0,137	0,327	-0,011	0,140	0,335	0,270	0,420	0,103	0,086
Χημικά προϊόντα	-0,144	-0,229	-0,245	-0,398	-0,412	-0,405	-0,355	-0,437	-0,436	-0,398	-0,337	-0,254	-0,277	-0,174	-0,151
Φαρμακευτικά προϊόντα	-0,577	-0,630	-0,724	-1,023	-0,888	-0,712	-0,606	-0,778	-0,694	-0,638	-0,391	0,182	0,702	0,417	0,087
Μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφορών	-0,408	-0,479	-0,401	-0,258	-0,277	-0,234	-0,302	-0,190	-0,203	-0,207	-0,230	-0,235	-0,235	-0,287	-0,242
Εξοπλισμός γραφείου και τηλεπικοινωνιών	-0,260	-0,272	-0,253	-0,257	-0,331	-0,240	-0,161	-0,159	-0,086	-0,127	-0,092	-0,088	-0,134	-0,156	-0,120
Ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων και εξοπλισμός γραφείου	-0,355	-0,358	-0,314	-0,312	-0,255	-0,347	-0,252	-0,170	0,013	-0,180	-0,031	-0,005	-0,053	-0,128	0,015
Εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών	-0,366	-0,371	-0,303	-0,175	-0,193	-0,221	-0,250	-0,308	-0,263	-0,254	-0,314	-0,305	-0,324	-0,307	-0,217
Ολοκληρωμένα κυκλώματα και ηλεκτρονικά εξαρτήματα	-0,036	-0,054	-0,139	-0,302	-0,578	-0,172	-0,012	-0,026	-0,021	-0,006	-0,013	-0,032	-0,079	-0,095	-0,121
Εξοπλισμός μεταφορών	-0,767	-1,044	-0,856	-0,424	-0,481	-0,392	-0,640	-0,279	-0,313	-0,311	-0,304	-0,381	-0,337	-0,370	-0,387
Προϊόντα αυτοκινητοβιομηχανίας	-0,802	-0,871	-0,454	-0,318	-0,170	-0,241	-0,336	-0,358	-0,397	-0,407	-0,429	-0,457	-0,462	-0,505	-0,492
Κλωστούφαντουργικά προϊόντα	0,705	0,688	0,501	0,369	0,244	0,155	-0,052	0,121	0,136	0,163	0,127	0,103	0,034	0,097	0,120
Είδη ένδυσης	0,741	0,294	0,155	0,069	0,004	-0,017	-0,338	-0,315	-0,408	-0,331	-0,292	-0,243	-0,324	-0,245	-0,271

Πηγή: Διεθνές Κέντρο Εμπορίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO) και ίδιοι υπολογισμοί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15

Σχετικό Εμπορικό Πλεονέκτημα σε έξι κύριες κατηγορίες προϊόντων για την Ελλάδα κατά την περίοδο 2008-2022

τική πορεία από το 2009 και μετά λόγω των δυσμενών επιπτώσεων της κρίσης δημόσιου χρέους και της επακόλουθης ύφεσης. Έτσι, ο τομέας των καυσίμων και των ορυκτών δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας. Οι κατασκευές, τα μηχανήματα και ο εξοπλισμός μεταφορών, καθώς και τα είδη ένδυσης παραμένουν σταθερά κάτω από το μηδέν από το 2013 και μετά, γεγονός που υποδηλώνει ένα σχετικό εμπορικό μειονέκτημα⁸.

4.3.3. Η θέση της Ελλάδας

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα εμπορίου και την ανάλυση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, είναι προφανές ότι η οικονομία της Ελλάδας είναι εξαρτημένη σε μεγάλο βαθμό από το παγκόσμιο εμπόριο, καθιστώντας την πιο ευάλωτη στον κατακερματισμό του εμπορίου και την αποπαγκοσμιοποίηση, σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΕ. Επιπλέον, η Ελλάδα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις εισαγωγές αγαθών, διατηρώντας ένα λιγότερο ανταγωνιστικό εξαγωγικό προφίλ. Αν και η Ελλάδα διατηρεί σταθερά θετικό ισοζύγιο υπηρεσιών, κυρίως λόγω του ισχυρού τουριστικού τομέα της, το ισοζύγιο αγαθών είναι επίμονα αρνητι-

κό, συμβάλλοντας σε ένα συνεχές έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η κατάσταση αυτή επιδεινώθηκε το 2022 λόγω των αυξημένων εισαγωγών που προκλήθηκαν από υψηλότερη κατανάλωση, βιομηχανική παραγωγή και επενδύσεις (οι οποίες αύξησαν τις εισαγωγές πρώτων υλών), σε συνδυασμό με την αύξηση των τιμών του πετρελαίου.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στις Παγκόσμιες Αλυσίδες Αξίας (Global Value Chains) είναι σχετικά περιορισμένη. Η εγχώρια προστιθέμενη αξία στην ξένη τελική ζήτηση, αν και παρουσιάζει ανοδική τάση, παραμένει χαμηλότερη από την ξένη προστιθέμενη αξία στην εγχώρια τελική ζήτηση. Αυτό υποδεικνύει υψηλή εξάρτηση από τις εισαγωγές και ασθενέστερη θέση εντός των παγκόσμιων αλυσίδων αξίας. Η Ελλάδα συνεισφέρει μεγαλύτερη αξία στην ξένη ζήτηση υπηρεσιών παρά στη μεταποίηση, γεγονός που υποδηλώνει τον μεγάλο βαθμό εξάρτησής της σε λιγότερο βιομηχανοποιημένους τομείς. Επιπλέον, η θέση της Ελλάδας στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας υποδηλώνει ότι συμμετέχει περισσότερο σε upstream δραστηριότητες, όπως η παραγωγή πρώτων υλών, οι οποίες προσθέτουν λιγότερη αξία σε σύγκριση με τις downstream δραστηριότητες που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των εξαγωγών άλλων χωρών.

8. Τα δεδομένα σχετικά με το Σχετικό Πλεονέκτημα Εμπορίου για επιλεγμένες κατηγορίες υπηρεσιών δείχνουν ότι εμφανίζεται ένα καλό σχετικό πλεονέκτημα στις ταξιδιωτικές υπηρεσίες.

Η ανάλυση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος ανέδειξε σημαντικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας σε συγκεκριμένους τομείς. Ο Δείκτης Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος δείχνει ότι η Ελλάδα έχει πλεονέκτημα στα γεωργικά προϊόντα, στα τρόφιμα, στα καύσιμα, στα ορυκτά και στα φαρμακευτικά προϊόντα καθ' όλη της διάρκειας της εξεταζόμενης περιόδου. Ωστόσο, αντιμετωπίζει μειονεκτήματα στα μηχανήματα, στον εξοπλισμό μεταφορών και σε τομείς υψηλής τεχνολογίας, όπως οι τηλεπικοινωνίες και τα ηλεκτρονικά εξαρτήματα. Το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας στην κλωστοϋφαντουργία και την ένδυση έχει επίσης μειωθεί από το 2011. Στον τομέα των υπηρεσιών, η Ελλάδα διαθέτει ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα στις μεταφορές και στις ταξιδιωτικές υπηρεσίες, ενώ αντιμετωπίζει μειονεκτήματα στις περισσότερες άλλες κατηγορίες υπηρεσιών, όπως οι τηλεπικοινωνίες, οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες που σχετίζονται με την πνευματική ιδιοκτησία.

Εξετάζοντας τόσο τις εξαγωγές όσο και τις εισαγωγές μέσω του Δείκτη Σχετικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου, παρατηρείται ότι η Ελλάδα παρουσιάζει θετικό εμπορικό πλεονέκτημα στα γεωργικά προϊόντα, στα καύσιμα και στα ορυκτά, υποδεικνύοντας ισχυρότερες εξαγωγές απ' ό,τι εισαγωγές σε αυτούς τους τομείς. Αντίθετα, έχει αρνητικό εμπορικό πλεονέκτημα στους τομείς της μεταποίησης και της υψηλής τεχνολογίας, όπου οι εισαγωγές υπερβαίνουν τις εξαγωγές, υπογραμμίζοντας τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα αναφορικά με την ενίσχυση των βιομηχανικών και τεχνολογικών δυνατοτήτων της.

5. Συμπεράσματα

Μετά από δεκαετίες αυξανόμενης παγκόσμιας ολοκλήρωσης, σήμερα, υπάρχουν στοιχεία που σηματοδοτούν τη μετάβαση σε μια εποχή αποπαγκοσμιοποίησης, που πυροδοτείται κυρίως από διάφορες οικονομικές, γεωπολιτικές και υγειονομικές κρίσεις. Τα στοιχεία δείχνουν κατακερματισμό του παγκόσμιου εμπορίου, με χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Κίνα να αποσυνδέονται και να διαφοροποιούν τους εμπορικούς εταίρους τους, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται ανεπηρέαστη, διατηρώντας την παγκόσμια εμπορική της ενσωμάτωση. Η στροφή προς την αποπαγκοσμιοποίηση και τον κατακερματισμό του εμπορίου ενέχει οφέλη και κινδύνους: μπορεί να ενισχύσει την οικονομική ανθεκτικότητα και να προστατεύσει τις εγχώριες βιομηχανίες, αλλά μπορεί επίσης να οδηγήσει σε υψηλότερες τιμές για τους καταναλωτές, μειωμένη καινοτομία και περιβαλλοντικά προβλήματα.

Η αποπαγκοσμιοποίηση φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά την Ελλάδα λόγω του εμπορικού της προφίλ.

Όπως αναλύθηκε, η Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές, ενώ διατηρεί ένα λιγότερο ανταγωνιστικό εξαγωγικό προφίλ, γεγονός που θέτει σημαντικές προκλήσεις για την προσαρμογή σε αυτό το νέο δύσκολο τοπίο. Ενώ η Ελλάδα επωφελείται από ορισμένα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, η έντονη εξάρτησή της από τις εισαγωγές αγαθών και η περιορισμένη ένταξή της στις παγκόσμιες βιομηχανικές αλυσίδες αξίας θέτουν σημαντικές προκλήσεις μπροστά στις παγκόσμιες εμπορικές αλλαγές και οικονομικές πιέσεις. Για την Ελλάδα, η στρατηγική προσαρμογή είναι αναγκαία, εστιάζοντας στα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στις υπηρεσίες και στη στοχευμένη υποστήριξη τομέων με πιθανά μελλοντικά συγκριτικά οφέλη. Καθώς οι εμπορικές δυναμικές εξελίσσονται παγκοσμίως, η ισορροπία μεταξύ της παγκόσμιας ενσωμάτωσης και της εθνικής ανθεκτικότητας θα είναι κρίσιμη για τη διαμόρφωση μελλοντικών οικονομικών πολιτικών και διεθνών σχέσεων.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Arkolakis, C., Costinot, A., and Rodríguez-Clare, A. (2012), New trade models, same old gains?, *American Economic Review*, 102(1), 94-130.
- Bailey, D. and De Propris, L. (2014), Manufacturing reshoring and its limits: the UK automotive case, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 7(3), 379-395.
- Balassa, B. and Noland, M. (1989), The changing comparative advantage of Japan and the United States, *Journal of the Japanese and International Economies*, 3(2), 174-188.
- Balassa, B. (1965), Trade Liberalisation and 'Revealed' Comparative Advantage, *Manchester School of Economics and Social Studies* 33: 99-123.
- Bank of Greece (2023), Annual Report 2022, Διαθέσιμο στο: Annual Report 2022 (bankofgreece.gr).
- Bolhuis, M. A., Chen, J., and Kett B. R. (2023), Fragmentation in Global Trade: Accounting for Commodities, *IMF Working Paper No. 2023/073*.
- Chase-Dunn, C., Kawano, Y., and Brewer, B. D. (2000), Trade globalization since 1795: Waves of integration in the world system, *American Sociological Review*, 65(1): 77-95.
- Costinot, A., Donaldson, D., and Komunjer, I. (2012), What goods do countries trade? A quantitative exploration of Ricardo's ideas, *The Review of Economic Studies*, 79(2), 581-608.
- Costinot, A. (2009), On the origins of comparative advantage, *Journal of International Economics*, 77(2), 255-264.
- Cuñat, A. and Melitz, M. J. (2012), Volatility, labor market flexibility, and the pattern of comparative advantage, *Journal of the European Economic Association*, 10(2), 225-254.
- Darvas Z. (2020), Resisting De-globalization: The Case of Europe, *Bruegel Working Paper Series*, Issue 1.

- Dreher, A. (2006), Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization, *Applied Economics* 38, 10: 1091-1110.
- Dreher, A., Gaston, N., and Martens, P. (2008), *Measuring globalization. Gauging its Consequences*. Springer, New York.
- Eaton, J. and Kortum, S. (2002), Technology, geography, and trade, *Econometrica*, 70(5), 1741-1779.
- Economist*. "Slowbalisation: The steam has gone out of globalisation." *The Economist* (2019): 34-43. Διαθέσιμο στο: <https://www.economist.com/leaders/2019/01/24/the-steam-has-gone-out-of-globalisation?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAjw59q2BhBOEiwAKc0ijXPLiAgAZsmzaFpq nabHOJQc7nNPwcP7_L7-ao40nRedv9vYyoq4hoCXWgQAvD_BwE&gclsrc=aw.ds>
- Findlay, R. and O'Rourke, K. H. (2003), Commodity market integration, 1500–2000. Στο M. D. Bordo, A. M. Taylor, & J. G. Williamson (Eds), *Globalization in historical perspective*: 13-64. Chicago: University of Chicago Press.
- Grossman, G. M. and Helpman, E. (1991), Trade, knowledge spillovers, and growth. *European Economic Review*, 35(2-3), 517-526.
- Gygli, Savina, Florian Haelg, Niklas Potrafke and Jan-Egbert Sturm (2019), The KOF Globalisation Index – Revisited, *Review of International Organizations*, 14(3), 543-574.
- Hillebrand, E. E. (2010). De-globalization scenarios: who wins? Who loses?. *Global Economy Journal*, 10(2), 1850197.
- IMF Staff (2008), Globalization: A Brief Overview, Διαθέσιμο στο: Issues Brief - Globalization: A Brief Overview (imf.org).
- Jones, G. (2014), Firms and global capitalism. Στο L. Neal & J. G. Williamson (Eds), *The Cambridge history of capitalism: The spread of capitalism: From 1848 to the present*: 169-200, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jones, G. (2007), Globalization. Στο G. Jones & J. Zeitlin (Eds), *The Oxford handbook of business history*: 141-168, Oxford: Oxford University Press.
- Jones, G. (2005), *Multinationals and global capitalism: From the nineteenth to the twenty-first century*. Oxford: Oxford University Press.
- Jordaan, A. C. (2022), De-Globalization: Fact or Friction?, *Latin America Journal of Trade Policy*, 12.
- Khan, A. R. and Riskin, C. (2001), *Inequality and Poverty in China in the Age of Globalization*. Oxford University Press.
- Kim, H. M., Li, P. and Lee, Y. R. (2020), Observations of de-globalization against globalization and impacts on global businesses, *International Trade, Politics and Development*, Vol. 4, Issue 2.
- Kindleberger, C. P. (1973). *The world in depression: 1929–1939*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Komolov, O. (2021). De-globalization: New trends and challenges in world economy, <<https://doi.org/10.21686/2413-2829-2021-2-34-47>>.
- Konstantakopoulou, I. and Tsonas, M., G. (2019), Measuring comparative advantages in the Euro Area, *Economic Modelling*, Vol. 76, pp. 260-269.
- Lee, J. (2011), Export specialization and economic growth around the world, *Economic systems*, 35(1), 45-63.
- Levchenko, A. A. (2007), Institutional quality and international trade, *The Review of Economic Studies*, 74(3), 791-819.
- Levchenko, A. A. and Zhang, J. (2016), The evolution of comparative advantage: Measurement and welfare implications, *Journal of Monetary Economics*, 78, 96-111.
- Mallick, S. and Marques, H. (2016), Pricing strategy of emerging market exporters in alternate currency regimes: The role of comparative advantage, *International Review of Economics & Finance*, 45, 68-81.
- Mancini, M., Montalbano, P., Nenci, S., and Vurchio, D. (2024): "Positioning in Global Value Chains: World Map Indicators, a New Dataset Available for GVC Analyses", *The World Bank Economic Review*, <<https://doi.org/10.1093/wber/lhae005>>.
- Meyer, K. E. (2017), International business in an era of anti globalization, *Multinational Business Review*, 25(2): 78-90.
- Nunn, N. and Treffer, D. (2014), Domestic institutions as a source of comparative advantage, *Handbook of international economics*, 4, 263-315.
- Ohnsorge, F. and Treffer, D. (2007), Sorting it out: International trade with heterogeneous workers, *Journal of Political Economy*, 115(5), 868-892.
- O'Rourke, K. H. and Williamson, J. G. (2014), Introduction: The spread of and resistance to global capitalism. Στο L. Neal & J. G. Williamson (Eds), *The Cambridge history of capitalism: The spread of capitalism: From 1848 to the present*: 1-21. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ricardo, D. (1817), *The Theory of Comparative Advantage*.
- Richardson, J. D. and Zhang, C. (2001), Revealing comparative advantage: chaotic or coherent patterns across time and sector and US trading partner?, Στο *Topics in Empirical International Economics: A Festschrift in Honor of Robert E. Lipsey* (pp. 195-232). University of Chicago Press.
- Rivera-Batiz, L. A. and Romer, P. M. (1991), Economic integration and endogenous growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 531-555.
- Rogoff, K. (2003), Globalization and global disinflation, *Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City*, 88(4), 45-80.
- Romalis, J. (2004), Factor proportions and the structure of commodity trade, *American Economic Review*, 94(1), 67-97.
- Stiglitz, J. E. (2007), *Making globalization work*: WW Norton & Company.
- Vollrath, T. (1991), A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage, *Review of World Economics*, 127(2), 265-280.
- Wang, Y., Zhou, T., Chen, H., and Rong, Z. (2019), Environmental homogenization or heterogenization? The effects of globalization on carbon dioxide emissions, 1970-2014, *Sustainability*, 11(10), 2752.
- Witt, M. A. (2019), De-globalization: Theories, predictions, and opportunities for international business research, *Journal of International Business Studies*, 50, 1053-1077.

World Economic Forum (2019), A brief history of globalization, Διαθέσιμο στο: *A brief history of globalization*, World Economic Forum (weforum.org)

Young, A. (1991), Learning by Doing and the Dynamic Effects of International Trade, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, Issue 2, pp 369-405, <https://doi.org/10.2307/293794>

Yue, C. and Hua, P. (2002), Does comparative advantage explains export patterns in China?, *China Economic Review*, 13(2-3), 276-296.

Ελληνική

Κωνσταντακοπούλου, Ι. (2015), *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*, Μελέτη αρ. 76, ΚΕΠΕ.

Κωνσταντακοπούλου, Ι. και Αργυρόπουλος, Π. (2022), «Επιδόσεις και ανάπτυξη εξαγωγών στην Ευρωζώνη», ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 48, σσ. 87-109.

Πρόσφατες Μελέτες και Εκθέσεις που έχουν εκδοθεί από το ΚΕΠΕ

ΜΕΛΕΤΕΣ

- No 84 Κ. Λοΐζου, *Οι διαστάσεις του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων και η ελληνική περίπτωση κατά την περίοδο 2002Q4-2019Q1*. Αθήνα, 2022.
- No 83 Ε. Αθανασίου, Α. Κώτση και Ε. Ι. Νίτση, *Εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας: Επιδόσεις, εξειδίκευση και διαφοροποίηση*. Αθήνα, 2022.
- No 82 Τ. Tsekeris and S. Papaioannou, *Agglomeration economies and productivity in the EU regions*. Athens 2021.
- No 81 Αικ. Τσούμα, Ι. Κουντούρη, Φ. Οικονόμου, Γ. Παναγόπουλου και Γ. Σκίντζη, *Ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και ελαστικότητες*. Αθήνα, 2020.
- No 80 Ι. Κωνσταντακοπούλου, Τ. Μαγδαληνού και Γ. Σκίντζη, *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης*. Αθήνα, 2019.
- No 79 Φ. Οικονόμου, Χ. Τριαντόπουλου, *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη*. Αθήνα, 2018.
- No 78 S. Papaioannou, T. Tsekeris and Ch. Tassis, *Regional and sectoral efficiency of the Greek economy: Measurement and determinants*. Athens, 2017.
- No 77 Ι. Reziti, *Non-linear adjustment in the Greek milk market*. Athens, 2016.
- No 76 Ι. Κωνσταντακοπούλου, *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*. Αθήνα, 2015.
- No 75 Τζ. Καβουνίδη, Ι. Χολέζα, *Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας*. Αθήνα, 2013.
- No 74 Σ. Παπαϊωάννου, *Οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα: Τάσεις και μεσοπρόθεσμες προοπτικές*. Αθήνα, 2013.
- No 73 Ε. Α. Kaditi, *Analysis of the Greek food supply chain*. Athens, 2012.
- No 72 Θ. Π. Λιανού, Τ. Καβουνίδη, *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα*. Αθήνα, 2012.
- No 71 Α. Koutroulis, *Finance and economic growth: The case of Greece 1960-2005*. Athens, 2011.
- No 70 Τ. Tsekeris, *Travel consumption and market competition in Greece*. Athens, 2010.
- No 69 Ι. Ρεζίτη, *Η διαδικασία μετακύλισης τιμής στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα: Η περίπτωση των οπωροκηπευτικών*. Αθήνα, 2010.
- No 68 Κ. Αθανασούλη, *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών*. Αθήνα, 2010.
- No 67 Κ. Ευστρατόγλου, *Αξιολόγηση της επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων στην Ελλάδα*. Αθήνα, 2009.
- No 66 Ρ. Ι. Κ. Prodromidis, *The spatial distribution of male and female employment and unemployment in Greece*. Athens, 2008.
- No 65 Γ. Παναγόπουλου, *Βασιλεία II: Περιγραφή και Συνέπειες για το Τραπεζικό Σύστημα*. Αθήνα, 2008.
- No 64 Μ. G. Arghyrou, *The effects of the accession of Greece to the EMU: Initial estimates and future prospects*. Athens, 2006.
- No 63 Ρ. Ι. Κ. Prodromidis, *A regional analysis of declared incomes in Greece*. Athens, 2006.
- No 62 Σ. Σπαθή, *Σύγκριση των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών στις γραμμές εσωτερικού. Οικονομική εκτίμηση της ζήτησης*. Αθήνα, 2005.

- No 61 Κ. Ν. Κανελλόπουλου σε συνεργασία Π. Παπακωνσταντίνου, *Οικονομικές διαστάσεις της κατάρτισης ενηλίκων*. Αθήνα, 2005.
- No 60 Θ. Τερροβίτη, *Παραγωγή και χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην Ελλάδα: Σημασία και επιπτώσεις*. Αθήνα, 2005.
- No 59 Αν. Λαμπροπούλου, *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον*. Αθήνα, 2005.
- No 58 Μ. Παποπούλου, *Technological change and corporate strategy in the Greek banking industry*. Athens, 2005.
- No 57 Σ. Χανδρινού, σε συνεργασία Κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ, *Εξέλιξη των ΜΜΕ στη χώρα μας: Εκτίμηση και σύγκριση της αποδοτικότητας και ευελιξίας των ΜΜΕ και των μεγάλων μεταποιητικών παραγωγικών μονάδων*. Αθήνα, 2005.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- No 83 *Βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στην Ελλάδα*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κώτση. Αθήνα, 2022.
- No 82 *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ*, του Β. Μισσού. Αθήνα, 2021.
- No 81 *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και ηλεκτρονικό εμπόριο στην Ελλάδα*, των Α. Κοντόλαιμου, Ε. Κόρρα και Γ. Σκίντζη. Αθήνα, 2021.
- No 80 *Ελληνική μεταποίηση: Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής*, των Α. Κουτρούλη (συντονιστή), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Α. Κώτση και Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2018.
- No 79 *Εξελίξεις και προοπτικές της ναυπηγικής βιομηχανίας*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κουτρούλη. Αθήνα, 2018.
- No 78 *Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη*, των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώτση (συντονιστριών), Ε. Αθανασίου, Ε.Ι. Νίτση, Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2017.
- No 77 *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος*, των Ν. Βαγιονή και Σ. Σκούλτσου. Αθήνα, 2016.
- No 76 *The emigration of Greeks and diaspora engagement policies for economic development*, by J. Cavouridis. Athens, 2016.
- No 75 *General Government Spending Review, 2013-2016: An analysis framework for Future Spending Reviews in Greece*, by Y. Monogios, E. I. Nitsi (coordinators), J. N. Anastassakou, I. Cholezas, N. C. Kanellopoulos, R. Karagiannis, I. Konstantakopoulou, V. Lychnaras and Th. Tsekeris. Athens, 2016.
- No 74 *Εμπορευματικές μεταφορές και ανάπτυξη διεθνών εφοδιαστικών κόμβων στην Ελλάδα*, του Θ. Τσέκερη. Αθήνα, 2016.
- No 73 *Αποτίμηση της απελευθέρωσης σε είκοσι επιλεγμένα επαγγέλματα*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2016.
- No 72 *Προτάσεις για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα*, του Β. Καφούρου. Αθήνα, 2015.
- No 71 *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελματιών και αναμενόμενες επιπτώσεις*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη, Σ. Παπαϊωάννου και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2015.
- No 70 *The economies of the Western Balkans: Transition, growth and prospects for EU Accession*, by R. Panagiotou. Athens, 2012.
- No 69 *Η εξίσωση των ορίων συνταξιοδότησης των γυναικών προς τα αντίστοιχα των ανδρών: Σημασία και επιπτώσεις*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση. Αθήνα, 2012.
- No 68 *Αεροπορικές μεταφορές και αεροδρόμια στην Ελλάδα: Σύγχρονες εξελίξεις, οικονομική σημασία και αποδοτικότητα*, των Θ. Τσέκερη και Κ. Βογιατζόγλου. Αθήνα, 2011.

- No 67 *Συνθήκες αγοράς και ανταγωνισμός στην ελληνική οικονομία*, Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, επιμέλεια Κ. Κανελλόπουλος. Αθήνα, 2011.
- No 66 *Ξενοδοχεία πολυτελείας στην Ελλάδα: Δυναμική και αναπτυξιακές δυνατότητες*, των Ν. Βαγιονή, Ε. Κασιμάτη, Β. Καφούρου. Αθήνα, 2011.
- No 65 *Αγορά εργασίας: Εξελίξεις και αρχές πολιτικής*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου, Κ. Αθανασούλη, Κ. Ευστρατόγλου, Γ. Παναγόπουλου, Π. Παπακωνσταντίνου, Π.Κ. Προδρομίδη. Αθήνα, 2010.
- No 64 *Μισθός, συντάξιμος χρόνος και συνθήκες εργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου και Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2010.
- No 63 *Μεταφορές και Οικονομία: Συμβολή, τάσεις και προοπτικές στην Ελλάδα με έμφαση στις χερσαίες μεταφορές*, των Θ. Τσέκερη και Αικ. Τσούμα. Αθήνα, 2010.
- No 62 *Η Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία*, των Σ. Σπαθή, Σ. Καραγιάννη, Ν. Γεωργικόπουλου. Αθήνα, 2010.
- No 61 *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*, του Η. Πούπου. Αθήνα, 2010.
- No 60 *Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα*, των Ε. Καδίτη και Ε. Νίτση. Αθήνα, 2010.
- No 59 *Size, profile and labour market analysis of immigration in Greece*, by K. Kanellopoulos, M. Gregou and A. Petralias. Athens, 2009.
- No 58 *Η εξέλιξη και προβληματισμός για την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος*, της Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2009.
- No 57 *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση. Αθήνα, 2009.
- No 56 *Πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις: Εμπόριο υπηρεσιών*, του Β. Νότη. Αθήνα, 2008.
- No 55 *FYROM's transition: From Yugoslavia to the European Union?*, by R. Panagiotou. Athens, 2008.
- No 54 *Αναπτυξιακή διαδικασία και μακροχρονιότερες εξελίξεις στην οικονομική συμπεριφορά και στις οικονομικές συνθήκες*, του Λ. Αθανασίου. Αθήνα, 2007.
- No 53 *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο: Μια συγκριτική ανάλυση*, των Ν. Βαγιονή και Β. Καφούρου. Αθήνα, 2007.
- No 52 *Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων*, του Κλ. Β. Ευστρατόγλου. Αθήνα, 2007.
- No 51 *Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές*, του Νικηφ. Μανωλά. Αθήνα, 2007.
- No 50 *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα*, των Αθ. Θ. Μπαλφούσια και Κ. Ν. Κωτσή. Αθήνα, 2007.
- No 49 *Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας-Βαλκανικών χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα*, του Π. Παρασκευαΐδη. Αθήνα, 2006.
- No 48 *Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, του Κ. Κάρμα. Αθήνα, 2006.
- No 47 *Μέθοδοι και στρατηγικές αναδιάρθρωσης και ιδιωτικοποίησης του σιδηροδρόμου και των λιμένων Πειραιώς και Θεσσαλονίκης*, του Δ. Θ. Αθανασακόπουλου. Αθήνα, 2006.
- No 46 *Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου*, της Κ. Παχάκη, σε συνεργασία Π. Τονικίδου. Αθήνα, 2006.
- No 45 *Europe and the international economic environment in 2005: Recent developments and outlook*, by S. Savva-Balfoussia, E. Athanassiou, S. Karagiannis and A. Tsouma. Athens, 2006.
- No 44 *Ο συστημικός μετασχηματισμός των βαλκανικών χωρών και οι εξελίξεις στις οικονομικές ανταλλαγές με την Ελλάδα*, των Ν. Βαγιονή, Β. Καφούρου και Ε. Παναγιώτου. Αθήνα, 2005.
- No 43 *Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών*, της Στ. Χειμωνίτη-Τερροβίτη. Αθήνα, 2005.

Οικονομικές εξελίξεις

